

Fiskeoppdrettets merkelige fødsel

Villmarksliv

• JAKT • SPORTSFISKE • FRILUFTSLIV • WWW.VILLMARKSLIV.NO

1 og 2 2025 Kr 129,-

KULDESPESIAL:

**SLIK HOLDER
DU VARMEN
OM VINTEREN**

... og slik gjør dyra det

NM I NATURFOTO 2024

VILLMARKSLIV KÅRER:

- ★ Årets naturfoto
- ★ Årets naturfotograf

DRAMATISKE TURMINNER

– Jeg var veldig nær å fryse i hjel

NRK-aktuelle Lars Monsen

**12 SIDER
UTSTYRS-
GUIDE**

**BÅLETS
MAGISKE KRAFT**

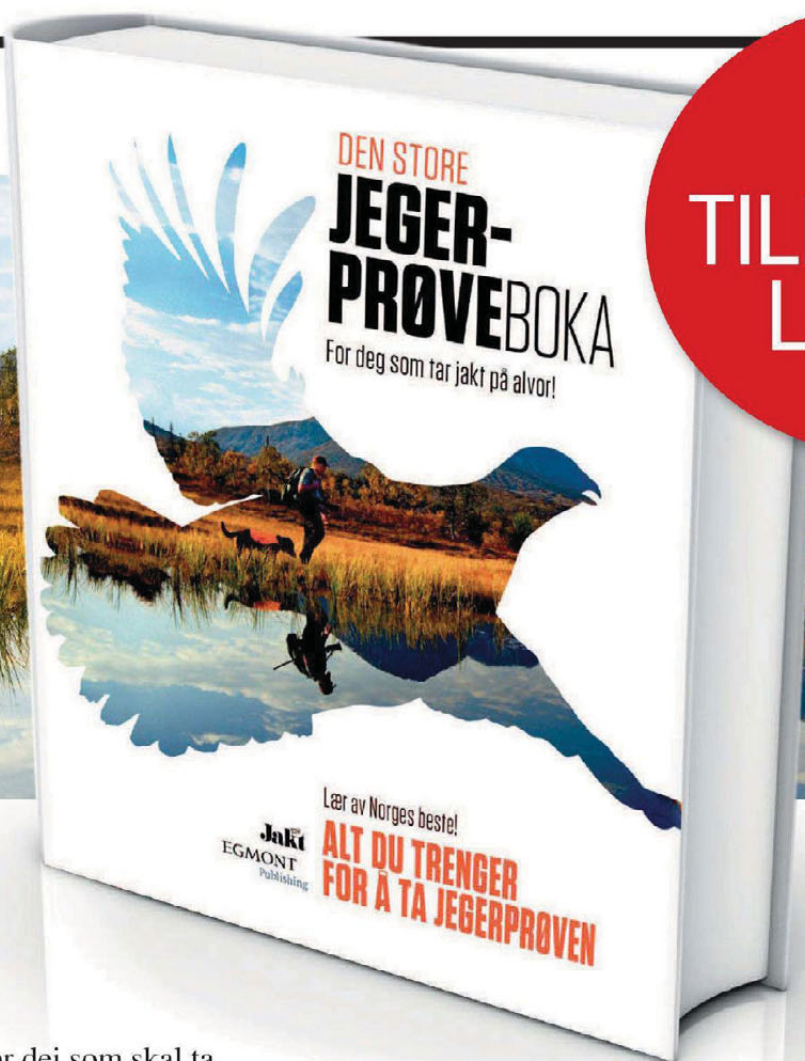
**JAKTEN PÅ
STORRØYA**

LÅHKO:
Et geologisk
eventyrland

Når du går gjennom isen

**NÅ
TILBAKE PÅ
LAGER!**

«Bibel for dei som skal ta
jegerprøva. Den nye jegerprøveboka
er ei oppleving å bla i!»

Setesdølen

«Er slått til jorden.
Dette er ikke bare ei lærebok.
Verket er et leksikon!»

*Rolf Øvrum, tidligere generalsekretær i Norsk
redaktørforening og redaktør av Jakt*

«Det var godt å få en bok hvor du ikke fant
faktafeil første gang den ble åpna! På under-
tittelen «Alt du trenger for å ta jegerprøven»
kunne dere ha tilføyd «og litt til».

Jens Holm, jegerprøveinstruktør

BESTILL PÅ SMS:

IKKE ABONNENT – PRIS: 398,-

Send *jegerprøve2018* til 2205

FOR ABONNENTER PÅ JAKT OG VILLMARKSLIV – PRIS: 298,-

Send *jegerprøveabo* til 2205

Villmarksliv DETTE ER OSS!

Vi i Villmarksliv er lidenskapelig opptatt av friluftsliv, norsk natur, fiske og jakt. Vi tror på en bærekraftig bruk av naturen rundt oss, og vi ønsker at våre etterkommere også skal kunne glede seg over den norske friluftstradisjonen. I hver utgave gjør vi vårt beste for å spille de rike mulighetene for aktivt friluftsliv i Norge.

Forsidefoto:
Erik Hannemann

Mer enn
bare et blad

Podkasten Villmarksliv
Sjekk vårt rikholdige arkiv på
www.podkastenvillmarksliv.no

NM i naturfoto
Norges største naturfotokonkurranse.
Se bildene på: nminaturfoto.no

+ www.villmarksliv.no

LES Villmarksliv DIGITALT

Ønsker du å lese Villmarksliv digitalt, kan du som abonnent gjøre det gjennom magasinappen Flipp.

- ✓ Les hele bladet digitalt
- ✓ Tilgang til tidligere utgaver
- ✓ Uten ekstra kostnad for abonnenter

For å komme i gang må du registrere deg på www.flipp.no/start. Du må ha Vipps for å identifisere deg.

REDAKSJONEN

REDAKTØR:
Knut Brevik tlf.: 411 70 012
knut.brevik@egmont.com

REDAKSJONSSJEF:
Mats Ulshagen tlf.: 911 81 491
mats.ulshagen@egmont.com

ART DIRECTOR:
Runhild Elgaaen
runhild.elgaaen@egmont.com

REDIGERER:
Espen Sørby
espen.sorby@egmont.com

REPORTER:
Peter Nagy
peter.nagy@egmont.com

ANSVARLIG REDAKTØR: Axel Walø
PRODUKSJONSKOORDINATOR: Ingunn Elise Kristiansen

KUNDESERVICE:

På minsider.egmont.no kan du enkelt se på og administrere ditt abonnement. Bli abonnent på: bladkiosken.no

TLF. HVERDAGER 08-16: 22 58 56 70
E-POST: abo-villmarksliv@egmont.com
Fint om du har ditt kundennummer klart ved henvendelse til oss.
ADR.: Villmarksliv, abonnementservice, Pb. 4980, 0441 Oslo
POSTADRESSE: Egmont Publishing, Villmarksliv, P.b. 4980, Nydalen, 0441 OSLO
BESØKSADRESSE: Nydalsveien 12A, Nydalen, Oslo

ANNONSE

SALGSSJEF: Christian Dannevig tlf.: 90 40 92 89
christian.dannevig@egmont.com
MARKEDSANSVARLIG: Anne-Marie Røren,
anne.marie.roren@egmont.com

ABONNEMENTSPRISER:

1 år ordinært abonnement: kr 799,
Gullabonnement: kr 12 utgaver: 899,- 24 utgaver: 1499,-
(pristillegg utenfor Norden) Abonnementet løper til det blir oppsagt.

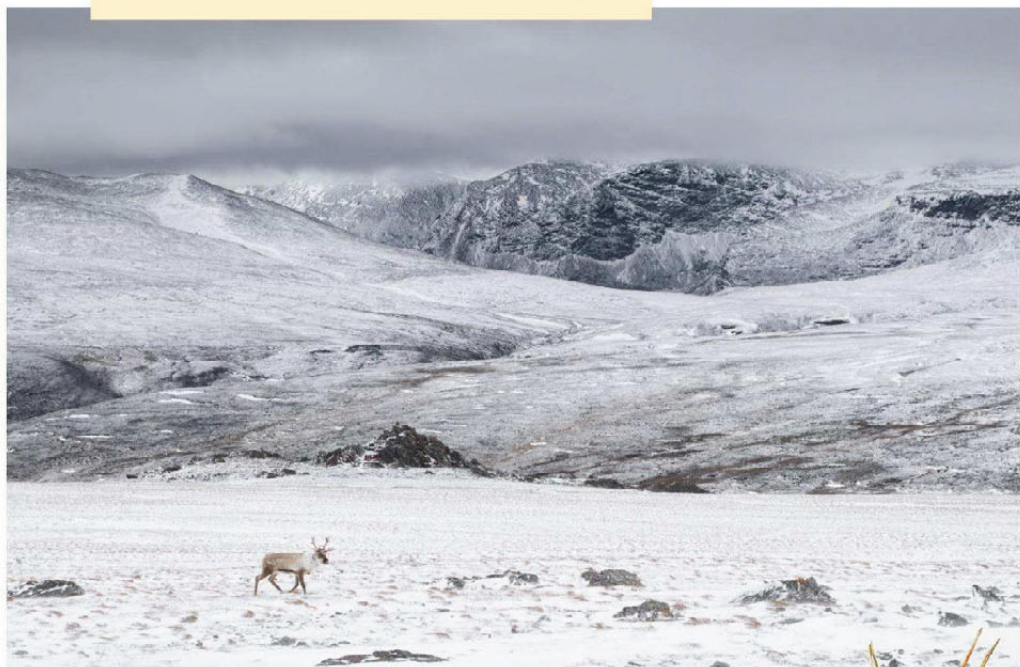
Stoff i bladet kan bare gis etter tillatelse fra redaktøren og med kildehenvisning. Villmarksliv tar intet ansvar for originalbilder/artikler som ikke er bestilt. Utgivelse av stoff i Villmarksliv skjer bare i henhold til våre generelle vilkår for rettigheter til stoff. Dette gjelder både for stoff som honoreres og for stoff som ikke honoreres. Vi forbeholder oss blant annet retten til å lagre og utgi stoffet i elektronisk form fra vårt redaksjonsarkiv eller andre databaser som vi har avtale med, herunder å utgi stoffet via internett. Innsendere av stoff kan, etter spesiell avtale med oss, i hvert enkelt tilfelle, reservere seg mot at deres stoff distribueres til våre kunder fra det elektroniske arkivet. Egmont Publishing er en del av Egmont. Egmont er et av Nordens største mediekonserner med 6300 ansatte og aktivitet i 30 land. Vi er en stiftelse og Egmont Fondet deler årlig ut over 90 millioner kroner til et bedre liv for barn og unge. Vårt motto We bring stories to life - har sterke publisistiske verdier. Vi står bak mer enn 700 magasiner, tegneserier, Klikk.no, TV 2, Nordisk Film, kinodrift, samt flere deleide selskaper.

story house
EGMONT

Trykk:
Egmont
Printing Service
ISSN: 0332-7442

Norges beste naturfotografer konkurrerer om å ta det beste bildet, og å vinne tittelen årets naturfotograf

Ole Thøring

NATUREN I ALL SIN PRAKT

Et bilde kan si mer enn tusen ord, men i Villmarksliv handler det om mer enn ord og bilder alene. Det handler om å fange de ekte øyeblikkene som naturen gir oss. Fra langstrakte vidder og hemmelige fiskevann, til nærmøter med vårt rike norske dyreliv. Bildene er en sentral del av hvordan vi forteller historiene om norsk natur, og de er en hyllest til mangfoldet vi er så heldige å ha rett utenfor dørstokken.

For at disse historiene skal få komme til sin

rett har vi nå valgt å bedre papirkvaliteten på Villmarksliv fra og med dette nummeret. På den måten får bildene enda mer liv, og vi får naturen enda tettere på.

I 1976 lanserte vi konkurransen Fotojakt, som senere har blitt til NM i Naturfoto, der flere av Norges beste naturfotografer konkurrerer om å levere Årets naturfoto, og om å vinne den gjeve sammenlagttittelen som Årets naturfotograf. I dette nummeret kan du se hvem som stakk av med de to titlene for 2024, og samtidig sparker vi i gang den 49. sesongen av konkurransen.

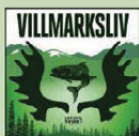
Kos deg med de ti beste bildene fra 2024, nå på enda bedre papir, og sjekk gjerne ut www.nminaturfoto.no, og søk oss opp på Facebook, for mer informasjon om fjorårets konkurranse og om konkurransen for 2025.

Takk til alle dere som bidrar, og har bidratt, i konkurransen, og som gir oss andre muligheten til å se naturen vår på sitt aller, aller vakreste.

Redaksjonen

LES SAKEN
PÅ SIDE

96

HØR KNUT I PODKASTEN VILLMARKSLIV

Hver uke kan du høre interessante historier med Knut Brevik.

www.podkastenvillmarksliv.no

Slitesterk lyddemper for profesjonelle jegere

A-TEC PH er en frontmontert lyddemper laget for jegere og skyttere som trenger en robust og slitesterk løsning. Utviklet spesielt for de som jakter og skyter mye og som setter krav til at utstyret tåler hard bruk i krevende miljøer. Med en konstruksjon i rustfritt stål og tekniske spesifikasjoner tilpasset jaktkalibre som .223, .264 og .30, er dette den perfekte demperen for profesjonelle jegere med høye krav til ytelse og holdbarhet.

A-TEC PH er tilgjengelig hos din nærmeste våpenforhandler.

Produkt	Effekt (dbC)	dbC måling Patron	Foroverbyggende(mm)	Total lengde (mm)	Diameter (mm)	Vekt (gram)	Tilgjengelige kalibre	Feste	Materiale	Overflatebehandling
PH40-4	26	.308 Winchester	166	181	39	449	.223 .264 .308	Gjenger	Rustfritt stål	Cerakote
PH40-3	28	.223 Remington	135	150		374				

A-TEC
SCIENCE OF SILENCE

18 LARS OG NASJONALPARKENE

52 MER ENN LYS OG VARME

FRILUFTSLIV

- 13 **Turen går til Lahko nasjonalpark**
Et geologisk eventyrland i Nordland
- 18 **Vill, villere, Lars Monsen**
Frilftslegenden og nasjonalparkene våre
- 30 **Slik mestrer du naturen med Dag**
Den praktfulle og lunefulle isen
- 48 **Ta med fagbøkene til fjells**
Guros tips for eksamensforberedelsene
- 52 **Bålet – mer enn en kilde til varme**
La tankene vandre og skuldrene senkes
- 68 **Sunny Road Slott**
Audiens i de dype skogene

NATUR OG DYRELIV

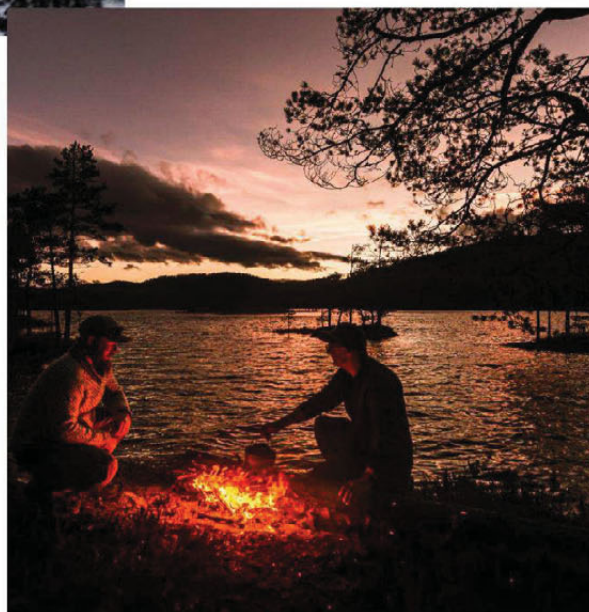
- 24 **Dvale, hamstring og sparebluss**
Slik kommer dyrene seg gjennom vinteren
- 58 **Gåtefull og fryktet**
Ulvens historisk dårlige rykte
- 74 **Villreinens historie**
Når er det de som er avhengig av oss

8 SIDER
EKSTRA

KUN FOR ABONNENTER:

- 107 **Padling med ulver**
En kanotur nedover Horton River i Canada
byr på mange fine naturopplevelser

BLI ABONNENT VED Å GÅ INN PÅ BLADKIOSKEN.NO

SPORTSFISKE

- 80 **Jakten på storrøya**
Mange års intenst fiske kulminerte en kveld i Lufsjå
- 90 **Fiskeklekkingens historie**
Kunstig ørretbefruktning og klekkedekker på 1800-tallet

MAT

- 86 **Verdens nydeligste viltpølse**
Det beste fra naturens kjøkken

TESTER OG UTSTYR

- 36 **Miljøvennlige produkter**
En guide til gode valg i naturen
- 43 **Rimelig utstyr**
Frakthalje, dynejakke og shadjig
- 44 **Utstyrstester**
Anorakk, sovepose og bukse med isolasjon
- 46 **Turutstyr**
Kvistbrenner, tursko og campsag
- 47 **Fiskeutstyr**
Wobbler, smartspole og 3D-sik
- 62 **Kuldespesial**
Gode grep til å holde varmen om vinteren

90

FISKE- KULTIVERINGENS HISTORIE

80

ENDELIG BLE DET FANGST

96

ÅRETS BESTE NATURBILDER

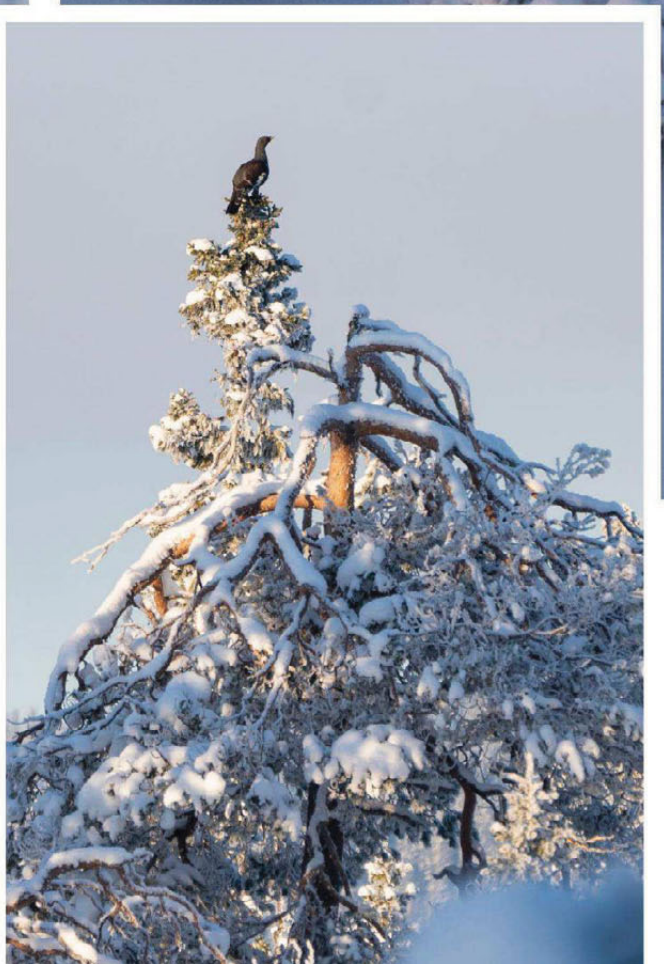
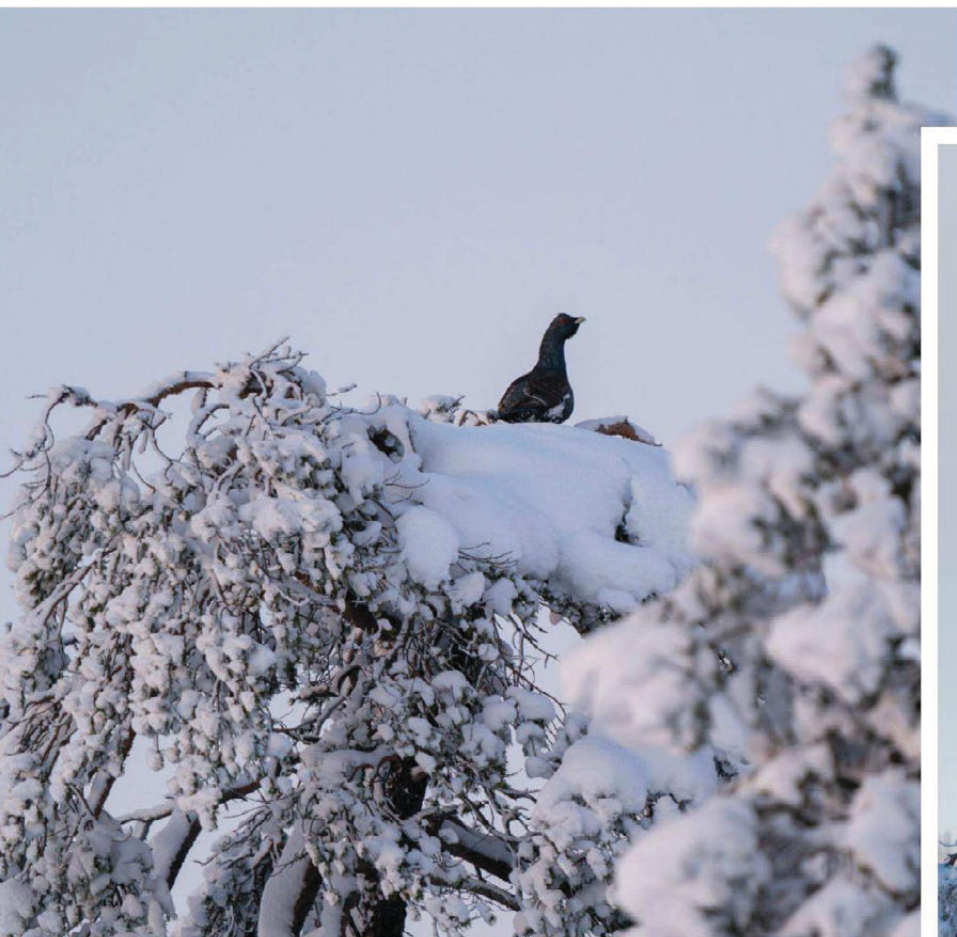
62

STOR GUIDE: DEN KALDE, FINE TIDA

FASTE SIDER

- 4 Leder
- 8 Blinksudd
- 10 Villmarksnytt
- 96 NM i naturfoto
- 104 Vilt og viten
- 106 Skråblikk

TIUR I VINTERBEITEOMRÅDE

SVART PÅ HVITT

Når snøen ligger dyp og fjellskogen er kledd i hvitt, er det furubar som er hovedføden til fugleskogens storvilt. På denne årstiden trekker tiurene til vinterbeiteområdene, for å spise næringsrike furunåler.

Tekst og foto:
Christer
Rognerud

Noen forskere radiomerket et utvalg tiurer for å få mer kunnskap om hvordan de forflyttet seg, og om hvor og hva de beiter om vinteren. De fant ut at en av tiurene fløy 20 kilometer fra høstområdet til en ås med furutrær, hvor den beitet hele vinteren. Omtrent 70 prosent av føden til fuglene besto av furunåler. Før trodde man at det var mer næringsrikt og bar med mye nitrogen og mindre

antibeiestetoffer i beitefuruene. Men resultater fra ny forskning viser at det verken er mer nitrogen eller mindre antibeiestetoffer i disse, enn hos andre furutrær i nærheten. Hovedgrunnen til at tiurene likevel oppsøker høydedrag og kjøler med beitefuruer, er sannsynligvis fordi det er lettere å oppdage og å unnsnippe rovfugler fra disse områdene. En kullsvart tiur i hvit fjellskog er lett å oppdage.

1,9

milliarder virvelløse dyr og 800 millioner spirer er blindpassasjerer til Norge via hageplanter hvert år. Blant disse er en rekke fremmede arter, og uønskede arter regnes som en av de største truslene mot verdens biologiske mangfold. Det er NINA som har stått for tellingen.

Ikke mat reven! Sier forskere ved Universitetet i Tromsø. Rødreven klarer seg godt uten hjelp, men hvis den har det for bra, rammer det den truede fjellreven. Rødreven driver den bort fra de beste territoriene, og iblant dreper den fjellreven og dens valper.

VI DRUKNER I PLASTSØPPEL

Vi bruker færre plastposer, men det produseres fortsatt rundt 400 millioner tonn plastavfall i året på jorda.

Tekst: Peter Nagy

Norge er en av pådriverne for en ny internasjonal avtale for å få ned plastforsøplingen.

– Vi produserer stadig mer plastavfall og det tar enormt lang tid å bryte ned plastavfallet i naturen, sier forsker Michael Bank ved Havforskningsinstituttet (HI) i tidsskriftet Nature.

Havet betaler en dyr pris. Av 400 millioner tonn plastsøppel havner 23 millioner tonn i elver, innsjøer og sjøer, og søppelet har en lang liste med negative konsekvenser.

– Til nå er det hovedsakelig de fysiske og kjemiske aspektene ved plastproblemet som får oppmerksomheten. Men du har også de mikrobielle farene, sier Bank i kronikken.

For på alle disse plastbitene, finner man mikrober. Mikroskopiske

organismer som er usynlige for det nakne øye, som bakterier, virus eller sopp. Når plast blir ført rundt kloden med vær, vind og havstrømmer, følger disse «passasjerene» med i deres lille menneskeskapte habitat.

– Disse «plastsfærene» kan bære med seg ulike patogener, som et virus eller en antibiotikaresistent bakterie, som kan påvirke helsen til planter, dyr eller mennesker. Og vi vet fortsatt for lite om konsekvensene, sier Bank.

Forskerne foreslår flere tiltak for å redusere skadene, blant annet å beskytte utsatte områder som oppdrettsområder, fiskeriområder, naturreservater, korallrev og våtmarker og fokus på næringskjeden. Mikroplast kan nemlig hope seg opp i matvarer, enten det er grønnsaker eller sjømat, noe som igjen kan ha helsemessige konsekvenser for mennesker.

KAMPEN MOT PLASTAVFALL: Forskere håper at FN-forhandlingene om en ny plastavtale fører til konkrete handlinger.

KONGEØRN TAR MER SAU

Kongeørnen ble totalfredet i 1968, men med åpning for uttak av enkelte skadegjørende individer. I det siste har Norges Bondelag, Folkeaksjonen ny rovdyrpolitikk og beitebrukere tatt til orde for en ny forvaltning av den staselige rovfuglen.

Bakgrunnen er at kongeørnen i dag tar dobbelt så mange sau og lam som bare for tre år siden. I fjor ble 2198 sau og lam erstattet etter tap til kongeørn. Det er om lag 1000 flere enn i 2017, men de reelle tapstallene er sannsynligvis langt høyere.

Samtidig har de få som søker om skadefelling på kongeørn, utelukkende fått avslag. Bondelaget ønsker at vilkårene for skadefelling av kongeørn blir likestilt med vilkår for skadefelling av andre rovdyrarter, samt at kravet om godkjenning av skadevoldende individ tas bort, skriver Bondebladet.

Johnny Haglund

Tom Schancy

4000

Ansatte ved Sykehuset Telemark har fått tilbud om medlemsavgift i DNT Telemark til halv pris fra egen arbeidsgiver. I første omgang varer avtalen ut 2026, men det kan godt hende at den forlenges. Snakk om helsefremmende tiltak på arbeidsplassen.

Jerven holder stand! Det er en stabil jervebestand i Norge, melder Rovdata. Det er i år påvist 61 jervekull og beregnet 355 voksne jerver i Norge, omtrent på samme nivå som i fjor og over det nasjonale bestandsmålet på 39 årlige jervekull, som Stortinget har bestemt.

TURTRØBBEL PÅ TENERIFE

Nordmenn og andre solhungrige turister er flittige brukere av turstiene på øya Tenerife, men det er ikke bare å gå seg en tur.

Det er lover og regler å følge, og de blir til stadighet brutt av turistene. I 2024 ble det opprettet nærmere 1000 sanksjonssaker, øyrådet alene åpnet nesten 400 sanksjonssaker, Gaurdia Civils flora- og faunapoliti Seprona har doblet sine saker i år, og den kanariske politistyrken Policia Canarias har tredoblet sine saker.

Bare på en helg måtte 130 turister i tre ulike følger reddes ned etter at de hadde tatt en tur i høyden under uforvarlige værforhold. Øyrådet på Tenerife anslår kostnaden for redningsaksjoner til mellom 1200 og 1800 euro per person og nå kan regningen havne hos

Torild Moland

turgåerne, eller de som er ansvarlige for turfølgene.

Øyrådet på Tenerife har nemlig innført et nytt regulativ for turgåing i nasjonalparken Canadas de Teide. De som bryter reglementet, kan ilegges bøter på 600 euro og kostnadene for eventuelle redningsaksjoner på mellom 2000 og 12 000 euro. Turgåere må dessuten registrere seg på forhånd via appen Tenerife ON, skriver canaria-journalen.no.

Jan Olav Schrei

ØSTMARKATROLLET

Østmarka er et yndet sted for turgåere, joggere og syklistene, men ikke alle er like glade for dette. I årevis har en eller flere vandaler, populært kalt «Østmarkatrollet» lagt ut farlige hindre på stiene i et stort omfang, skriver Aftenposten, blant annet ved å spenne opp kjetting mellom to trær. Så langt vi vet har ingen blitt alvorlig skadet, men skummelt er det. (Illustrasjonsbildet fra Østmarka, men muligens naturkreftene som er trollet her).

Kalender

13. JANUAR

Fullmåne

1. FEBRUAR

Gaupejakt

6. FEBRUAR

Samefolkets dag

12. FEBRUAR

Fullmåne

21. FEBRUAR

Flaggdag,

HM kong Harald V 88 år

PODKAST

Når du går gjennom isen

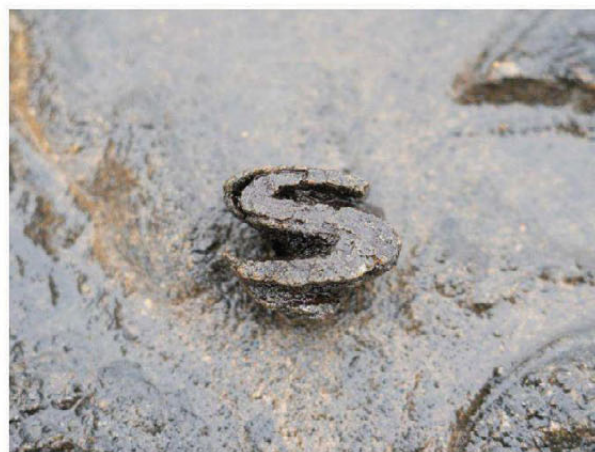
Dag Kjelsaas har gått gjennom isen flere ganger og forteller hvordan du holder hodet kaldt og kommer deg opp igjen når uhellet er ute.

LÁHKO NASJONALPARK

S FOR SUPERMANN:
Karst blir til når vannet løser
opp kalkspaltmarmoren
og danner spennende
former og figurer.

TUREN GÅR TIL

LÁHKO NASJONALPARK

Fantasifigurer, jordbruer og spesielle landskapsformasjoner, lokket oss til et helt spesielt geologisk eventyrland i Nordland. Bli med da familien utforsket Lákho nasjonalpark.

Tekst: Anne Karen Holstad

Foto: Christer Rognerud

Se, en Supermann-stein, sa storebror Isak fornøyd. Han plukket opp den spesielle steinen som lå på berget. Steinen var furet, og tydelig formet som bokstaven S. Isak studerte den nøye, før han la den forsiktig tilbake.

Vi befant oss i hjertet av Lákho nasjonalpark. I et fascinerende landskap. Nakent og værhardt. Berget vi sto på hadde ru overflate med striper, hull og et mangfold av fargenyanser.

Etter flere forblåste forsøk, var endelig været på vår side. En times kjøretur sør for Bodø svingte vi av fra Kystriksveien og tok fatt på anleggsveien mot Storglomvassdammen, en av verdens største steinfyllingsdammer. Alle fire var vi like spent på hva som ville møte oss. Vi parkerte ved den enorme dammen. Turister med ulike nasjonaliteter vrimlet rundt oss. Bak oss lyste den hvite isen fra den majestetiske Svartisen opp. Vi

pakket tursekkene. Tok med telt og soveposer, og gjorde oss klare til familieekspedisjon i Glomfjordfjellene. Vi hadde lenge gledet oss til å få oppleve denne geologiske perlen.

PÅ GEOLOGISK SKATTEJAKT

Området rundt parkeringsplassen bar preg av anleggstrafikk og oppdemming, men kun etter kort tids vandring fra Namnlausvatnet, kunne vi ta de spesielle bergformasjonene i

> OMRÅDEFAKTA

Láhko nasjonalpark ble opprettet i 2009, ligger i Gildeskål, Beiarn og Meløy kommune. Nasjonalparken omfatter et areal på 188 km². Nasjonalparken er et høyfjellsplatå omgitt av tinder og breer øverst i Sundsfjordvassdraget. Høyeste punkt er Urdfjellet, 1049 m.o.h. Navnet Láhko er samisk og betyr høytliggende, vidstrakt fjellvidde.

> HØYDEPUNKT: CORBELS CANYON

I Corbels canyon kan du bevege deg i kartsfjellet og oppdage grotter og underjordiske elver. Gulsildra klamrer seg fast til det kalkrike fjellet. Corbels grotta finner du her og er en tørrlagt grotte, fin å søke ly i ved dårlig vær. Innerst i grotten slipper dagslyset inn fra en sprekk i taket.

FISKVATNET: Idyllisk teltplass på sørsiden av storørretvatnet Fiskvatnet, med utsikt mot fjellet Istinden.

nærmere øyesyn. Landskapsformene som har fått navnet karst, ble først oppdaget i grenseområdene mellom Italia og Slovenia.

Karst oppstår i bergarter som kalkstein og dolomitt, og oppløses lettere i vann enn andre bergarter. Berggrunnen i Lákho består av kalkspatmarmor og er det største sammenhengende området av alpin karst i Norge. Denne geologiske prosessen danner hull, renner og sprekker i fjellgrunnen som fører til mønstre, lagdelinger og grotter. At området er rikt på nedbør, fører også til at oppløsningen går raskere.

Men akkurat nå skinte solen. Vi fulgte den t-merkede stien østover. Landskapet var lettgått og tørt. Ved Store Sandvatnet møtte vi to italienske turjenter. Det var tydelig at mange som besøkte nasjonalparken kun var på dagsvisitt, men vi ønsket å ta oss god tid til å oppleve nasjonalparken.

KNALL OG FALL

Kontrasten var stor fra den tunge og

bløte trøndermyra vi er vant med, til den lettgåtte og tørre stien her.

Det åpne viddelandskapet tok oss østover mot kommunegrensa mellom Gildeskål og Meløy. Etter cirka fire kilometer delte stien seg. Vi fulgte sien videre nordover mot Lille Svalvatnet. Hele familien gikk på rekke og rad. Isak var ivrig, og ville gjerne gå først. I et forsøk på å passere pappa, var det som om beina hans satt bom fast. Han snublet på det klebrige berget og slo kneet kraftig i fallet. Tårene rant, mens jeg fant fram førstehjelpsskrinet. En stor bandasje og noen trøstende ord måtte til før vi kunne fortsette videre. Heldigvis var det ikke langt igjen til vi skulle slå leir.

Vi passerte på vestsiden av Saravatnet, og før vi visste ordet av det, kunne vi speide ned på Fiskvatnet. Landskapet var frodig, til tross for at mesteparten av nasjonalparken ligger over tregrensa. Blåklommer i hope-tall hilste oss velkommen.

– Kanskje vi skal kalle nasjonalparken for «Blåklomme-parken», sa

KALKSPAT-MARMOR:

Bergarten setter sitt preg på landskapet i nasjonalparken. Berget får spesielle former, blinddaler og groper.

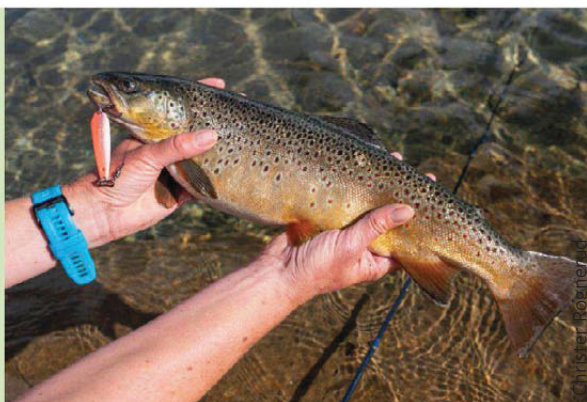

SKUFFER IKKE: Corbelbrua er ei spektakulær jordbru, som også brukes i nasjonalparkens logo.

➤ TURFORSLAG: ØRRETFISKE

Nasjonalparken har spesielle økosystemer, blant annet kalksjøer. Her er det rik bunnvegetasjon som gir gode næringsforhold for bunndyr og fisk. Prøv gjerne Seglvatnet, Svalvatnet eller Fiskvatnet, som huser lunefull ørret over tre kilo.

Ylva begeistret. Vi gikk langs vannet og fant oss en idyllisk teltplass på et høydedrag et lite steinkast fra vannkanten. Sola malte himmelen i pastellfarger før vi krøp ned i soveposene.

NATURENS MESTERWERK

Neste dag pakket vi en liten dags-tursekk og satte kursen mot Corbelbrua og Corbels canyon. De er begge oppkalt etter den franske geografen og «karstologen» Jean Corbel, som

gjorde undersøkelser her på slutten av 1950-tallet.

Fra Fiskvatnet var det kun en kort spasertur til Corbelbrua. Jordbrua kjent som en av Norges flotteste naturlige steinbruer, skuffet ikke. Elegant og imponerende hang den høyt over Svalvassselva mellom Saravatnet og Fiskvatnet. Isak og Ylva beveget seg forsiktig mot kanten og kikket ned. Så på de bølgelignende formasjonene som var blitt gravd ut. Elva som snirklet seg gjennom det trange juvet.

NATURENS MESTERWERK:

Corbels canyon innbyr til klatring, leik og undring både for små og store føtter.

– Tøft, sa Isak og klatret ned mot elva.

Fra jordbrua gikk vi via Saravatnet til Corbels canyon. Et av naturens mesterverk med alle slags underlige former og mønstre. Vi klatret over og under. Kikket opp og ned. Befant oss midt i en eventyrverden av figurer. Ungene så både troll og fantasidyr. Vi studerte elveganger som forsvant inn i fjellet, gikk over naturlige steinbruer og smøg oss gjennom canyonen. Lot oss fascinere av den farge-

rike floraen. Gulsildra som bet seg fast i det kalkrike fjellet.

En spennende reise både for store og små. Alle enige om at stein ikke bare er stein, i alle fall ikke i Láhko nasjonalpark.

➤ REISEINFORMASJON

Ankomst: Fra fylkesvei 17 - Kystriksveien. Ta av ved Fykan innerst i Glomfjorden, og kjør anleggsveien opp til parkeringen ved Storglomvassdammen på ca 600 m.o.h. Fra parkeringen går t-merket sti østover, og etter en drøy kilometer passeres grensen til nasjonalparken.

Overnatting: Gildeskål JFF har flere hytter til leie. Fiskvannshytta, Håkonsbu og Danielbu på Sundsfjordfjellet og Storglomvasshytta på Sundsfjellet. Alle hyttene med enkel fjellstandard uten innlagt vann, med gass til matlaging og solceller for å lade mobil og kamera.

Mobildekning: Det er begrenset mobildekning i store deler av nasjonalparken. Det anbefales å ha med seg en nødpeilesender for å ivareta sikkerheten.

STADIG PÅ TUR – MEN IKKE LIKE VILL

Lurer du på hva Lars Monsen driver med for tiden? Her får du svarene, og noen tips hvis du vil følge i fotsporene hans i norske nasjonalparker.

Tekst: Dag Kjelsaas

Dag Kjelsaas

På slutten av 1980-tallet presenterte Villmarksliv en serie der Lars Monsen gikk Norge på langs. Det ble starten på et eventyrlig liv i naturen som Lars fortsatt deler med oss, i år gjennom en serie på NRK TV fra nasjonalparkene våre.

Til nå har han hatt rundt 6000 netter i sovepose. Ei av dem delte vi for 30 år siden i Moliksåsen på Kroksko-

KAFFEVANN: Lars sikrer seg vann til kaffekoking i Østmarka nasjonalpark.

gen, en kald vinterdag under stjernehimmelen. Nå er vi ute igjen, denne gangen i Østmarka nasjonalpark. Under ei furu, mens kveldssola glitrer gjennom krystallene i et tynt snølag, må jeg bare spørre Lars om noe.

– Den gangen i Moliksåsen hadde du gått Norge og Alaska på langs. Jeg spurte om du iblant likte å presse deg så langt at det var like før du så døden i øynene. Etter lang tid svarte

du bekreftende. Ville du svart det samme i dag?

– Nei!

Svaret kommer raskt og konsist. Lars er ikke riktig så vill som han var, og minnene om noen nær-døden opplevelser dukker opp.

NÆR KULDEDØDEN

Vi ber ham fortelle om noen av gangene det nesten gikk galt.

KLAR FOR NY RUNDE: Lars Monsen trekkes fortsatt mot naturen. Nå er han aktuell med podkasten «Monsen pakker sekken» og en ny TV-serier om Norges Nasjonalparker.

Erik Hannemann

Dag Kjelsaas

TØRRKVISTER: Med et vindfall i nærheten er det lett å finne brensel til kaffebålet.

Dag Kjelsaas

SVARTKJELEN: For Lars som for mange andre hører svartkjelen med på tur.

Lars Monsen/NRK

➤ NORSKE NASJONALPARKER:

Norge har 48 nasjonalparker. 41 av dem ligger på fastlandet – fra Raet i sør til Varangerhalvøya i nord – og sju ligger på Svalbard. Dette er de som ligger på fastlandet:

Anárjohka, Blåfjella-Skjækerfjella, Breheimen, Børgefjell, Dovre, Dovrefjell-Sunddalsfjella, Femundsmarka, Folgefonna, Forollhogna, Fulufjellet, Færder, Gutulia, Hallingskarvet, Hardangervidda, Jomfruland, Jostedalsbreen, Jotunheimen, Junkerdal, Låhko, Langsua, Lierne, Lofotodden, Lomsdal-Visten, Møysalen, Rago, Reinheimen, Raet, Reisa, Rohkunborri, Rondane, Saltfjellet-Svartisen, Seiland, Sjunghatten, Skarvan og Roltdalen, Stabbursdalen, Varangerhalvøya, Ytre Hvaler, Østmarka, Øvre Dividal, Øvre Pasvik, Ånderdalen.

Lars Monsen/NRK

Lars Monsen/NRK

➤ TV-SERIEN OM NASJONALPARKENE

- I NRKs storsatsing om nasjonalparker med Lars Monsen jobber til enhver tid 8–10 mennesker.
- Med på laget er naturfotografene Torgeir Beck Lande og Håvard Jenssen
- I de fleste av de 18 timene som skal vises på TV er Lars alene og filmer selv.
- Minst halvparten av de 48 nasjonalparkerne våre blir presentert i serien.

TELTET: I nasjonalparkerne finner du alltid en teltplass. Her ved Søre Salthøtjønna i Dovrefjell-Sunddalsfjella.

– Da må vi tilbake til turen Canada på tvers. Et par ganger var jeg veldig nær å fryse i hjel, i 45 graders kulde og vind, noe som betyr effektiv kuldepåvirkning tilsvarende 60–70 minusgrader. Jeg minnes svakt en gang da jeg satt bøyd på hundesleden for å beskytte mellomgulvet mot nedkjøling. Det var bare graut i hodet, og det dukka opp noen bilder. Jeg så for meg en kar som Helge Ingstad har skildret. Mannen satt død med fyrstikker i hånda som han ikke maktet å få fyr på i kulda.

– Men det gikk altså takk og pris bra med deg, Lars. Så har du filmet en elvekryssing da det nesten gikk galt. Du vadet for å hente de fire siste hundene på den andre siden av elva, for å redde dem unna en ulveflokk, og maktet bare så vidt å komme tilbake i det iskalde vannet. Du ristet og skalv av kulde mens det frådet fra munnen

...

– Hadde jeg ikke klart å få fyr på et

SVALBARD: Lars elsker å være i nasjonalparkene på Svalbard.

– De minner mye om de mest øde områdene i Alaska og Canada. Her er det totalt urørt natur å glede seg over, sier Lars.

bål da, så ville jeg nok ikke vært her, medgir Lars.

Jo, det har vært nære på noen ganger.

NESTEN SKUTT

– Så var jeg nær på å bli drept da noen indianerkoner skjøt mot leiren min, mot hundene mine som ulte. De trodde hundene var ulver. Jeg måtte kaste meg ned og åle meg unna mens jeg hørte lyden av riflekuler som suste rundt meg. Jeg var også ille ute noen ganger ved kryssing av store vann da det blåste opp langt fra land og kanoen var lastet med utstyr og hunder.

Vi stirrer lenge inn i bålet, og Lars forteller at han har mye å takke «hjelperne» sine for. Lars tror nemlig på at det finnes mye mer mellom himmel og jord en det man ser. Han tror rett og slett på det mange vil kalle det overnaturlige

– Jeg var også nær på å krepere i

Iditarod, det store sledehundløpet i Alaska. Det var på niende døgnet, og jeg var med og kjempet for en topplass. Jeg frøs noe helt vanvittig, og skjønte bare delvis hvor alvorlig situasjonen var. Synet av hundene foran meg endret seg, og etter hvert ble de som kroppor uten føtter og hode. Så flommet hver av dem opp som et vanvittig vakkert nordlys. Jeg stoppet og la meg ned, og husker at snøen føk inn i åpningen ved ansiktet. Det var en annen deltager, Mats Petterson som fant meg, reddet livet mitt og fikk meg på beina igjen.

– Men du har ikke gitt opp tanken om at du kan vinne verdens mest kjente og krevende hundeløp?

– Nei, egentlig ikke, smiler Lars lurt.

MONSEN OG NASJONALPARKENE

– Hva driver du med nå, Lars?

– Nå er det hundekjøring og pod-

>>>

kasten «Monsen pakker sekken», men først og fremst NRK TV-serien om nasjonalparker som tar all tiden min. I 2024 ble det 150 døgn i sovepose under opptakene, og dette fortsetter i 2025.

– Fortell om nasjonalpark-serien!

– Dette er en storsatsing der jeg er mye alene og filmer selv, men når jeg får gjester blir disse møtene filmet av andre. Her prater jeg med eksperter og forskere på forskjellige felter, eksempelvis om villrein. Du kommer til å få se utrolig flotte scener fra natur og dyreliv, blant annet takket være naturfotograf Torgeir Beck Lande, som er med i teamet, og prosjektleder

og fotograf Håvard Jenssen. Håvard har vært min viktigste makker på alle TV-seriene siden Ingen Grenser i 2009.

– Nå er det altså full fres igjen! Du er uten sammenligning den villmarkingen som er blitt vist mest på TV med egen eller andres kameralinse mot deg. Går du aldri lei?

– Dette handler om disiplin. På turer over flere uker er alltid kamera med, men jeg har også noen kortere, kall det «private» turer.

GODE BØRGEFJELLMINNER

– Du eier Femund Lodge, et sted der det bør være gode forhold for hundekjøring og sledeturer. Vil det si at

BØRGEFJELL: Dette er en av nasjonalparkene der Lars har oppholdt seg mest, og hvor han har fått mest fisk.

Femundsmarka er yndlingen din blant nasjonalparkene?

– Den er blant de fremste, ja, sammen med Børgefjell, Saltfjellet og Pasvik. Jeg har nok hatt noen av de fineste opplevelsene i Børgefjell på 80-tallet. Da var det betydelig mer av alt, som jervespor, fjellrevhi, snøugle med lemen i nebbet og ørret i vannene. I dag er det dessverre annerledes, særlig når det gjelder fugle- og dyreliv. Stort sett ser vi ei naturkrise over hele linja.

– Så er jeg veldig glad i Anárjohka, både fordi det er så fine forhold for kanopadling og ikke minst på grunn av det fine fisket i elvene.

Lars Monsen/NRK

de sju nasjonalparkene på Svalbard, og han blir ivrig. Han har besøkt to av dem, og sammenligner med forhold han har opplevd i de mest øde og urørte delene av Canada.

– Du må vite hvilke regler som gjelder på Svalbard, men trenger absolutt ikke være en erfaren ekspedisjonsdeltager for å dra dit, understreker han.

– Hvilken nasjonalpark er mest naturskjønn?

– De nedre delene av Rago med utrolig flotte gamle furuer, Pasvik med sin særegne natur og Femundsmarka.

– Du kommer altså til å vandre rundt i nasjonalparker også i år. Hvor utslitt er egentlig kroppen din Lars, etter de ufattelig mange milene du har beveget deg ute, oftest med veldig tung sekk på ryggen?

– Kroppen er ganske sliten, og jeg har smerter i rygg og knær hver dag. Selv om jeg ofte må ta smertestillende for å sovne, tar jeg det med et smil. Det er mange som har det mye verre!

ANGRER IKKE

Lars hogger mer ved til bålet vårt, og viser meg en smart eggbeskytter på øksa han har med. Så er praten innom utstyr, og jeg lurar på hva folk han har møtt på tur oftest mangler av utstyr?

– Jeg vil heller si at veldig mange har med for mye utstyr, både når det gjelder gadgets, klær og mat. Min oppfordring er å ha med det du trenger, men ikke mer. Med lettere sekk blir turen hyggeligere!

– Når på året bør vi besøke nasjonalparkene?

Jeg vil slå et slag for november, før det kommer snø.

– Er det noen villmarksturer du angrer på, Lars?

Svaret kommer øyeblikkelig:

– Ingen!

– Og hvor går neste drømmetur?

– Kanskje til ei elv i Alaska eller Canada der det er nærmest uendelig med urørt natur i alle retninger. Der er det mye fisk, et variert, rikt fugle- og dyreliv med intakte stammer av rovdyr, og mye død ved,

Dag Kjelsaas

BIKKET 60 ÅR:

– Kroppen er ganske sliten, sier Lars, som forteller at han har smerter i rygg og knær hver dag. Men å hogge ved til et kaffebål er null stress.

Vi super i oss den siste lunkne resten fra kjelen, og jeg må bare spørre: – Hva driver du med når du er 80 år, Lars?

– Jeg har jo bikka 60, og trives med det. Det er helt greit å godta at alt går saktere enn før. 80 år gammel er jeg nok ikke ferdig med utelivet, men ser også for meg at jeg sitter på en pub i Oslo, ikke minst spiller sjakk og drikker en halvliter, gliser han.

Håvard Jenssen/NRK

FRI: Du kan ferdes fritt på beina, ski eller truger og telte i nasjonalparkene. Her fra starten av turen i Dovrefjell–Sunndalsfjella.

– Ikke minst takket deg er det i dag en del unge som får øynene opp for villmarkslivet. Hvilken nasjonalpark er lettest tilgjengelig for familier med barn som ikke kan gå så langt?

– Da vil jeg trekke fram Gutulia, og ikke mist Østmarka, der vi er nå!

– Og hvilken er mest strevsom å besøke?

– Kanskje Anárjohka og Jotunheimen, men i deler av sistnevnte vil du også møte mest folk.

IKKE GLEM SVALBARD

Lars holder hele tiden bålet vårt i gang, og kaster på noen halvtykke tørrkvister. Så kommer praten inn på

Dag Kjelsaas

ROLIGE DAGER: Vinterstid står elgen mer i ro og må klare seg med et relativt sparsomt matfat, som i stor grad består av kvist, vier og furubar.

DVALE, VINTERSØVN OG SPAREBLUSS

SLIK OVERLEVER DYRA VINTEREN

Det er ulike strategier for å overleve vinteren. Noen flytter, andre hamstrer eller lever på oppspart fett, mens noen sover dyp vintersøvn. Og de fleste må skru ned energibruken til et minimum.

Tekst: Knut Brevik

Heidi Mellingen

HAMSTRER OG SOVER: Ekornet kan også sove seg gjennom deler av vinteren. Den gjør det for å spare energi.

Bjørn Brendbakken

FØLGER MATEN: Hjorten følger matfatet opp og ned fjellsidene. I perioder med lite mat, kan mange hjortedyr samle seg på et lite område.

Elg, hjort og rådyr endrer kosthold fra et overdådig matfat om sommeren med grønne planter og vekster de feter seg opp på, til kvist – en langt magrere og skinnere kost – vintertid. For elgens del skjer det gjerne utpå høsten, når snøen legger seg. Da består elgens diett av kvist fra løvtrær som rogn, osp, selje, vier, bjørk, i tillegg til furubar. Einer er også en yndet beiteplante. Det er snømeng-

den og hva elgen har lettest tilgang på som avgjør valg av beiteplanter. Men kvist og bar inneholder lite næring, så elgens stoffskifte skrus ned til et minimum. Den vil uansett i stor grad måtte tære av egne kroppsreserver. Under vanskelige vinterforhold kan en voksen elg tape 20–25 prosent av kroppsvekta.

Elgen står mye mer i ro og beveger seg ikke mer enn den må for å få i seg kvist. Elgen er jo drøvtygger, har

➤ HVA KAN VI GJØRE?

- Det er forbudt å legge ut fôr til hjortevilt, uten å ha søkt Mattilsynet via kommunen der man bor.
- Respekter båndtvang når dette innføres som et ekstraordinært tiltak vinterstid. Pass uansett på hunden, spesielt om det er rådyr i nærheten.
- La rådyr som bruker hagen/eiendommen din som hvilested få ligge i fred.
- Fôr gjerne småfuglene med egnet føde.

Kjell-Erik Moseid

fire mager, så den spiser, legger seg, gulper opp igjen små porsjoner som den fintygger. Hele elgens fordøyelsessystem er lagd for å kunne bryte ned tungt fordøyelige fibre. Kulda er ikke noe problem for elgen – varmen derimot!

HJORTEN FØLGER MATEN

I hovedsak følger hjorten samme strategi som elgen. Hjorten er også drøvtygger som er godt tilpasset norsk vinter, og legger opp året etter vær og sesong.

Om våren trekker den etter planteveksten oppover og innover i fjellet, og beiter sånn sett hele tiden på det mest næringsrike, de nyeste skuddene.

Om høsten kommer den andre veien, ned fra fjellet for å være i kystnære områder om vinteren. Der er det mindre snø og krever mindre ressurser av hjorten. Lyng, knopper og kvist utgjør en større del av fødemengda. Røsslyng og einer er to nøkkelarter. Lyngarter som blåbær og tyttebær er populære beiteplanter

HARDFØR: Elgen er en tøffing, som ikke går av veien for å krysse en iskald og delvis islagt elv vinterstid. De lange beina gjør at den ikke har altfor store problemer med dyp snø.

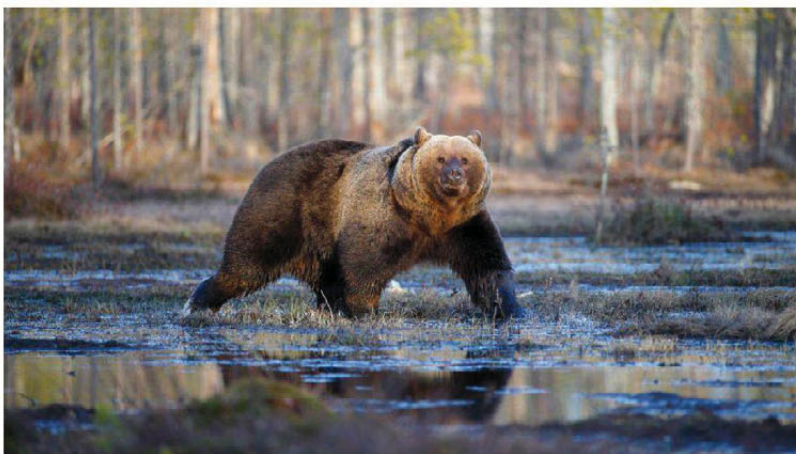
så lenge snømengdene ikke blir for store. Innimellom eter hjorten og en del gress.

RÅDYRA HAR DET TØFT

Rådyra er ikke spesielt godt tilpasset mye snø og kulde – med sine små klauver og forholdsvis tynne pels. De kommer opprinnelig sørfra, fra varmere europeiske land, og sliter voldsomt i mye snø og streng kulde. De første rapportene om rådyr kom fra Aremark i Østfold så sent som i 1865, og i begynnelsen av 1900-tallet var de kun å finne rundt Oslofjorden, i lavere områder.

Og i likhet med elg og hjort går de også på sparebluss om vinteren, senker stoffskiftet, aktiviteten er på et lavbluss og de spiser dårligere og mer fiberrikt fôr enn om sommeren. Og rådyra hadde stort utbytte av vinterfôring, spesielt i snørike vintre.

Men, i 2018 vedtok Mattilsynet et generelt forbud mot fôring av ville dyr, inkludert å sette opp saltsteiner, på grunn av skrantesyken. Men før skrantesyken gjorde sitt inntog, var det helt vanlig å fôre rådyra om

Tom Schandy

BJØRNEN SOVER:

Brunbjørnen sover en dyp vintersøvn, noe som gjør at den sparer energi og kan tære på fettreservene til våren.

Dag Kjelsaas

vinteren. Da la folk ut frukt, salat, gulrøtter, rotvekster, gjerne skåret i mindre biter – mat som inneholder mye vann er bra, brød og avrenspels. Gjerne på flere plasser, i annet fall er det bare de dominante rådyra som fikk slippe til – de jager de andre. Det er fremdeles en åpning for å søke kommunen om lov til kortvarig nødføring.

KAN VI HJELPE ELG OG HJORT?

Det beste vi kan gjøre, er å la dem være i fred. Hunder må holdes i band, så de ikke jager på dem og legg veien utenom hvis du ser dem. Elk og hjort er tilpasset et liv i Norge vinterstid og vil som en hovedregel klare seg. De svakeste individene kan bukke under, men det er ikke vanlig å drive med noe støtteføring til elk og hjort. Det legges ut fôrballer i noe omfang enkelte steder, men det er motivert av å få elgen bort fra tungt trafikkerte veier. Likeledes har det blitt gjennomført noe støtteføring og noe felling av trær til hjort når store mengder hjort samles på små arealer – noe

LYTTER: Elgen hviler mye for å spare energi om vinteren. Som oftest er den likevel på vakt, og samler lydinformasjon gjennom de store øretraktene

som kan skje vinterstid i kystnære strøk, men det er unntaksvis. Selv om bukkene kan ha det tøft. De er i brunst fra begynnelsen av oktober og kan gå ned 20–30 prosent i kroppsvekt mens de raser rundt etter brunstige koller i oktober. Og så prøver de å spise seg litt opp igjen før vinteren kommer, selv om det holder hardt for mange av dem.

URBAN VINTER-HJORT?

Enkelte hevder at man ser oftere elk

og hjort vinterstid – også i mer befolkede områder. Det er i hvert fall ikke uvanlig at elk og rådyr i noe større grad enn ellers bruker veier og skiløyper for å komme seg fram. Og det er jo rett og slett for å bruke mindre energi på å bevege seg, enn de ville gjort i meterhøy snø utenfor veiene. Og legger det seg en elk eller to i bakhagen, trenger man jo ikke å jage dem unna, Men la dem ligge i fred, så trekker de nok unna i løpet av natta eller neste dag.

VINTERSØVN: Også grevlingen sover en vintersøvn, mens den bruker sommer- og høstnatta til å fete seg opp. Det er for eksempel ikke uvanlig å se grevling forsyne seg av nedfallsfrukt om høsten.

Heidi Mellingen

► HVA GJØR HOGGORMEN?

Hoggormen er jo som andre slanger og reptiler, vekselvarm. Og dens måte å overleve vinteren på, er å gå i dvale. Så når temperaturen faller, kryper den ned under bakken, og overvintrer – gjerne flere sammen – i et egnet frostfritt hull en meter eller to under bakken. I et sånt ormebol kan det visstnok ligge flere hundre slanger. Og det er jo en av grunnene til at det år om annet snakkes om ormeår, for når sola kommer om våren, kan det krabbe opp masse slanger fra samme sted, og da kan det jo framstå som om det er en voldsom vekst i bestanden av orm. Men bestandsvariasjonen fra et til et annet år hos hoggorm, er ikke så stor.

Jo Stenersen

Og når vinteren er på hell, er det aller viktigst å la hjortedyra være i fred. Da er de ofte så nedkjørt at det ikke skal mere enn en unødvendig løpetur med hund etter seg, før de omkommer. Ekstraordinær båndtvang er jo også et administrativt grep for å minske belastningen på hjortevilt i snørike perioder.

VINTERSØVN OG DVALE

Mange tenker at bjørnen går i dvale, men den gjør som i sangen – den sover. Noen dyr går i dvale vinters tid, mens andre bare sover en dyp vintersøvn, som nettopp bjørnen og for eksempel grevlingen. Under vintersøvnen går hjertefrekvensen ned

til omtrent 15 slag per minutt, sammenlignet med normalen på 60–70 slag per minutt. Bruken av oksygen og næringsstoffer (stoffskiftet) går ned til omtrent 30 prosent av normalen. Vintersøvn er en mer eller mindre inaktiv tilstand som enkelte dyr tilbringer vinteren i. Under vintersøvn synker kroppstemperaturen kun noen grader, i motsetning til den drastiske forandringen som skjer ved dvale.

Et annet dyr som også kan sove vintersøvn i kortere perioder, er ekorn. Da sparer de energi, og slipper å bruke så mye fra lagrene sine. Ekornet hamstrer jo frø og nøtter – holdbar mat – i depoter de gjemmer

UTSATT: Lange, kalde vintre med mye snø gjør livet vanskelig for rådyra. De smale klauvene og de relativt korte beina, gjør det tøft og energikrevende å forflytte seg.

på bakken og forsyner seg fra utover vinteren. De bor jo gjerne i bol, eller hulrom i trærne, og bruker i tillegg til søvn, en annen strategi – de varmer seg på hverandre.

DISSE GÅR I DVALE

Flaggermus, pinnsvin, bjørkemus, insekter, amfibier og reptiler tilbringer den kaldeste del av vinteren i en dyp søvn – også kalt dvale. Da kan kroppstemperaturen synke til få grader over frysepunktet.

I tiden dyret ligger i dvale, koagulerer blodet heller ikke så raskt, slik at det langsomt rennende blodet ikke danner blodpropper. De bruker gjerne en eller annen form for frost-

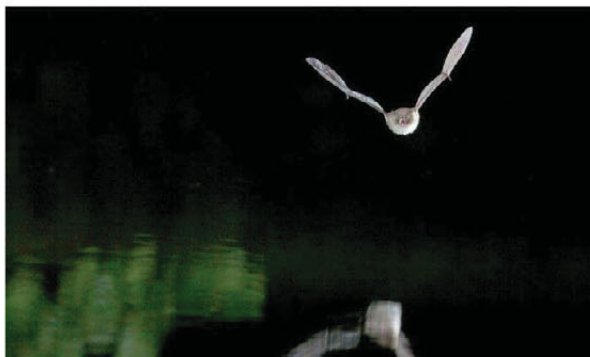

Øyvind Stranna Larsen

væske for å hindre at cellene skades av frost. Hjertet slår bare 2–3 ganger i minuttet

Dvale er en tilstand med sterkt nedsatte kroppsfunksjoner. I stedet for å opprettholde aktivitet og kroppstemperatur, velger dyr å sette dem kraftig ned for å spare energi. Kroppstemperaturen settes gjerne til eller like over omgivelsestemperaturen.

Virveldyr tåler generelt ikke temperaturer under null (eller kun for korte perioder), og mange arter våkner opp kortvarig med jevne mellomrom. Virvelløse dyr kan tåle de laveste temperaturer og våkner sjelden opp før dvalen er over. ●

Tom Schandy

DVALE: Flaggermus er et av flere dyr som går i dvale. Det er en mye mer dramatisk tilstand enn den dype vintersøvn til for eksempel bjørn. I dvale reduseres kroppstemperaturen ned mot to plussgrader, mens pulsen kan gå så lavt som til to slag per minutt. Stoffskiftet reduseres dramatisk. Et dyr kan ligge i dvale i opp til sju måneder. Når dvalen er over, så fortsetter dyret ganske raskt med livet som om ingen ting har skjedd.

Bjørn Brendbakken

I BÅND: Ekstraordinær båndtvang er et virkemiddel som blir brukt på tider av året der forholdene for rådyrene er ekstra vanskelige.

Dag Kjelsaas

EINER: Elgen forsyner seg gjerne av einer og furu. Her en halvannetåring som fortsatt har ei gevirstang i behold.

➤ FETT ER BRA! OG BRUNT ER BEST

Brunt fettvev kan omsettes til varme. Kroppen har to typer lager med fett. Hvitt fettvev er et lager fra overskudd av fett og karbohydrater. Brunt fettvev er spesialisert til å produsere varme.

Det brune fettvevet aktiveres via nervesignal fra hypothalamus. Og vi finner det spesielt hos pattedyr som lever i kalde områder, som sel, og hos dyr som går i dvale – pinnsvin og flaggermus.

Men vi finner det også hos mennesker, og noen mennesker er genetisk predisponert til å forbrenne overskudd av matinntaket i form av brunt fettvev.

Danske forskere fant, da de analyserte genene til inuittene, endringer i gener som førte til en endring av enzymer som forlenget de flerumettede fettsyrene slik at de faktisk beskyttet mot hjerte- og karsykdom.

I tillegg fant de i gener som styrer utviklingen av brunt fettvev. Denne genetiske endringen er altså med på å forklare hvorfor de klarer seg så godt i det arktiske klimaet.

Det er også et godt eksempel på Darwins evolusjonslære; en genetisk forandring som fører til bedre livsvilkår, og overlevelse vil over tid føre til en varig endring i arvematerialet.

Kilde:

<https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/26383953/>
<https://bit.ly/bruntfett>

SLIK MESTRER DU NATUREN

I en ny artikkelserie deler friluftsveteran og mangeårig redaktør i Villmarksliv, Dag Kjelsaas, sine beste tips om hvordan du kan takle utfordringer og trives i naturen. Med sin omfattende erfaring som en av Norges fremste allround-eksperter på friluftsliv, guider han deg til å leve i og av naturen på en trygg og berikende måte. Få praktiske tips og inspirasjon av en av landets mest kunnskapsrike naturentusiaster!

ENKEL REDNING: Med ispigger går det greit å dra seg opp fra råka så lenge isen er litt hard.

ISEN KAN VÆRE BÅDE PRAKTFULL OG LUNEFULL

ARTIG, MEN FARLIG!

Islagte vann byr på spenning og glede, enten det er på isfiske, skøyter eller ski. Følger du gode råd om ferdsel på is, unngår du faren for å ramle igjennom.

Tekst og foto: Dag Kjelsaas

Is er så mangt. Hvis det er klart, kaldt vær og vindstille når årets første kuldeperiode inntreffer, vil den første skorpa som legger seg på et vann bestå av veldig sterk is. Ikke rart den har fått betegnelsen stålisen. Slik is blir ifølge de fleste anbefalinger betegnet som trygg for ferdsel når den er på 10 centimeter. Også tynnere is bærer en voksen

mann, men det er flere grunner til at de fleste dødsulykker skjer nettopp på den første stålisen.

For det første er isen sjelden jevntykk på et vann. Noen steder er det oppkommer fra bunnen som fører til strøm og temperaturforskjell. I nærheten av bekker, elver og smale sund eller odder, kan det være strøm og tynn is. Hvis det blåser i den første

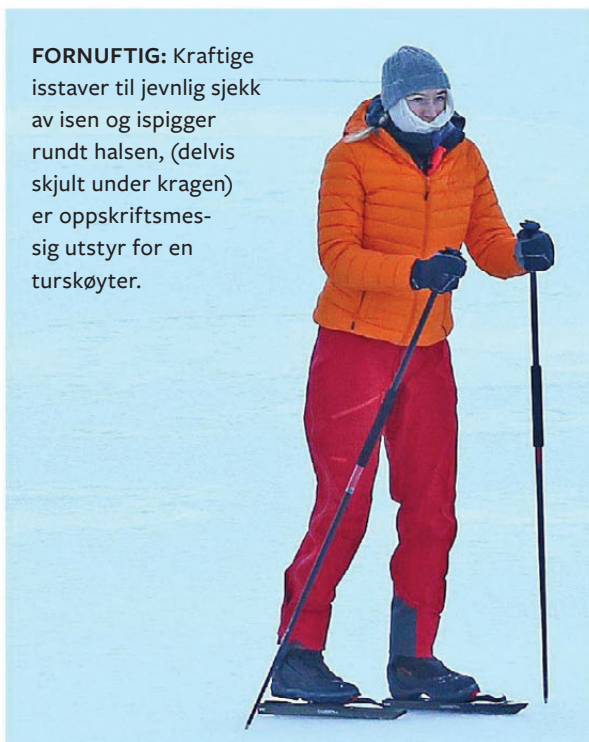
FOR TYNN:

Fire centimeter tykk is er for dårlig til å gå utpå.

► UTRYGG IS

- Den første isen hvis den er under 10 cm.
- Nyis med mye snø på.
- Inntil land med myr/hengemyr.
- Nær elver og bekker som renner ut og inn av vann.
- Is nær oppkommer (som seinere vil danne oshull).
- Ved smale sund.
- På elver og bekker.
- Åpne oshull eller oshull dekt av snø som buler ned.
- Løs is mot slutten av vinteren.
- Sjøis som har sprukket opp eller er myk så den vugger.
- Midtpartier på store vann der isen har lagt seg seint.

FORNUFTIG: Kraftige isstaver til jevnlig sjekk av isen og ispigger rundt halsen, (delvis skjult under kragen) er oppskriftsmessig utstyr for en turskøyter.

kuldeperioden, er isen tynnere der bølgene har forsinket isleggingen.

Det er ikke tilfeldig at erfarne turskøytere bruker isstaver med solide pigger for stadig å sjekke isen når de er på tur. Isfiskere sjekker isen ved jevnlig å bore hull, mens den som går på tur kan vurdere tykkelsen ved hjelp av øks eller en solid kniv.

DEN SKUMLE VÅRISEN

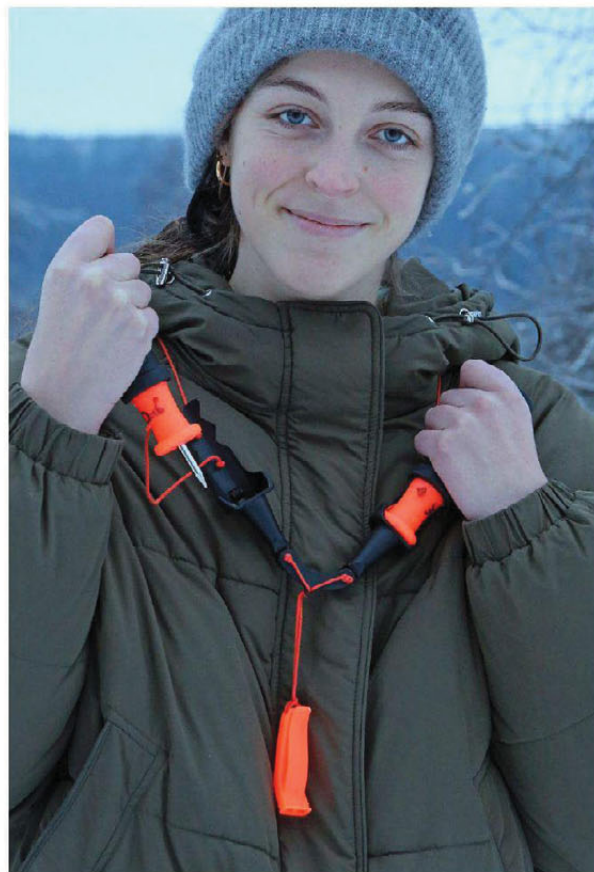
Dersom det kommer en del snø på et tynt lag med stål is, vil snølaget isolere så isen legger saktere på seg.

I noen tilfeller presser mye snø opp vann. Oppå issørpa vil det kunne dannes et tynt islag. Dermed oppstår det fare for å ramle gjennom begge islagene. I vintre med veksling mellom kulde, mildvær og snøvær er det derfor viktig å være spesielt på vakt mot usikker is.

Ofte er isen på et vann gangbar lenge etter at snøen har blitt borte på land. Men pass opp, vårisen kan være «råtten» selv om den er en halv meter tykk eller mer. Det fikk et par av oss oppleve da vi i slutten av tenår-

PÅ KANTEN: Isfiskere har en tendens til å mene at røya biter best nær kanten mot åpent vann. Her har en person tidligere havnet i vannet!

ISPIGGER: Tren litt på hvordan du løsner ispiggen fra holderen og bruker dem. Her henger det også ei fløyte som kan varsle folk.

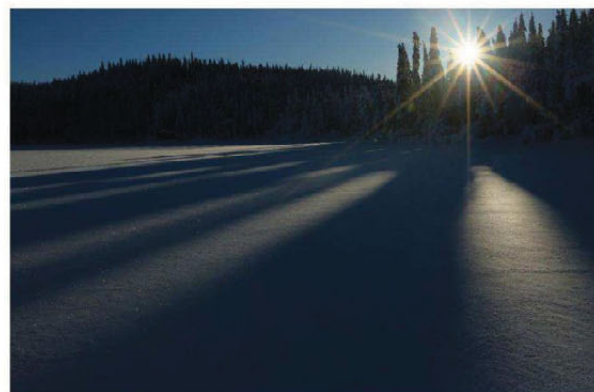
ene var på isfiske en aprildag. Vi gikk ut tidlig på morgenen. Det hadde frosset på i løpet av den klare, kalde natta, så isflaten var hard og fin.

Utover dagen flommet sola, det var varmt og en del vind. Etter hvert merket vi at det øverste islaget ble sørpete, og det var lett å lage hull i isen, som flere steder besto av lange krystaller som bare så vidt hang sammen. Litt seint skjønte vi at det var på høy tid å komme seg i land. Det gikk bra til vi hadde ti meter igjen. Heldigvis var det ganske grunt,

så vannet rakk bare til opp på magen da vi deiset gjennom isen og delvis krøp mot land i issørpa.

FARLIG ELVEIS

Du kan treffe på utrygg is hele vinteren selv om det har vært kaldt. Særlig forsiktighet bør vises på elver, der det vanligvis er veldig variasjon i istykkelsen. For mange år siden valgte jeg å krysse en elveis framfor å gå et par kilometer til ei bru. Det hadde lenge vært veldig kaldt, og alt så bra ut. Jeg visste dessuten at elva neppe var

SNØ PÅ IS: Vakkert, men det er absolutt ingen garanti for at isen er sterk nok når den er dekt av snø.

➤ DERSOM DU GÅR GJENNOM ISEN

- Bevar roen uten å kave eller hyperventilere.
- Hold armene ut i fallet.
- Grip ispiggene eller annet å redde deg med.
- Om mulig, ring etter hjelp.
- Vend deg mot retningen du kom fra.
- Rop jevnlig om hjelp eller blås i fløyte dersom ingen ser uhellet.
- Ta av ski og tung sekk.
- Bryt løs tynn is med albueene før du prøver å komme opp.
- Ligg rett i vannet, spark fra med beina og skubb deg innover med albueene.
- Alternativt: legg deg på ryggen, padle med armene og spark fra med beina.
- Trekk deg eller rull innover isen et stykke før du reiser deg.
- Ved redning, pass på så ikke redningspersonen dras uti.

ETTER REDNINGEN: Et stort bål vil sikre at du ikke fryser ihjel eller får frostskafer dersom det er kaldt og du er langt fra folk og hus.

dypere enn halvannen meter. Nesten i land på den andre siden knaste det i tynn is idet jeg gikk igjennom.

Iskaldt vann strømmet øyeblikkelig inn på kroppen og opp i støvlene. På tross av at jeg småløp den halve timen det tok å komme i hus, var beina følelsesløse og føttene i ferd med å bli frostskafer da jeg dumpet opp i et badekar med godt lunkent vann.

De som ramler gjennom isen og blir reddet, kan ofte fortelle om hvor raskt kroppen blir nedkjølt og at styrken i armer og fingre avtar raskt. Derfor er det livsviktig å ha tenkt gjennom hvordan man skal komme seg raskt opp og så få varme i kroppen etter å ha falt gjennom isen.

GJENNOM ISEN

Å kjenne at isen brister under seg er

ingen god opplevelse. De få gangene det har skjedd meg, har jeg kjent den guffne følelsen når iskaldt vann på overraskende kort tid strømmer inn på kroppen.

En slik bråkald nedkjøling er sjokk-artet og kan på et øyeblikk sette den mest råbarkede ut av fatning. Første punkt nå er å puste kontrollert og unngå formålsløs plasking i panikk.

Særlig nyis er utrolig glatt. Uten ispigger eller noe annet å feste i isen er det svært vanskelig å komme seg opp. Å klore med fingrene er ofte nyteløst, selv på litt ruglete is. Det er funnet folk etter drukning som har klort og slitt fingrene ned til beinet uten å komme opp.

De par gangene jeg har ramlet gjennom stâlis har det vært med ispigger rundt halsen. Å redde seg har da vært veldig lett. Instinkti- vt tar

man tak om skaftene og hogger pigene fast lengst mulig inne på isen.

Det kan være lurt å løfte seg litt opp på albueene for at kroppen ikke skal bremse mot iskanten. Så er det bare å trekke kroppen opp og videre innover isen, eventuelt etter å ha brutt løs et par isflak. Ispigger er med andre ord en ganske trygg livsforsikring. De skal henge eller være festet høyt på kroppen, slik at de er enkle å få fatt i hvis man havner i ei råk.

BELTESPENNE ELLER KNIV

Har du kniv, kan den være redningen som hindrer deg fra å drukne, men faren for å kutte opp fingrene er stor. Hogg eventuelt et hull eller hakk i isen så du kan trekke deg opp med fingrene.

I nødens stund kan også ei beltespenne, en nøkkel eller noe annet i

USIKKER IS: På regulerte vann kan isforholdene variere mye ved nedtapping, særlig der det strømmer.

metall brukes til å gi litt feste i isen. Går du på ski, er stavene et utmerket hjelpemiddel. Ta tak rett over trinsene, hakk et feste og trekk deg opp.

Uten noen hjelpemidler bør man prøve å få albueene opp på isen og så sparke kraftig fra med beina. Om dette ikke fungerer, er det et alternativ å legge seg på ryggen for så å padle med armene og sparke fra med beina.

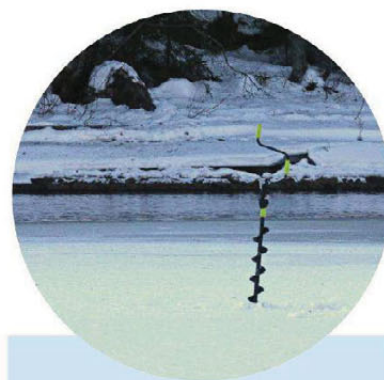
KAMERATREDNING

Hvis en av flere ramler gjennom isen, må det handles raskt. Ring etter hjelp hvis det er tvil om at det går greit å redde personen i råka, eller hvis vedkommende ikke blir trukket raskt opp.

Dersom noen har ei kasteline eller et tau, få enden ut til den som ligger i vannet. Bruk eventuelt klær eller

annet utstyr som er knytt sammen. Å krype helt ut til iskanten for å dra opp den som er i vannet, kan føre til at begge blir liggende i råka.

Dersom det fins skog i nærheten, er det et alternativ å finne en kjepp på helst fire-fem meter. Alternativ kuttes et tynt tre som skyves ut mot den som skal reddes. Er dere flere og langt fra folk, bør en fyre opp et stort bål så raskt som mulig. Etter redning bør våte klær av og tørre på raskest mulig. ●

➤ SJEKKPUNKTER

- Søk etter israpporter, som på varsom.no og yr.no.
- Ha ispigger høyt på kroppen.
- Løsne skibindinger hvis det er fare for usikker is.
- Ha evt. kniv eller annet redskap tilgjengelig.
- Slakk bærereimer og løsne magebelte på sekk.
- Legg mobilen i vanntett pose.
- Ha klesskift i vanntett pakning.
- Sjekk istykkelsen først ved land, så jevnlig når du er utpå.
- Hvis du "må" gå på tynn is uten ispigger: ta med en kjepp på minst tre meter.

Tekst og foto:
John Arne
Tungen/Aktivt
Testteam

MILJØVENNLIGE VINTERTIPS

Det er et paradoks at vi som trives ute i naturen, gjør valg som er med på å forringe de naturopplevelsene som vi setter så stor pris på.

Produksjon av sports- og friluftsutstyr krever gjerne et høyt forbruk av ikke-fornybare energi- og råvareressurser. Samtidig kan bruken av plastkomponenter, ulike kjemiske behandlinger og produksjonsprosesser føre til markante karbonutslipp.

I tillegg reiser mange av oss med fly og bil for å oppleve storslåtte naturopplevelser i andre deler av verden. Både her hjemme og i resten av Europa produseres det store mengder kunstsne for å sikre gode skiforhold i alpinbakker og skiløyper. Dette er energikrevende og det brukes store

mengder vann som kan føre til endringer i lokale økosystemer.

UNØDVENDIG SLITASJE

Om du reiser dit «alle andre» reiser, kan du være med på å påføre naturen unødige slitasje gjennom overturisme som gir et behov for mer infrastruktur, som igjen fører til større klimagassutslipp.

Mye tyder på at slike aktiviteter er med på å akselerere klimaendringene som virker ødeleggende på den naturen som gir oss de opplevelsene som vi higer etter.

Selv om det kan se ut som om dette er en trend det er vanskelig å snu, finnes det flere enkle tiltak vi som forbrukere kan gjøre for å redusere vår egen påvirkning på klimaendringene.

BEVISSTE VALG

Gjør bevisste valg og kjøp klær og utstyr som er produsert i miljøvennlige- og resirkulerte materialer. Sjekk om det er mulig å benytte transport som benytter fornybar energi. Om du må reise med fly kan du kjøpe pakker som inneholder klimakompensering for den aktuelle reisen. En sparer selvsagt miljøet mye om

AKTIVITET

Hvilken type aktivitet du skal bruke utstyret ditt til bør ligge til grunn når du gjør innkjøp. Aktiviteter som hundehold, isfiske og jakt setter andre krav til for eksempel bekledningen enn toppturer på ski og hurtige skiturer i lysløypa. Feil bruk av utstyr gir unødige slitasje, noe som gjerne fører til at utstyret går i stykker og en må kjøpe nytt for å erstatte. I et bærekraftsperspektiv bør det være et mål å bevare og ta vare på klær og friluftsutstyr så lenge som mulig for å unngå et unødige høyt forbruk.

PRODUKSJON

Uavhengig av hva vi skal kjøpe, så bør en ha et bevisst forhold til hvordan produktet er produsert. Samtidig er det ikke alltid så enkelt å finne ut om et produkt er produsert på en måte som er «innafor» både med tanke på miljø og råmaterialer, og at arbeiderne som har gjort jobben har fått ei anstendig lønn. Her kan de ulike miljømerke være til god hjelp.

SOLIDE MATERIALER OG GODT VEDLIKEHOLD

Enkelte produkter, kanskje spesielt sekker og sko, har ikke alltid en fin miljøprofil. Nå skal det samtidig nevnes at en del produsenter også har slike produkter som er produsert etter miljøsertifiserte produksjonsteknikker. Det beste er selvsagt å velge slike.

Aberet er at det kan være kostbart å skulle gjøre slike bærekraftige valg. Et alternativ er å velge produkter som er solide, er enkle å rengjøre og der det er mulig å forlenge levetiden til produktet ved hjelp av et godt vedlikehold. Bomull, lær, tre og andre organiske materialer kan som regel vedlikeholdes med hjelp av enkle redskaper og rimelige produkter.

en har fokus på kortreiste opplevelser og benytter nærmiljøet i stede for å reise til alpene for å gå på ski. Bidra i de områdene du ferdes med å ta vare på stier, ta med deg søppel og støtt prosjekter som bygger opp under bærekraftig drift slik at en avlastes naturen i så stor grad en kan.

Samtidig kan akkurat det at flere ønsker å tilbringe tid ute i naturen være med på å gi motivasjon og å skape en bevissthet hos folk slik at flere ønsker å redusere sitt eget «fotavtrykk» i naturen.

God tur!

1

VARME VINTERSKO

PRODUSENT: Alfa
PRIS: 3499.-

KOMMENTAR: Alfa Stad er en varm og stilig vintersko som kommer i både dame- og herreutgave. Her har Alfa klart å lage en flott vintersko der både yttermateriale og det innvendige fôret er av svanemerket ull fra Norge. I tillegg er det lagt en solid kalosjering hele veien rundt skoene for å minske slitasje. Dette, sammen med en velprøvd og slitesterk såle fra Vibram, gir en funksjonell og slitesterk vintersko der det er brukt bærekraftige materialer der det er mulig i en kombinasjon med ekstra slitesterke løsninger på andre deler. Dette gjør Alfa Stad til et godt valg når bærekraft og miljøhensyn skal stå i fokus.

TIPS

Kjøp bærekraftige produkter!

2 DRIKKEFLASKE

PRODUSENT: Nalgene
PRIS: Fra noen hundrelapper

KOMMENTAR: Nalgene leverer drikkeflasker som er både praktiske, slitesterke og miljøvennlige. Det kanskje mange ikke tenker på er at en del drikkeflasker inneholder materialer som kan være skadelige for forbruker under bruk og for naturen ved produksjon. Flaskene fra Nalgene har en velprøvd design, fungerer sommer som vinter, og disse nye flaskene er produsert med 50 % resirkulert harpiks. Dette gir slitesterke drikkeflasker som er fri for BPA/BPS, samtidig som de har lang levetid. Tåler temperaturer fra -100 til +120 grader, og kan selvfølgelig vaskes i maskin. Kommer i mange ulike størrelser.

4

RESIRKULERT

PRODUSENT: Aclima
PRIS: 2000.-

KOMMENTAR: Aclima har en egen serie med produkter der de bruker avkapp fra sin egen produksjon til å produsere nye ullprodukter. Serien, ReBorn, inneholder hele 70 % resirkulert merinoull og 30 % polyamid. En kjenner at produktene ikke er av 100 % ull, men innslaget av syntetisk materiale gir et mer slitesterk produkt. I år har vi testet oss gjennom nesten alle produktene i denne serie og må si oss godt fornøyd. Solide, funksjonelle og miljøvennlige produkter. Ikke av de billigste på markedet, men du sliter ikke ut denne skjorta med det første!

3 SOLIDE LØSNINGER

PRODUSENT: Fjellreven, Kajka 85L
PRIS: 5399.-

KOMMENTAR: Slike sekker kan være satt sammen av flere ulike materialer som kan gjøre det vanskelig å resirkulere produktene på en enkel måte. I tillegg kan materialene som er brukt inneholde høyere konsentrasjoner med kjemikalier enn hva som er vanlig i klær. Dette gjør sekker til et produkt vi må være spesielt årvåkne på når vi skal gå til innkjøp. En god innfallsvinkel er å kjøpe sekk der det allerede er brukt en del resirkulert materiale i produksjonen. I forhold til bærekraft så hjelper det selvsagt mye om selve produktet er solid og varere i mange år. Vårt eksempel her er Kajka 85L fra Fjellreven. Her er det brukt ryggspiler i tre i stede for aluminium, det er ikke brukt PFAS i produksjonen og sekke-materialet er i 100 % resirkulert polyamid. Denne kan vare livet ut om du tar godt vare på den!

TIPS

Tøffe aktiviteter
krever slitesterke
materialer

5

TIL DE KALDESTE DAGENE

PRODUSENT: Fjellreven
PRIS: 4999.-

KOMMENTAR: Expedition Mid Winter fra Fjellreven ser ut som, og oppleves som en dunjakke av høy kvalitet. Men her er det ikke brukt en eneste fjær... Syntetisk, resirkulert materialer er brukt i hele jakka, der innerstoff, ytterstoff og fôr er av resirkulert polyester. Det skal sies at jakka nok er litt tyngre og pakker litt mer i sekken enn de absolutt beste dunjakkene på markedet, men om du trenger ei robust jakke som tåler mye og tøff bruk, så glemmer du nok ganske så raskt de ekstra grammene. Syntetisk fôr gjør jakka også mer egnet i bruk når det er fukt i lufta.

TIPS

Tilpass
bekledningen etter
vær og temperatur

6

DUNJAKKE TIL AKTIV BRUK

PRODUSENT: ArcTeryx, Cerium dunjakke
PRIS: 4499.-

KOMMENTAR: Til aktiv bruk vil ofte en slik noe lettere dunjakke være et godt valg. I denne jakka er det brukt materialer som er godkjent etter bluesignkravene, det er brukt en fargeprosess som bruker betraktelig mindre vann enn andre mer vanlige teknikker, og duna er sertifisert etter Responsible Down Standard. Det er også brukt en del resirkulert nylon og syntetisk isolasjon i områder som er mer utsatt for fukt, noe som gir lengre levetid på produktet. Når ArcTeryx i tillegg gjør sin greie med design og topp passform så er det enkelt å kjøpe mer miljøvennlig. Dette er nok ikke den billigste jakka på markedet, men vi vil si at ArcTeryx Cerium er verd pengene. Flott allrounder!

8

LETT VARMEJAKKE

PRODUSENT: RAB, Ascendor Summit jakke
PRIS: 1999.-

KOMMENTAR: Flott mellomagsjakke fra RAB som også fungerer utmerket som ytterjakke når forholdene tillater dette. Her er hele 58 % av hovedmaterialet syntetisk og resirkulert materiale. I praktisk bruk tenker en ikke over om materialet er resirkulert eller ikke. Denne fungerer som en teknisk meget god varme/mellomlagsjakke som kan brukes gjennom store deler av året. Flott som ytterjakke på sommeren og en god jakke å bruke som mellomlag på vinteren. Vindtett og ekstra isolasjon på de «riktige» plassene. Meget gode fuktegenskaper.

7

DEN KLASSISKE SKALLJAKKA

PRODUSENT: ArcTeryx, Beta
PRIS: 4499.-

KOMMENTAR: Mer miljøvennlig trenger ikke bety mer kjedelig. Beta er velkjent og godt utprøvd jakkemodell fra skalljakkespesialisten ArcTeryx. Denne helt nyeste modellen har et lavere karbonavtrykk enn de tidligere utgavene, samtidig som den tekniske ytelsen er tatt vare på. Med en egenvekt på ca. 300g er dette å betegne som en lett 3-lags skalljakke, som sammen design og en normal/noe romslig passform gjør jakka til en meget god allrounder som kan brukes gjennom hele året.

9

OPPLADBARE PRODUKTER

PRODUSENT: Silva, Mini og Mini Fly
PRIS: fra 499.-

KOMMENTAR: I denne posten har vi lagt ved bilder og pris på de to helt nye hodelyktene Mini og Mini Fly fra Silva. Dette er to lette og praktiske hodelykter som tar minimalt med plass i sekken eller i lomma på jakka. Det vi tenker er viktige parametere å se etter i slike produkter er oppladbart batteri og at komponentene som er brukt til å bygge lykta er laget av resirkulerte materialer. Mini-serien til Silva har hodebånd i resirkulert polyester og selve lyktehuset er laget i resirkulert polykarbonat.

11

VANNTETTE PRODUKTER

PRODUSENT: Flere
PRIS: Fra noen hundrelapper

KOMMENTAR: Vanntette produkter som pakksekker, skalljakke og teltduker har nok vært blant verstingene når det gjelder bruk av kjemikalier som ikke er heldige for verken oss mennesker eller naturen ellers. Noen av stoffene vi bør forsikre oss om ikke er brukt i nye produkter vi kjøper er for eksempel PFAS og PFC, som er ulike polyfluorerte kjemikalier. Disse var tidligere brukt i utstrakt grad for å gjøre produktene vannavvisende i det som gjerne beskrives som DWR-behandlinger (durable water repellency). Det skumle med disse stoffene er at de kan hope seg opp i kroppen og føre til skader på blant annet immunforsvaret.

10

STILIG ULLVEST

PRODUSENT: Varg, Vargön Fat Wool vest
PRIS: 2750.-

KOMMENTAR: Svenske Varg lager ullplagg av høy kvalitet i resirkulert ull. Vi må også si at vi har falt litt for design og passform. Skandinavisk design og et generelt tydelig fokus på bruk av resirkulerte materialer gir produkter som både er stilige og bærekraftige. Fine farger og godt design er selvsagt også med på å trekke opp helhetsopplevelsen. Plaggene oppleves slitesterke. Høy pris-klassen, men her får du et flott ullplagg med stort bruksområde som også er bærekraftig.

12

VARM MED GOD SAMVITTIGHET

PRODUSENT: Aclima, ReBorn Terry Pullover
PRIS: 2000.-

KOMMENTAR: Dette er nok et miljøvennlig produkt i ReBorn serien fra Aclima. Laget i solid ullfrotté der hele 63 % resirkulert ull. Noe syntetfiber er tilsatt for at garnet skal bli sterk nok. Akkurat denne modellen er en unisex-modell, noe som gjør at en må være litt observant med tanke på størrelsene. S/M betyr standard S for herre og standard M for dame. Modellen er ganske romslig, så det kan være lurt å prøve for å finne riktig størrelse. Godt og lunt plagg til både inne- og utebruk.

13

LUER OG HALS

PRODUSENT: Buff
PRIS: Fra noen hundrelapper

KOMMENTAR: I høst og vinter har vi fått teste en del luer, pannebånd og halser fra Buff. Et av produktene vi har brukt mest er en hals med modellbetegnelse «Polar Multifunctional Neckwear». Dette er enkelt forklart en lang hals med tykkere fleecemateriale i den ene enden. Halsen er produsert i et materiale der hele 97 % er resirkulert. Vi har også testet flere luer i ulike tykkelsener der en fellesnevner er at over 50 % av materialet er resirkulert. Selv om dette ikke er produkter i ull så fungerer dette godt, også til vinterbruk. Behagelige produkter med stort bruksområde og fine priser.

TIPS

Plagget trenger ikke inneholde 100 prosent ull for at det skal fungere i kulda

Få ren hytteglede rett i postkassa!

I bladet finner du massevis av inspirasjon, ideer og praktiske råd for livet på hytta.

♥ Når du tegner abonnement så får du en gave på kjøpet!

Bestill abonnement i bladkiosken.no

Hold kamera
på mobilen over
QR-koden

BLADKIOSKEN

Av Dag
Kjelsaas

Her vurderer og
tester vi rimeligere
turutstyr. Produk-
tene er ikke testet
over lang tid

AKKURAT STOR NOK

Denne dunken selges som industri- og murerbalje, og er ikke klassifisert som godkjent til oppbevaring av rent kjøtt og fiskefileter. Til helt vilt og fisk er imidlertid slike baljer mye brukt for blant annet å hindre blodsøl i biler eller båter. Balja har så vidt plass til et rådyr, og av erfaring også til de aller fleste dagsfangster når man er på fisketur med båt. Størrelsen gjør at du skal ha svært liten bil om den ikke får plass i bagasjerommet.

Det spiller ikke så stor rolle om

finishen på balja er dårlig, da de fleste nok vil ha den til røff utendørs bruk og spyle den etter bruk. I størrelse og form er den anvendelig til det meste, selv om du knapt har plass til ei kveite og ikke til en hjortekalv.

Fargen kunne gjerne vært lys, da svart som kjent varmes raskest opp i sol.

Konklusjon: Røff balje til mange slags bruk.

INDUSTRI- OG MURERBALJE

Felleskjopet.no

Pris: kr 139

Vekt: 1,3 kg

Innvendig mål: 18 x 33 x 65

Volum: 40 l.

Materiale: Plast

- + Praktisk for jegere og fiskere
- Dårlig finish.

RIMELIG SHADJIG

Dette er noe for den som er ute etter grov sjøfisk, en shadjig som vil være blant de største og tyngste i fiskeutrustningen. Her er farge og finish som ventelig ikke bare vil friste havfiskeren, men også kveite og stor torsk. Den røde modellen som er vurdert, har rød/oransje underside, sølvaktig prikkete sider og mørk overside. En ytterste del av kroppen er gjennomskiktig med glitter og liten buk- og ryggfinne. Øynene er holografiske og hodet er lakkert i varierte fargetoner.

Det er to fester oppå hodet, og et under. Som på de fleste tilsvarende jigger vil de fleste

fiskere velge å montere en stingerkrok nærmere halen enn den faste, store enkeltkroken midt på ryggen.

Konklusjon: Tung shadjig til gunstig pris.

KAYOBA HAVFISKEJIGG

Jula.no

Pris: kr 79.90 (Blå) kr 139

(Rød glitter)

Farge: blå/rød

Lengde: 25 cm

Vekt: 435 g

Materiale: Plast

- + Bra finish
- Krok litt myk

LETT DYNEJAKKE

Til forveksling ser og føles dette ut som ei tynn dunjakke, men her er både ytterstoff og vattisoleringen i kunstfiber. Jakka har noe pusteevne, men er såpass tett at du kan bruke den som ytterjakke på dager med mye vind dersom det ikke er for kaldt.

Jakka har store sidelommer med glidelås, og på begge sider to 35 cm dype innerlommer med 13 og 8 cm åpning. Her kan du altså ha ei lita teleskop fiskestang eller en stor lyddemper på innerlomma.

I front er det glidelås, og ytterst på armene, hetta og nederst er den noe elastisk. Det gjør at den på tross av manglende strammemuligheter har rimelig bra passform og gir bra beskyttelse mot vind med hetta oppe.

Konklusjon: OK hettejakke for moderate værforhold.

DYNEJAKKE

europis.no

Pris: kr 399

Vekt: 145 g

Materialer: Kunstfiber

- + Lett. Lommer.
- Liten pusteevne.

Av John
Arne Tungen
og Aktivt
Testteam

MILJØVENNLIG DUNANORAKK

I høst og vinter har vi fått teste Övik dunanorakk fra den svenske klesprodusenten Varg.

Så langt vi kan huske, er dette den første dunanorakken vi har testet. Konseptet er ganske enkelt en klassisk utformet anorakk, men i motsetning til en tradisjonell bomulls-anorakk, er denne laget i 100 % resirkulert polyester og nylon i tillegg til at den er isolert med dun. Duna er av god 750+ kvalitet og er sporbar og sertifisert etter responsible down standard (RDS). De andre materialene er sertifisert etter global recycled standard (GRS). Vi vil betegne passformen som normal, til løs.

Til herre gikk enkelte i testteamet ned en størrelse for å få en mer kroppsnær passform, men dette er litt smak og behag. God lengde i livet, glidelås i siden for enklere

påtrekk, gode lommer og en god hals og hette.

En anorakk oppleves kanskje litt lunere enn en tilsvarende jakke, dette kan skyldes at passformen gjerne blir litt annerledes på en anorakk. Dunkanalene er sydd i vinkel med toppunkt midt frampå, dette gir et pent visuelt uttrykk. Gjennomgående sømmer.

Med tanke på bruksområde står du ganske fritt. Vi har brukt våre testmodeller til ulike aktiviteter der fellesnevneren har vært lav intensitet. Luftetur med hunden, rolige fotturer på kjølige dager og til daglige sysler rundt hytta.

Övik oppleves solid og har ikke vist noe unormalt slitasje eller dunlekkasje i testperioden.

ÖVIK DOWN ANORAK

www.vargclothes.com

Pris: 4300.-

Material: 100 % resirkulert polyester og nylon (GRS), 90/10 750+ fill power RDS og bluesign sertifisert

Annet: Egen dame- og herremodell.

+ Lun, slitesterk, stort bruksområde, miljøsertifisert

- Litt enkel konstruksjon, ellers lite negativt

DU VIL ELSKE DENNE!

Noen ganger er lykken noe så enkelt som en isolert bukse. Produsert uten bruk av PFAS i resirkulert polyester og i en passform som gjør den like aktuell som en overtrekksbukse som til bruk alene rett inn mot huden. Buksa er nok i utgangspunktet designet for å være en bukse du kan trekke utenpå en annen skallbukse når gradestokken kryper godt nedover de blå, men den fungerer også godt innendørs på kalde kvelder før du får opp temperaturen i hytta eller i teltet.

Snittet er noe romslig/løst med elastikk i livet og helt nederst på bena. Stikkilommer uten glidelås. Ganske rett passform i bena, men noe formtilpasset over knærne. Passer selvsagt best i tørre og kalde omgivelser, men den har en vannavstøtende overflate, og det syntetiske isolasjonsmaterialet fungerer selv om det er vått.

Forholdsvist lett og lar seg komprimere. Lite hokus pokus, men denne tror vi at du vil lære å elske!

KEB, INSULATED TROUSERS

www.fjallraven.com/no

Pris: 2699.-

Material: Yttre- og indre materiale 100 % resirkulert polyester, PrimaLoft Black Insulation 100 % resirkulert polyester.

+ Egen dame- og herreutgave Behagelig, isolerer godt, slitesterk, lett og pakkbar

- Savner bedre stramming/ belte i livet

RÅ SOVEPOSE

Sea To Summit er en Australsk produsent av fritids- og turprodukter som er blitt godt kjent også her hjemme i Norge. En forventer kanskje ikke slike vinterprodukter fra en produsent som holder til i en klimasone der snittemperaturen ligger rundt 18 varmegrader om vinteren, men en skal som kjent ikke skue hunden på hårene, for dette er produkter av høy kvalitet!

Alpine Down er en funksjonell og teknisk god sovepose der det er brukt dun av meget høy kvalitet. Yttermateriale er resirkulert 10D

nylon som er behandlet med fluor-karbonfri impregnering for å gi god fukttoleranse. Duna er også utsatt for en Dry Down behandling som gjør den bedre i stand til å takle fuktige forhold. Forbedret glidelåssystem som fungerer meget godt. Tykk dunfylt krage som går hele veien rundt brystet og nakken for bedre isolasjon og for å hindre varmetap. Glidelås slik at en kan sitte med den ene hånda ut av posen selv om posen er lukket oppe ved brystet. Det finnes poser som har bedre fuktbeskyttelse, men det går som regel utover pusteegenskapene. Rå sovepose til vinterteltning.

ALPINE DOWN, FRA STS

www.cirdan.no

Pris: 11 999,-

Temperaturgrenser:: komfort -19 C, ekstrem -28C

Lengde (reg): 185cm

Vekt: 1,46 kg

Dun: 850+ fill power, Ultra Dry

Material: Resirkulert nylon

Annet: Kommer også i Long, 198 cm

+ Høy kvalitet, romslig, gode løsninger, lav egenvekt

- Litt lav fukttoleranse på deler av yttertreet

TRENGER VI DUN?

Etter å ha testet denne nye jakke-modellen Cirrus Ultra Hooded fra Rab, der det er brukt det nye ThermoPlume syntetisk fyllmateriale fra PrimaLoft, kan en spørre seg om vi trenger bekledning med dunfyll. ThermoPlume er laget av 100 % resirkulert syntetisk materiale som komprimeres godt og varmer selv om det er vått. I praktisk bruk, under varierende forhold der en gjerne blir fuktig, fungerer dette meget bra. ThermoPlume er ikke like bra som dun om en ser på vekt opp mot isolasjonsevne og pakkbarhet, men de andre fordelene med slik syntetisk isolasjonsmateriale begynner å «veie tyngre» enn ulempene. Cirrus har veldig god passform, passende med lommer, hals som tetter godt selv om hetta ikke er i bruk, god lengde i livet og et forlen-

get ryggstykke. Velkjente og solide materialet. Høy slitestyrke og stort bruksområde.

CIRRUS ULTRA HOODY

www.rab.equipment/no

Pris: 3199,-

Vekt: 550g

Material: Pertex Quantum, PrimaLoft ThermoPlume, fluorkarbonfri impregnering

Totalt 87 % resirkulert materiale

Annet: Egen dame- og herremodell

+ Passform, resirkulert, slitesterk, høy fukttoleranse, stort bruksområde

- Litt høy egenvekt, ellers lite negativt

Tekst:
Peter Nagy

SVEN-SAW

RYDD PÅ STIEN

Det nye været har brakt ruskevær og kastevinder som blåser trær over ende.

Da er det kjekt å ha en camp-sag i sekken, med en slik sager du gjennom ganske store stammer. Sven Saw er en lett, sammenleggbart camp-sag med et blad av solid svensk stål. Et behagelig håndtak er forlenget til under bladet og gir godt grep og effektiv saging. Det triangulære designet gir en utrolig sterk ramme! Veil. pris: 799 kroner.

www.revir.no

OPPDAL INSULATED JACKET

LAGET FOR SKIKJØRING

Alle som kjører på nedoverski vet at de møter mye vær i løpet av sesongen, og da er det viktig at utstyret leverer, det gjelder både ski, støvler og tøy. Denne tolags skalljakken fra Bergans er laget i et pustende, vind- og vanntett materiale med syntetisk vattering som holder kulda ute. Designet skal gi maksimal bevegelsesfrihet, lover produsenten. Høy krage og hjelmtilpasset hette beskytter mot snøføyka. Veil. pris: 3800 kroner.

Leverandør: Bergans

RUNDSVALL REFLEKSSELE

RENE LIVREDDEREN

I gamle dager var det nok med en liten refleksbrikke, men når du kjører bil i tussmørket er det jaggvrient å se fotgjengere iblant, selv når de har refleks. Det er mye lettere å se folk som bruker reflekssele og hva forteller det deg? Eller meg? Jo, at sånn sele må jeg ha. Rundsvall er en justerbar sele laget med polyester og lateks gummi som gir god stretch og maksimal bevegelighet. Reflekskvaliteten er av typen godt synlig. Veil. pris: 149 kroner.

Leverandør: Stormberg

METRO2 BU GRIP

TRYGGHET PÅ GLATTA

Det er en enorm forskjell på å gå med løse brodder og vintersko med integrerte. Med løse brodder føler du deg ti år eldre og fortsatt utrygg, men med faste pigger under skosålen blir du overlegen på glattisen. Du får slik sko både som joggesko og som forede vintersko. Det første er glimrende som løpesko, men de blir fort for kalde for turgåere, da er det varme sko som gjelder. Metro2 BU Grip er en klassiker fra IceBug, med overdel i vannavstøtende semsket skinn. Den har 16 dynamiske pigger av karbidstål som suger seg fast i isen, og de tåler mil etter mil på hard asfalt uten at piggene slites ut. Fås i flere farger. Veil. pris: 2 299 kroner.

Leverandør: IceBug

TITANIUM HOBOSTOVE

KVISTBRENNER ER KULT

Det er en kunst å tenne et bål i skogen, men heldigvis er det lov å jukse litt. En måte å jukse på er kvistbrenner, for når du putter kvist og kvast lag på lag i det lille «huset», er det mye lettere å få tenning. Hobostove er en svært lett og sammenleggbart brenner i titan som duger både som kosebål og til å koke og steke på. Bunnplaten samler opp det meste av aske og glør og den blir raskt kald slik at du kan putte den i sekken etter endt bruk. Veil. pris: 799 kroner

www.revir.no

Tekst:
Peter Nagy

13 FISHING THERMO ICE COMBO

GØY PÅ ISEN

Med denne pakken (pluss et isbør og varme klær) er du klar for isfiske. Stanga er lett og følsom med stangemner av solid glassfiber som tåler en støyt. Den myke tuppen gjør at du ser at det er napp med en gang. Snella er lett og med to kulelagre får du en kontant antireversering. Aluminiumsspolen tåler røffe forhold og gir snella lang levetid.

Veil. pris: 749 kroner.

Leverandør: Rapala VMC

www.rapalavmc.no

RAPALA SMARTHUB LINE

BLIR EN LEK

Med dette smarte hjelpemiddelet blir det en lek å spole opp ny sene på snella di. SmartHub er laget for både baitcasting- og haspelsneller og tilpasset Suffix-spoler opp til 300 meter, og den har både innebygd snørekutter og snøreholder. Skru den opp på veggen i verkstedbua og sveiv i vei. Veil. pris: 399 kroner.

Leverandør: Rapala VMC

www.rapalavmc.no

3D WHITEFISH SHAD

NATURTRO BYTTEFISK

Moderne teknologi har gjort fiskeagnet enda mer attraktivt for byttet. Savage Gear 3D Whitefish Shad er basert på skanningen av en sik, og det myke PVC-materialet har gitt den et naturtro utseende. Legg til den brede halen og du får en rullende gange og kraftige halebevegelser. Shaden har også en gassrangle i halen pluss at den avgir duft, to faktorer som ytterligere vekker byttets oppmerksomhet. Shaden kommer i en rekke farger og seks størrelser. Veil pris fra: 99 til 169 kroner.

Leverandør: Savage Gear

BERKLEY DEX THUMPER

TREFFER DER DU VIL

Dex Thumper har vist seg å være effektiv til ørretfiske og denne flytende wobbleren lever opp til navnet sitt. Thump betyr å lande med tyngde og takket være vektloppet i Dex Thumper, er den lett kastet og lander tungt akkurat der du vil. Den lubne fasongen og vektloppet gir den en aggressiv gange i vannet og du kan virkelig føle bevegelsene i stangtuppen. Fisk den med normal innsveiving eller med spin stop. Wobbleren finnes i åtte lekre farger og tre størrelser. Veil pris fra: 169 kroner.

Leverandør: Berkley

FJORD SNELLE SK

LANDER STORFISKEN

Denne haspelsnellen er, som navnet tilsier, laget for saltvannsfiske langs vårt langstrakte kyst og snella er rustet for å takle rufsete norsk klima. De to størrelsene, 5000 og 7000, gir henholdsvis 15 og 20 kilos bremskraft. Da lander du selv de største fangstene. Snella har solid aluminiumskropp, -rotor og -snelle, et forseglet bremsesystem og 4+1 rustfrie kulelagre. Kraftig sveiv i aluminium og T-håndtak i gummi gir kraft og sveivekomfort. Skyll den godt i rennende vann etter bruk i saltvann. Veil. pris fra: 1199 kroner.

Leverandør: Sølvkroken

DRA TIL FJELLS NÅR DU VIL HOLDE HODET KALDT

Med pulken full av både jaktutstyr og skolebøker dro vi til fjells.
Var det mulig å kombinere villmarksliv med eksamensstress?

Tekst og foto: Guro Krempig

LEK PÅ FJELLET: To gode uker
på fjellet sammen før eksamen
gjør godt. Vi får tid til både
romantiske stunder og lek.
Mest lek.

Stressnivået var rimelig høyt før avreise. «Kaffekanne, kniv, hagle, skudd ...» jeg leste høyt fra pakkelisten vår, og Bjørn bekreftet ute i gangen. Så snudde jeg arket og så på min egen eksamensliste for biologistudiet og bekreftet stille for meg selv «plante-fysiologibok, økologibok, begrepsark, øvingsspørsmål, pennal og skrivebok».

Jeg tok et godt pust med magen, og tenkte hardt. Hadde vi glemt noe, eller hadde vi virkelig husket på alt?

Jeg rakk ikke å tenke meg mange ganger om, for Bjørn var ivrig etter å komme av gårde. Ikke mange minutter etterpå var både hunder og utstyr pakket i bilen, og vi var på vei mot indre Troms for å nyte vakre november!

EN NY PULS

Hytta tok godt imot oss der den lå og glitret i måneskinnet. Det var et gledelig syn.

– Tenk, her skal vi bo de neste 16 dagene, gliste Bjørn med frosten osende rundt ham. Jeg gliste tilbake.

BESTEVENNER: Med på tur er selvfølgelig våre to trofaste turpartnere – Stryn og Lakkon.

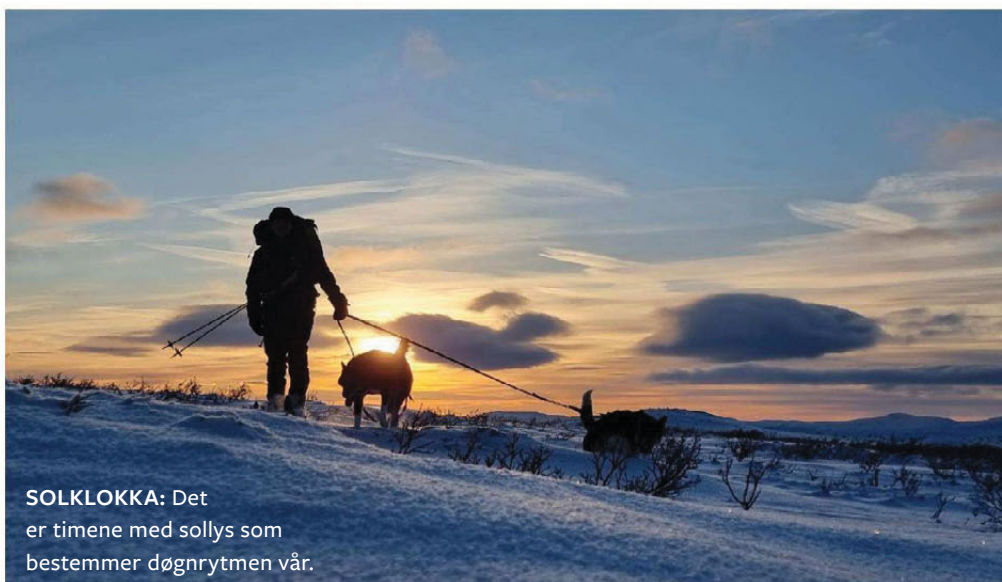
– Det er ikke tvil om at dette blir magisk, svarte jeg. Dermed begynte hyttelivet.

Det var ganske utrolig, helt fra første kvelden kjente jeg at eksamensstresset mitt var som blåst bort. Selv om det nærmet seg på samme måte som det hadde gjort hjemme. Det var som om selve pulsen på livet endret seg, noe den for så vidt gjorde. Nå handlet livet om å utnytte soltimene,

sola ble selve rytmen i livet. Og før og etter dens nærvær hadde vi uendelig med tid.

DAGENS FØRSTE LYS

Den lave alarmlyden var så vidt nok til å dra meg ut av søvnen. Noe forvirret gned jeg meg i øynene og kravlet ut av soveposen. I dag var det jeg som hadde fyringsvakt. Jeg tasset ut i oppholdsrommet ikledd stillongs,

SOLKLOKKA: Det er timene med sollys som bestemmer døgnrytmen vår.

ullsokker og en stor ullgenser. Ute var det helt mørkt. Nesten ubegripelig mørkt. Den lille flammen fra fyrstikken lyste opp hele rommet i det jeg tente på i ovnen. «Sannsynligvis det første tegnet på lys på flere mils omkrets», tenkte jeg for meg selv og smilte av tanken. I det kaffen var ferdig var det god lunk i hytta, og jeg kunne vekke Bjørn.

– Denne hverdagen kan jeg virkelig like, sa Bjørn med et ganske søtt morra-fjes, idet vi tok dagens første varme slurk. Og jeg var helt enig, det er noe magisk med å stå opp før sola.

Bjørn var ikke like fornøyd da jeg dro opp skolesakene. Selv hadde han fri fra jobb og ville mye heller at jeg skulle bruke morgentimene på å spille yatzy. Slik som alle andre morgener ble det litt av begge deler. Likevel var det ikke tvil om prioriteringene idet de første solstrålene begynte å skinne på toppene. Da måtte vi ut!

DE MAGISKE TIMENE

– Det er ikke skiføre med god margin, påpekte Bjørn ironisk i det han skrittet over en einebusk i løypa vår.

Nei, det var det virkelig ikke. Med busker, veltede trær og steiner, var bruk av ski helt på grensen av hva som var mulig. Likevel visste vi at det lønte seg. For idet løypa kom over skoggrensen, var det nye forhold. Derfra kunne

vi fly innover fjellområdet med hver vår hund og sjekke rypesnarene vi hadde spredt rundt i krattene. På tross av frostrøyken som sto ut av munnen på meg, var jeg varm i kinnene idet Bjørn stoppet opp og foreslo en kjespause i soloppgangen ved de øverste trærne. Jeg takket ja, og snudde meg slik at solstrålene som hadde skint på toppene rundt oss, endelig kunne skinne i fjeset.

– Nå starter de magiske timene, sa jeg og smilte lykkelig.

– Ja, jeg tror nok det blir en ny kremdag. Jeg håper vi får tak i noen ryper, svarte Bjørn og speidet innover landskapet med kikkerten.

– Jeg håper aller mest på at DU får livets første rype i snaren, gliste jeg i det vi spente på oss skiene igjen og føk innover fjellet.

– Se der, ropte Bjørn. Jeg fulgte staven hans med blikket, og der så jeg dem. En fin flokk på 6–7 liryper. De var langt unna rekkevidde for hagla, men tilsynelatende lettet de fra et av våre snareområder. Ivrige hastet vi bort til området. Bjørn først.

– Wihuuu, YES! lød det fra buskene foran meg. Bjørn løftet opp en rype fra snaren sin, og jeg jublet! Bjørn hadde fått sitt livs første snarefanga rype!

KVELDSRO

En liten glo suste opp fra bålet. Jeg fulgte den med blikket, til den til slutt blandet seg med stjernene.

– Det er ganske sprøtt, vi har så vidt rukket å spise lunsj før det begynner å bli mørkt, sa Bjørn, som om han hadde lest tankene mine.

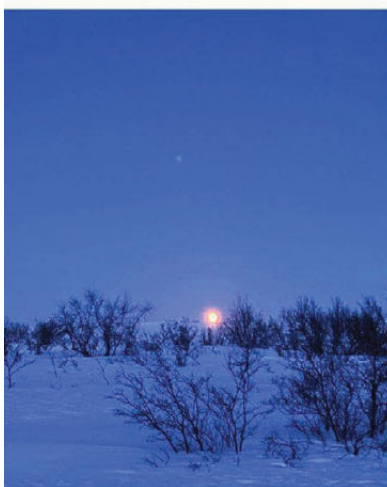
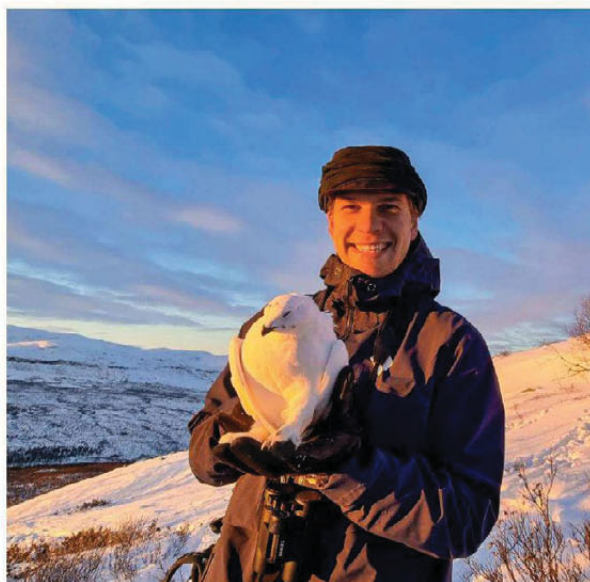
– Ganske sprøtt, samtykket jeg, og la meg tilfreds bakover i armkroken hans. Slik satt vi en stund og spikket biter av et fenalår mens vi tittet på glørne og stjernene. Når det var helt mørkt, satte vi kursen tilbake til hytta. «Det blir deilig», tenkte jeg for meg selv, og innså i samme øyeblikk at jeg faktisk gledet meg til å sette meg ned med skolebøkene og nyte de mange timene med eksamenslesing til fjells. ●

LESING TIL FJELLS – MINE ERFARINGER

- Det er lurt å laste ned så mange forelesninger som mulig på telefonen (eller iPad).
- Tankekart er en effektiv og artig måte å jobbe på – spesielt uten dekning.
- Å lage begrepsliste før avreise er gull.
- Det er viktig med skikkelig arbeidsstilling og godt lys. En liten hodelykt fungerer fint.
- Det går mye bedre enn man tror.

LIVETS FØRSTE:
Bjørn gliser for sin første snarefanga rype

MÅNELYSET: Vi har flere timer månelys enn vi har sollys. Kombinasjonen med blåtimen er magisk!

HELSEBRINGENDE: Det
er ikke bare Ali kaffe som
kurerer gruff.

TOSOMHETEN: Praten går liksom litt lettere i halvmørket rundt bålet.

MER ENN LYS OG VARME

Det er noe eget med å være samlet rundt et lite turbål. Det kan brukes til både varme og matlaging, og i tillegg kan tankene vandre og skuldrene senkes mens man sitter der. Kanskje man også får mot til å snakke om de vanskelige tingene.

Tekst: Roar Borgerås

Foto: Roar Tveiten

Ikke vet jeg når mennesker første gang samlet seg rundt et bål, men det var utvilsomt en skjellsettende opplevelse. I første omgang var det nok varmen som var viktigst, mens det etter hvert også ble en måte å tilberede mat på. For meg er både varmen og matlagingsmulighetene viktige, men det aller viktigste er samlingspunktet bålet represen-

terer. Muligheten til å samle flokken sin rundt bålet mens pølsene blir svarte og kaffevannet koker.

ALDERENS VISDOM

I mine yngre dager fiska jeg. Eller jakta. Det var antall ryer i sekken eller vekten på fiskeveska som avgjorde hvor vellykka en jakt- eller fiske-

ALT MAN

TRENGER: Bål, fluestang og kaffekjele. Mer trenger jeg ikke.

tur var. Det ble aldri fyrte bål og pausene varte akkurat lenge nok til at jeg rakk å spise nista mi. Eventuelt ble maten spist mens jeg gikk fra det ene fiskevannet til det andre. Noen ganger ble nista først spist da jeg kom tilbake til hytta om kvelden. Jeg hadde da viktigere ting å gjøre enn å spise.

Den bekymringsløse ungdomstiden min er definitivt over, og det er ingen tvil om at jeg har endra meg etter hvert som åra har gått.

Ikke bare har hårfestet trukket seg bakover og kondisjonen blitt noe dårligere, jeg har i tillegg fått mer ro i kroppen. Fortsatt er jeg ingen tålmodig mann, men jeg har fått andre verdier. Det er ikke lenger resultatene i form av fisk og vilt som er viktige og avgjør betydningen av turen. Det er turen i seg selv. Opplevelsene og roen jeg finner ute i naturen. Helet sentralt i denne opplevelsen er bålet. Stirrende inn i

de livlige flammene flyr tankene av gårde og hjernen får ro.

DE VANSKELIGE TINGA

Samlingsstunden rundt bålet har alltid vært stedet for de gode historiene. Historier der turene har blitt lengre, sekken tyngre og fiskene større. Det er en fantastisk opplevelse å dele historier rundt et bål, der vi blir omfavnet av mørket og har stjernehimmelen som tak. Slike

opplevelser kan gjøre noen hver religiøs.

Så har jeg sett en endring de siste åra. Gjentatte ganger har jeg sett hvordan bålet har medvirket til en høyere trivselsverdi og litt annen vinkling på turen. Sittende rundt bålet har jeg opplevd hvordan vi vanligvis lukka og utilnærmelige mannfolk har våget å snakke om de vanskelige tinga. Hva som lokker fram de usagte ordene kan helt sik-

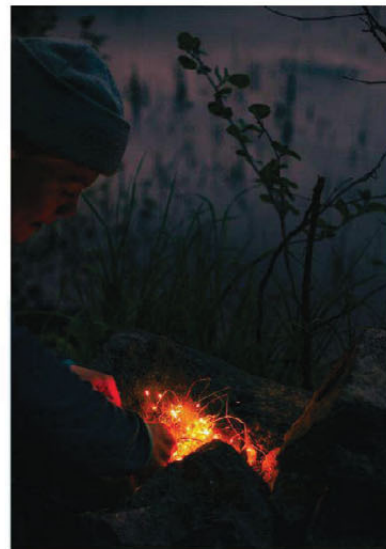
TID TIL Å SANSE: Roen ved et bål åpner opp for kreativiteten.

KAFFEN KOKER: Snart kan fiskeren ta en velfortjent pause.

NATTA NÆRMER SEG: Tid for den gode samtalen rundt bålet.

STARTER MED EN GNIST:
Liten flamme skal snart bli stor.

➤ BÅLFORBUD

Man må ikke glemme det generelle bålforbudet fra 15. april til 15. september. Hovedregelen er da at man ikke har lov å tenne bål i skog og utmark. På tross av dette generelle bålforbudet, er det lov å gjøre opp bål på steder eller under forhold der det ikke kan oppstå brann.

Når man fyrer bål, er det viktig å ta hensyn. Bruk etablerte bål plasser der dette finnes, og vis hensyn når du sanker ved. God kutyme er kun å ta tørre nedfallsgreiner. Her må jeg nok innrømme at jeg rett som det er brekker av tørrgreiner og fyrer med disse. Det viktigste er at man ikke skjemmer og ødelegger trær og busker.

Husk både sag, øks og kniv når du skal ut i skogen og fyre bål. Saga brukes for å kappe opp døde trær, mens du med øksa enkelt kan kløyve kubbene. Med kniven er det uproblematisk å spikke fliser som gjør det til en lek å få fyr på bålet.

VETEN: DET GLEMTE BÅLET

Bål finnes i mange fasonger og varianter og med mange forskjellige navn. Noe av det mest spesielle er den gamle Vetten som ble brukt som varselbål i gamle dager. Pyramideformen på den på forhånd oppstilte veden gjorde at vannet rant av og at veden var relativt tørr. Bålet kunne tennes fort og lyste sterkt. Disse var gjerne oppstilt på mindre fjelltopper og skulle tennes dersom fiender angrep. Bålet var et signal om at det skulle tennes lignende bål på andre topper, og at alle våpenføre menn skulle samles for å verne landet. Naturlig nok er disse lite brukt i våre dager. For spesielt interesserte anbefales en tur til Trunkberget i Stor-Elvdal kommune. Her står en av Norges eldste bevarte veter.

NYING: DET LANGVARIGE BÅLET

Nying ble mye brukt av tømmerhoggere og skaufolk i gamle dager. Her plasseres to eller tre lange stokker ved siden av/oppå hverandre og ilden tennes i småveden som er plassert mellom stokkene. Tykkelsen på stokkene avgjør brenntiden, men nyingen ble ofte brukt dersom det var flere som ville varme seg samtidig eller man trengte klestørk. Vanligvis brant nyingen i mange timer.

TYRIBÅLET: DET NOSTALGISKE BÅLET

Tyribålet er min personlige favoritt. Bare den nydelige lukten av harpiks fra furuflisene er verdt jobben med å leite etter ei tyrirot. Får du tak i en gammel og god tyrirot, har du skogens egen fyringsolje i hendene. Lukten fra tyribålet er for meg selve essensen av skog og friluftsliv.

Roar Tveiten

kert diskuteres. Er det at gode venner samles og at man blir litt mindre sjenerert der i halvmørket? Kan det være det at skuldrene senkes og batteriene lades ved synet av gnistrer som stiger mot himmelen? Sannsynligvis er det en kombinasjon av alt dette. Hva enn årsaken er, resultatet er uansett positivt.

Altfor mange menn har vanskelig for å snakke om de kilne tingene i livet. Vi er jo menn. Vi snakker ikke, eventuelt kan vi noen ganger lytte. Men helst ikke det heller. Slik har det

i alle fall vært. Kanskje skal vi alle be med en kompis på skogstur og tenne et lite kaffebål. Slike små bål er ikke løsningen på alle problemer, men kanskje det kan være første steg på en lang og nyttig reise.

ALENE VED ET BÅL?

Selv om jeg her framsnakker båletets fortreffelighet, sitter fortsatt noe av den gamle utålmodigheten igjen i kroppen. Kompiser legger bilder på nett der de sitter aleine på en topp med et lite og koselig bål foran seg.

Dit har jeg ikke kommet ennå. Jeg veit det er kos, og jeg veit at jeg burde. Men jeg får det ikke til. Fortsatt er jeg litt for utålmodig og litt for sosial til å sitte aleine rundt et bål.

Når jeg kikker meg i bakspeilet og ser veien jeg har gått de siste 30 åra, ser jeg at jeg har tatt store steg i det å nyte naturen og opplevelsene den gir. Men jeg har et håp om at jeg de neste 30 åra kan ta ytterligere steg og bli enda mer tålmodig. Enda mer åpen og reflekterende. Helst ved et bål, med eller uten selskap. ●

**HIMMELENS
EGEN FARGE-
PALETT:**
Nordlyset
skaper kunst
på himmelen.

**LYSET I
VINTERNATTA:**
Bålet varmer
godt i den kalde
vinternatta.

MYTISK: Ulven har vært fryktet og hatet i uminnelige tider. På 60-tallet var ulven i praksis utryddet i Skandinavia, men på 80-tallet etablerte ulver av finsk-russisk opprinnelse seg igjen. Nå finnes det drøyt 40 ulver med tilhold i Norge. Teller man med ulver som har tilhold på begge sider av riksgrensen og ulver på vandring, så ble det i fjor registrert 78–80 ulver i Norge.

EN DJEVEL I DYRESKIKKELSE?

Spørsmålet om ulvens tilstedeværelse i norsk natur skaper mange sterke følelser. Det er intet nytt. Så tidlig som på 1700-tallet omtalte man ulven som selve djevelen i dyreskikkelse.

Tekst: Merete Gamst Strandberg

Trollskap, gråbein, gråtass, varg, skrubbe, tassen. Ulven har så mange kallenavn at man nesten skulle tro den var et kjærte barn. Hvis vi ser litt tilbake i tid, er det imidlertid tydelig at ulven ikke var en ønsket skapning i norsk natur. Forsker i norsk folkeminnvitenskap ved Universitetet i Oslo,

Ørnulf Hodne, har skrevet bok om norske folketradisjoner når det gjelder jakt, fiske og dyreliv, og han har funnet lite som tyder på at ulven har vært verdsatt i Norge.

– Det er veldig lite respekt i omtalen av ulven, og det er nesten ikke mulig å finne ett positivt ord sagt om den i norsk folketradisjon. Den tilleg-

ges veldig mange negative egenskaper, som lumsk, falsk, umettelig og kujonaktig, uttalte Hodne til bladet Jakt for noen år siden. Han mener dette avspeiler at ulven skapte frykt og uhygge blant folk.

– Biskop og naturvitenskapsmann Erik Pontoppidan uttalte på 1700-tallet at ulven lignet ikke så rent lite på selve djevelen i dyreskikkelse, sier han.

FREDLØS

Ulvebestanden i Norge var stor helt til sent på 1800-tallet, og ulven var ansett som et fredløst vilt. Folk var redde for ulven og gjorde det de kunne for å bli kvitt den. Men den gikk ofte i flokker og var vanskelig å uskadeliggjøre.

Det enkleste var å skremme den bort, og man hadde støyinstrumenter som man kalte tasseskremmer. Man kunne for eksempel hamre på en jernplate. Eller man hadde det man kalte ulveskrål, det vil si at man skrek og skrålte så ulven ble redd.

En annen metode folk benyttet for å holde ulven på avstand, var tau. De mente at ulven verken turte å kripe under tauet, eller hoppe over den. Derfor bandt de tau rundt eiendommene sine.

Det var også mye overtro knyttet til ulven. En ulv som ulte, varslet uvær. Man mente også at mye ulv var et varsel om krig, og at den som skjøt en ulv ville dø innen året var omme. Historiene om varulver var også mange.

VARULV

– En varulv er et menneske som har gjort seg om til ulv, og man mente

Getty Images

VARULV: Troen på mennesker som kan forvandle seg til ulver har nok eksistert som myter og folketro i generasjoner. Men varulv er også et tema som har vært hovedtema i en rekke filmer. I tillegg dukker varulven opp som skikkelse i andre filmer og serier. I Harry Potter er for eksempel karakteren Remus Lupus varulv. Her er navnet lånt fra ulvens latinske navn, Canis lupus.

► VANDREHISTORIE OM VARULVER

En mann møtte ulveflokken mens han dro et digert trekar på en kjelke over et islagt vann en vinterkveld. Han redder seg ved å hvelve karet over seg og hogge labbene av dem som krafset etter ham innunder kanten. Neste morgen finner han tjue blodige ulvelabber på isen, eller en mengde gråbeinrumper. Da skjønner han at ulvene hadde revet sund og spist opp kameratene han hadde hogget labbene av.

Getty Images

at dette var de farligste ulvene. Å bli en varulv var en fryktelig skjebne, og man mente det var tre årsaker til at mennesker led den skjebnen, uttalte Hodne til bladet Jakt.

En av disse årsakene, var at barnet ble varulv senere i livet fordi foreldrene hadde vært utro under ekteskapet, eller fordi moren hadde tatt på seg eller krøpet gjennom fosterhinnen til et føll for å lette sine egne fødselsrier.

– En annen mulig grunn, var at det var en straff fra en trollkyn-dig som var fornærmet på en eller annen måte. Dette var spesielt vanlig hos samene. Den tredje årsaken, var at man frivillig valgte å kle seg i ulveklær. Tanken var at man ved å kle seg i ulvedrakt, ville få noen av egenskapene til dyret, forklarte forskeren til bladet Jakt.

JAKT OG SELVFORSVAR

I eventyret «Han far sjøl i stua» leser vi om mannen som ville lure gråbeinen ved å bygge en ulvestue. Det var en grav som han dekket over med kvister og snø, og i midten av ulvestua satte han en liten hund på en stolpe. Slike ulvefeller med lokkemat på en stolpe var helt vanlig, ifølge Hodne.

– Man hadde mange slike måter å bli kvitt ulven på, men man unngikk å ta dyr som gikk i flokk. I tillegg til ulvestuer, brukte man børsa, ulvesaks og selvskudd. Sistnevnte gikk ut

på at man la ut ei åte med selvskudd. Så gikk skuddet av.

Man hadde også redskaper man brukte til selvforsvar.

– Et av disse var det de kalte en skrubbestokk. Det var en svær stokk som så ut som en skistav. Slo man

ulven over ryggen med den, trodde man at man ville lamme ulven. Det hører med til samme historie at man mente ulvens rygg ville bli hel igjen om man slo den over ryggen en gang til. ●

Universitetet i Oslo, UiO

FOLKEMINNEFORSKER: Ørnulf Hodne er folkeminneforsker og sakprosaforfatter. Hodne har skrevet en rekke bøker om blant annet våre høytider, sagn og myter. Innen forskning er han kjent for «The Types of the Norwegian Folktales», som er en katalog som inneholder opplysninger om alt kjent eventyrmateriale på norsk – i alt 4200 varianter.

FOLKETRO OM ULVEN

- Om våren trekker ulven ned fra fjellene for å drikke sjø, ellers får den ingen unger.
- Når raven skriker over saueflokk, er ulven ikke langt unna.
- Både varg og jerv har kjeften i baklås ved fullmåne. (Nordfold)
- Den som skjøt en varg, ville snart få et uekte barn. Folk var derfor redde for å skyte den.
- Bærer den halen høyt når den kommer til buskapen, vil den gjøre skade; bæres den lavt, får den ikke tak i noe.
- Samene skjøt nødig på ulven, de trodde den hevnet seg. De slo den heller i hjel med skistaven sin. (Finnmark)

Kilde: «Fiske og jakt.
Norske folketradisjoner»
av Ørnulf Hodne. (Cappelen)

DETTE ER TURENE VI ALLE GJERNE SKULLE VÆRT PÅ,
TURENE VI KUNNE VÆRT PÅ OG TURENE VI FORHÅPENTLIGVIS
KOMMER PÅ EN DAG

SLIK BESTILLER
DU BOKEN
PÅ SMS

SEND
SMS-KODE:

DF24
TIL 2205

PRIS:
398 KR

SMS-BESTILLING VIL BELØPET BELASTES DIN MOBILTELEFONREGNING
OG DET KOMMER INGEN ANDRE KOSTNADER VED KJØPET

Tekst:
Knut Brevik

Foto:
Randulf Valle,
John Arne
Tungen, Picasa,
Knut Brevik

KULDESPEsIAL

Nordmenn er tradisjonelt gode til å håndtere kulde. Her er uansett noen tips til grep du kan gjøre for å holde varmen.

Hva skjer egentlig i kroppen når du fryser? Vi er skapt med en kjernetemperatur på pluss minus 37 grader. Det varierer litt fra individ til individ.

Når det er kaldt og du avgir varme til omgivelsene, sørger kroppen for å opprettholde den indre varmen ved å lede en del av blodet bort fra huden og til hjernen, hjerte, leveren og nyrene. Det gjør at huden blir kald og vi føler oss kalde.

HVA SKJER VED NEDKJØLING?

Ned til 35 °C snakker vi om mild nedkjøling. Personen vil være ved bevisst-

het og vil normalt skjelve og hakke tenner. Motoriske evner vil ofte være redusert. Personen kan snuble og gå ustødig. Mildt nedkjølte personer har ofte problemer med finmotoriske oppgaver, som å lukke glidelåser eller klips på ryggsekken, og framstår ofte som irritable og irrasjonelle.

Hva gjør du hvis du mistenker at en i turfølget er nedkjølt?

Har du mistanke om at noen i ditt turfølge er nettopp det, bør du snarest få dem i ly. Slå leir om du er på telttur, eller søk ly i fjellduk eller snøhule. Er veien kort ned i terreng med roligere vær, bør du søke dit.

Det beste er å få av våte klær, hvis dere er i ly.

En annen mulighet er å ta på seg et helt vanntett lag, for eksempel en fjellduk, regndress eller søppelsekk. Da vil lufta på innsiden av dette laget bli mettet av vanndamp, og fordampingsprosessen fra kroppen stopper. Et tredje alternativ er å legge den forfrosne i en sovepose, og eventuelt legge seg sammen med vedkommende.

ALVORLIG

Når kroppens kjernetemperatur faller under 35 grader, blir situasjonen

HYORFOR FRYSER VI SÅ FORT PÅ FØTTENE

Det er flere grunner til at føtter og tær er så utsatt i kulda. For det første er varmetapet fra disse kroppsdelenes stort. En nøkkelfaktor for størrelsen på varmetapet fra et objekt er forholdet mellom overflate og masse. Jo større overflaten er i forhold til massen, desto større er varmetapet. Føttene er relativt flatklemte med stor overflate, og for tærne er forholdet mellom overflate og masse enda verre. Varme genereres i muskler, mens føttene i stor grad består av sener og bein. De må derfor i stor grad basere seg på varmt blod fra overkroppen.

VERSTINGEN VINDEN

Det kan være mange årsaker til at man fryser, fra det selvfølgelig som lite eller feil klær, vått tøy og lav utetemperatur til verstingen av dem alle: vinden. På utsiden av klærne er det et isolerende lag av stillestående luft. Dette luftlaget kan være så mye som 12 millimeter tykt og bidrar til isolasjonen. Et luftlag som dette er imidlertid svært skjørt. Når det blåser, vil det bli mye tynnere og derfor få mye dårligere isolasjonsevne. Luftlaget vil også svekkes når vi beveger oss.

fort mer alvorlig. Atferden til nedkjølte personer endrer seg. De kan bli apatiske, irritable eller virke beruset. Fallers kroppstemperaturen under 34 grader, slutter skjelvingen. Kroppen kjennes kald når man tar på den, og musklene er stive. Om kroppstemperaturen faller ytterligere fra 34 grader, vil pasienten miste bevisstheden.

Faller kroppstemperaturen under 30 grader, vil pasienten virke livløs, og pulsen kan være uregelmessig og vrien å finne.

HVA MED FROSTSKADER?

Frostskader sees som hvite flekker på huden og oppstår når deler av vevet i kroppen fryser og det dannes iskrystaller. Dette skjer ved cirka to kuldegrader. Hender og føtter er spesielt utsatt, sammen med ansikt, nese og ører. Unngå ansiktsvask og barbering. Bruk heller en kuldekrem uten vann. Risikoen for forfrysninger øker også om du er dehydrert, utslitt og ikke har fått i deg nok mat. Røyking, snus og alkohol øker også sjansen for forfrysninger. Lua må dekke de utsatte øreflippene. Nesa beskyttes best med en ansiktsmaske i neopren. Vift med tærne i skoene. Varm fingrene i armhulen. I ansiktet kan du øke blodgjennomstrømningen ved å gjøre grimaser.

1

TA PÅ JAKKE NÅR BEINA BLIR KALDE

Undersøkelser har vist at vi begynner å føle kulde når hudtemperaturen på tærne kryper under 25 °C. Når temperaturen når 15 °C overtar i stedet en følelse av smerte. Smertene øker raskt med synkende temperatur og beskrives som «uutholdelige» når tærne nærmer seg 10 °C. Aller farligst er det når smerten forsvinner. Det er normalt et tegn på at du er i ferd med å forfryse tærne. Det er viktig å forstå at når du fryser på føttene, så kan det altså komme av at du har på deg for lite klær på resten av kroppen. Du kan altså få tilbake varmen i føttene ved å ta på deg dunjakka og lue. Det vil også hjelpe å bevege seg, slik at kroppens energiproduksjon øker, selv om det kan ta noe tid.

Vi vil også slå et slag for halsen, og ikke de tynne, billige halsene. Men de tykke, varme!

2

HJELPER DET MED INNLEGGSSÅLER?

Når vi står og går, er også føttene eneste kroppsdel som er i kontakt med bakken. Det kan gi effektiv overføring av varme fra fotsålene og ned i bakken. Hvor stort dette varmetapet blir, vil avhenge av hvor mye isolasjon fottøyet gir mellom fotsålen og bakken. Tykke skosåler og innleggssåler i ull vil begrense varmetapet, men det vil alltid være et ekstra varmetap fra fotsålene og ned i bakken når vi står på føttene. Under stillestående aktiviteter som postjakt og isfiske, kan det være lurt å ordne seg med et isolerende lag du kan stå på, for eksempel en bit av et liggeunderlag.

4

7 TIPS FOR VARME FØTTER

Vintersko må ha god plass til sokker, og det må være plass til å røre på tærne.

Tykke ullsåler i bunnen av skoen hjelper på isolasjonen.

Hold deg i bevegelse. Beveg tærne, selv om det er vondt.

Start med varme og tørre sko og sokker – gjerne flere par tynne ullfrotte-sokker.

Ha med nok sokker til skift. Bytt til tørre sokker når du blir kald.

I sprengkulde må du jobbe kontinuerlig med fingre og tær for å holde varmen.

Drikk nok. Du holder lettere varmen når væskebalansen er i orden.

3

BRUK FLERE LAG SOKKER

En svensk undersøkelse har sett på hvor mye ulike sokker isolerer. I forsøket ble fem ulike sokker brukt. Én bomullssokk og fire sokker i ullfrotté. De fire sokkene i ullfrotté var laget i materiale med vekt på 200, 400, 600 og 800 g/m² – altså fire tykkelser. Ikke overraskende ga bomullssokken dårligst isolasjon. For ullfrottésokkene økte isolasjonsevnen med økende materialvekt. Den tyngste ullfrottésokken hadde ca. 40 % bedre isolasjonsevne enn den tynneste. Men aller best isolerte flere lag med tynne sokker. Årsaken er sannsynligvis at det for hvert lag etableres et isolerende luftsjikt i tillegg til materialet i sokkene.

Vi foretrekker vindvotter med ullvotter under. Ullvottene må være strikket og helst tovet.

5

VANNTETT OG VINDTETT?

Selv om ytterstoffet har god vindtetthet, vil økt vindstyrke gi større varmetap. Dels fordi det isolerende luftlaget på utsiden av bekleddingen blir svekket. Dessuten vil kraftig vind få ytterbekteledningen til å blafre. Denne ristingen vil gi en pumpeeffekt som gjør at lufta på innsiden skiftes fortere ut. Studier tyder på at varmetapet er mindre om ytterbekteledningen er tettsittende. Varmetapet vil også være større for korte jakker enn for jakker som går lenger ned over skrittet. Alle åpninger vil bidra til varmetapet, og varmetap gjennom hetta er en viktig faktor. Pelskant på hetta gir redusert varmetap.

Har du hår, er du heldig. Skallede uten skjegg har 28 prosent mindre isolasjonsevne på hodet enn dem med hår.

6

DUN SOM ISOLASJONSPLAGG

Om vekt og pakkvolum er det viktigste, er dunjakka det beste isolasjonsplagget. Ei lang dunjakke med skikkelig hette og totalvekt rundt kiloen gir svært mye varme. Den kan tas av og på uten at du må av med skallebekteledningen, noe som reduserer varmetap. Med dunbukse i tillegg tåler du det meste. En stor, tykk ullgenser er også et godt isolasjonsplagg, men da må du av med jakka for å få på genseren, noe som kan være surt på ruskeværsdager.

8

ULL ELLER KUNSTFIBER?

Det er et evig diskusjonstema om undertøy skal være i ull eller kunstfiber. Mange foretrekker nettingundertøy som innerste lag, og det kan godt være lagd i polypropylen. I utenpåliggende lag sverger vi til ull. Og gjerne flere lag hvis det er kaldt. For det første gir lagvis påkledding større fleksibilitet: Satser du i stedet på én tykk trøye, mister du denne fleksibiliteten. Dessuten gir flere, tynne lag bedre isolasjon enn ett tykt. I praksis får du flere, isolerende luftlag. Styr uansett unna bomull.

7

KOMPRESJON

En annen effekt av vind er at klærne utsettes for trykk på vindsiden. En studie utført av nettstedet Backpacking Light viste at dunjakker ble klemt sammen til halv tykkelse ved vind av stormstyrke. Siden vindtrykket ofte varierer, vil plaggene vekselvis klemmes sammen og utvides. Dette fører også til at lufta inne i plagget stadig skiftes ut. Mer kompakte materialer som ull og fleece komprimeres i mindre grad og beholder mer av isolasjonsevnen i vind.

9

VARMEN FRA HODET

De fleste av oss har hørt det mange ganger: Hodet står for en større del av kroppens varmetap enn størrelsen skulle tilsi. Det er prinsipielt ytre areal som er viktigste faktor for varmetap, og hodet utgjør kun ca. 7 % av kroppens areal. En vitenskapelig rapport fra 2006 viste at når kroppen var eksponert direkte mot vann, økte varmetapet med 10 % når hodet ble senket under vann. Den amerikanske hæren hører med blant dem som hevder at 40–50 % av kroppens varmetap kommer fra hodet.

11

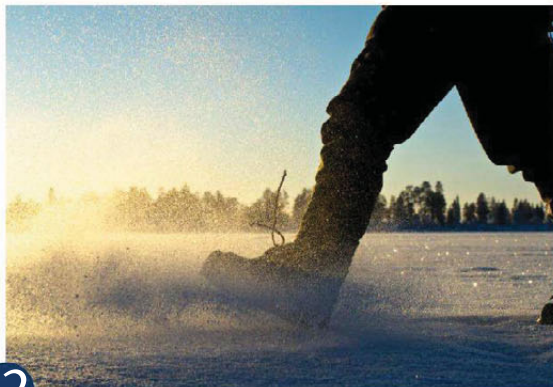
SVETTE OG FRYISING

Vi svetter relativt mye på føttene. I varme omgivelser kan vi svette opp til 50 gram per fot i timen. Normal mengde er cirka 10 gram i timen per fot. Under virkelig hardt arbeid i kulda er det registrert opp til 30 gram svetteproduksjon i timen. Svettingen reduserer isolasjonsevnen til fottøyet med 19–26 prosent når 15 gram vann ble tilført i løpet av 90 minutter. Det er altså ikke uten grunn at du kan bli kald på føttene på slutten av en lang vinterdag ute.

10

HVOR MYE BETYR VINDEN?

Forskere har beregnet hvor mye isolasjonsevnen til en hel klesdrakt reduseres i økende vind. Med lite vindtett ytterbekledning var isolasjonsevnen redusert med 80 prosent ved 20 m/s vind, sammenlignet med vindstille forhold. Selv med nærmest vindtette ytterplagg ble isolasjonsevnen ved 20 m/s vindstyrke redusert til 50 prosent av opprinnelig verdi. Det er noe å tenke over når du gjør deg klar til en dag ute i sterk vind.

12

NOEN TIPS FOR Å FÅ OPP VARMEN

Gå, hopp, løp – bruk de store muskelgruppene. Da skaper du varme innenfra, noe som er vesensforskjellig fra å isolere kroppen med tøy for å holde på varmen. Et annet triks er å sveive med armene fort for å presse varmt blod ut i fingrene. Still magen til rådighet for en som er i ferd med å forfryse føttene. Stikk hendene i armhulen eller på magen. Få i deg mat og drikke – det er energi kroppen bruker for å holde varmen. Eller det opplagte – fyr et bål, slå leir, trekk innomhus.

13 SKALLBEKLEDNING

Tettvevd bomull har god vindtetthet og slipper fuktighet ut. Stoffet fungerer derfor godt på tørre vinterturer. Bomull tåler mye slitasje og glør. Mikrofiberplagg er lette og bevegelige og har god vindtetthet og pusteevne. Vanntetthet, slitestyrke og motstandsdyktighet mot glør og flammer er dårligere, men de tørker fort. Membranmaterialer slipper inn noe fuktighet i våte forhold, og pusteevnen er dårligere enn for mikrofiber og bomull. Evnen til å slippe ut fuktighet, blir kraftig redusert i kalde og våte forhold.

Flere tynne lag undertøy er bedre enn ett tykt.

ET DØR I VILLMARKA – MITT HEMMELIGE STED

JAKTEN PÅ SUNNY ROAD SLOTT

Tenk deg et sted, dypt inne i de norrøne skoger, i et så ulendt lende at det knapt lar seg penetrere. Tiuren beiter fredfullt på hver en rabb, mens jerven løper stillfaren langs tåkelagte tjern. Her inne, gjemt for Gud og hvermann, finnes et forsvunnet paradis.

Tekst og foto: Kjell-Harald Myrseth

Det knirker i stivfrosne snøkrystaller idet vi trør oss oppover den slake åsryggen. Frosten sprenger i eldgamle furutrær og høres som skarpe rifleskudd gjennom tussemørket. Tre uker tok det å komme seg inn, takket være lite snø og utrygg is. Men nå er man da endelig her, fylt med spenning og endeløs nysgjerrighet.

Her en plass må det være. En liten haug skimtes, der ei rad med stok-

ker stikker opp på en unaturlig måte. Jeg rasker bort og begynner å rive det fastfrosne treverket vekk. Snøen begynner å rase ned i et hull som sakte åpenbarer seg, til vi til sist står og stirrer på en liten inngang i bakken. Lyktene skrus på. Så trør vi forsiktig inn og ned noen ujevne, støvete trappetrinn.

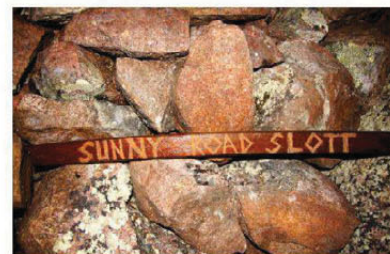
RYKTENE

Det vi har funnet er ikke hva som

PARADIS:
Sommer og sol i villmarkas paradis.

helst. Det er det forsvunne og myteomspunne Sunny Road Slott. Skrevet om i bøker og omtalt i aviser. Sørgmodig lengtet til blant de som myten hører, og lett etter blant de ivrigste sjeler. Men dog aldri funnet. Ikke før nå.

Med sin borg av stein og mose, og sine hager av endeløs urskog. Som en vollgrav av storstilte sjøer rundt, og med en bymur av ur og kampestein. Bygd for å få være i fred, som et fri-

➤ SUNNY ROAD SLOTT

I den sørvendte vegg står navnet skrevet; Sunny Road Slott. Men du kan glemme tanken på silkelaken, marmor og sølvbestikk.

Slottet består av grov stein, heller på golvet og grovt tømmer i taket. Men, i villmarka framstår et tørt krypinn med en svartovn som en luksus et slott verdig.

Det ble trolig bygget sommeren 2017 – et sted i Nord-Sverige. Og ifølge sagnet, tok det ti dager og ti netter – før praktverket sto ferdig. En hemmelig hytte bare noen få vet om.

Vinteren 2018/2019 tilbrakte Lars Grytvik Tessem og undertegnede to måneder i området. Vi feiret både jul og nyttår i dette palasset av et slott.

sted fra alt og ingenting. Her kan du uforstyrret jakte og fiske det du lyster og tilbringe all verdens med tid uten å se snurten av andre mennesker. Bålrøyken siger ubemerket til vær, og kaffekoppen nytes i ensomhetens fryd. Kveldssola skinner mellom gråne stammer mens stillheten brer seg over tretoppene.

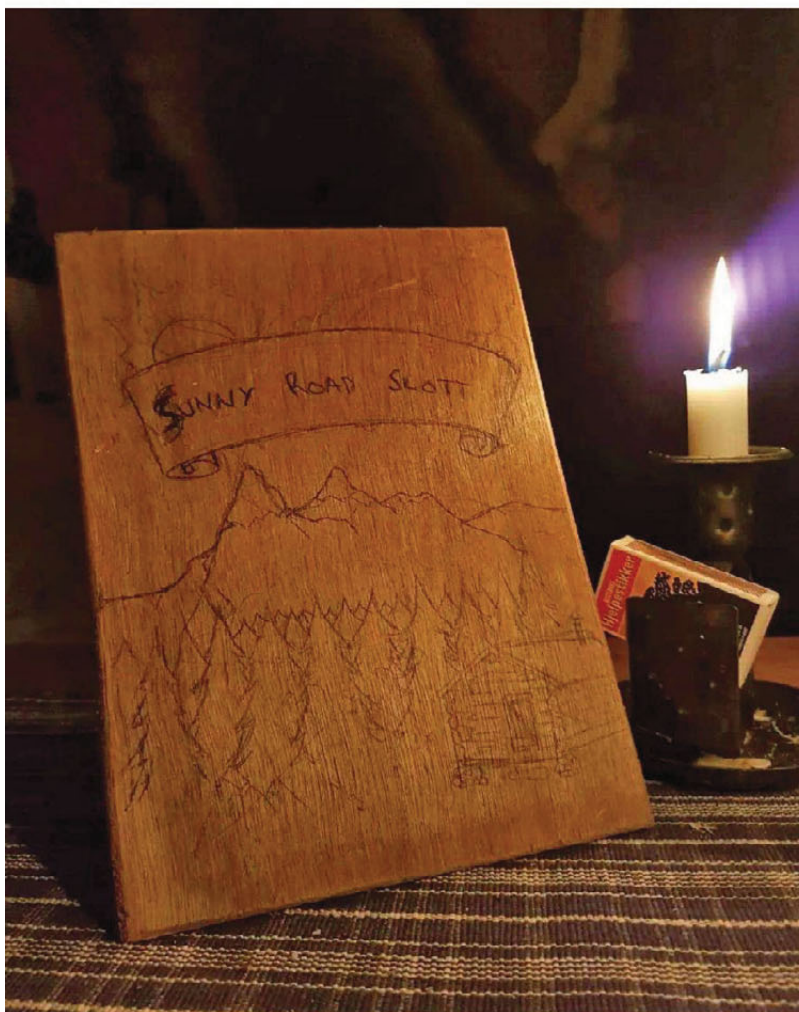
Mot nord og sør finnes «Fett-skogen» og «Sikksakken» med sine uvennlige men unngåelige vinterpas-

MORGEN-STUND:

En stille morgenstund i hjertet av paradiset, med fyr i ovnen og kaffe på kok.

>>>

► KANOENS GRAV ER HYTTAS TAK

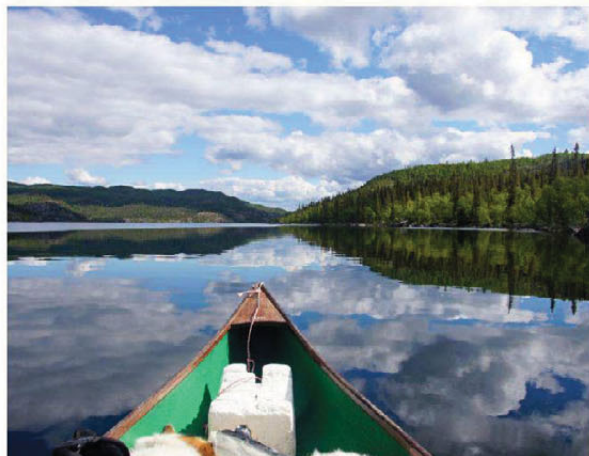
«Der hytta er reist, er hennes grav, i selve taket på Sunny Road Slott.» Hytta har tatt navn etter kanoen som fikk sin siste tur i området – og som nå gjør tjeneste for å holde vann ute.

HYTTEBOK: Ingen hytte uten. Hyttetoka er gjemt innom slottets vegger.

PÅ SLOTTSFERD: Ferden inn til Sunny Road Slott med hundespenn midtvinters.

MIDT I VILLMARKA: Kanoen er det beste framkomstmiddel, over blikkstilte sjøer og gjennom endeløse skoger.

sasjer. Langt i det fjerne, ved kveldsolas rand, reiser «Vestspydet» seg opp ved «Hammarrabbs» bredde. Der de gjengrodde stier ender sin vei, finner man «Tidemannsjøen», blank og fiskerik. Og der, bare et steinkast fra slottet, ligger «Vasstjønna» med sitt krystallklare, friske kildevann.

«HYTTA VED ELGSJØEN»

For den gjennomsnittlige Ingstadbeleste turentusiast gir navnet «Elgsjøen» gjenklang ved de fleste anledninger. Men selv om få steder kan måle seg med «villmarka øst for Den Store Slavesjø», så var det visse likhetstrekk til stede da Sunny Road Slotts unge dager ble til. Iallfall skal man tro myten.

Tradisjonen tro startet det med en lang kanoferd. Gjennom alpine fjell, over store innsjøer og nedover hvitskummende, barske vassdrag. Når kanoen kom til kort, var det

PÅ ISLAGTE

VANN: «Som en vollgrav av storstilte sjøer rundt, og med en bymur av ur og kampestein.»

hund og mann sin tur, med fullastet kløv og sprekkeferdig sekk.

Til sist ble punktet nådd, der «ingen kano lengre kunne nå», som også ble farkostens endelige hvilested. Der hytta er reist, er hennes grav, i selve taket på Sunny Road Slott. Oppkalt etter «skuta» som ofret sitt liv. Igjen oppkalt etter en stillfaren og mystisk kvinneskikkelse.

I ETT MED TERRENGET

Tilbake til start. Det er vinter i villmarka, og vi er endelig innom slottets vegger. Det minner om ei aldri så liten koie, bare med heller på gulvet og vegger av stein. I taket går det tre åser av rundtømmer, med småfuru stablet tett i tett på tvers fra mønet og ned til de solide veggene. Et koselig lite krypinn, dog kaldt og umøblert. Men det skal det nå bli en ordning på.

I hundesledene nede ved vannet har vi svartovn, pipe, spiker og plank,

så om ikke lenge skal ødemarkas standard nå høyder som bare fyrster kan drømme om.

Når jobben er gjort, siger en mild fururøyk opp fra den nye pipa, som skakk stikker opp fra det mosegrodde taket. Det eneste som vitner om at denne vesle «haugen» i skogen, egentlig er et palass. Drøyt en fot under bakken, for øyeblikket gjemt under et tykt snødekke.

HVOR I DEN VIDE VERDEN?

Så hvor er så dette forsvunne paradisi, som er så bortgjemt inne i villmarka, at bare noen usle sjeler har satt sin fot i dets hjerte? Der hvor elgen vader med vann opp til bogen, og tygger friske liljer fra de talløse tjern. Hvor kongeørna hersker på den vidstrakte himmelen, og intet vilt kan unngå dens skarpe blikk.

Her inne spiser bjørnen seg feit på høstens bær, og graver vinterens hi

under ei veltet tyrirot. Årene går, og det ene tar det andre. En ny høst blir vinter og snøen laver ned. I labyrinten av ur og vindfelte trær, snor måren seg fram i byks gjennom snøen. Storfuglen flytter seg fra bakke til tre og beiter utrettelig videre på eviggrønne furunåler. I kulden rister den rimdek- ket bort, før den stuper ned i dokk når dagen er omme.

Det er der man finner Sunny Road Slott, hvor tiden står stille i de hun- drede år. Plassen som man uansett ikke finner. Men kanskje kan veien likevel hintes, med ei aldri så liten gåte? Til de som standhaftig nekter å gi opp.

KLAR FOR NY VINTER: Alt er klappet og klart for avreise, og slottet gjort klar for en ny vinter.

FERDEN TIL PARADIS

Monarkens hvite bære
Fanget i tidens tann
Der mang en blånet tåre
Gjør kjemper om til vann

Mot dagen ung du tokter
I dødens synders tall
Og om du ikke vokter
Vil ende med ditt fall

To eviggrønne piker
Den vide nord har kjær
Den smale sør hun liker
Porten sildrer her

Din farkost i det ville
Valg er ikke få
Reisen er til spille
Om tiden klemmer nå

Tusen skritt mot intet
Skår kan hende se
Metall du kanskje skimtet
I torven gjemt et le

I boken står det skrevet
Om plikten du har fått
Fra de som stilt har levet
I Sunny Road Slott

> FISKERIKT

I de talløse tjern og elver finnes mengder av god matfisk. Mest får man hvitfisk som abbor, harr og gjedde, men også rene ørretvann er å finne om man leter. Middagsutsiktene er med andre ord upåklagelig!

> VILT

Det bugner av liv i de dype skoger, der viltet finner ro både sommer, vinter, høst og vår. Fra smålommen som hekker ved de bortgjemte vann, til elg og storfugl, og alle de fire store rovdyr. En gang etter noen få dagers utfart, fant vi jervespor på hyttetaket da vi kom tilbake.

I SALG 6. SEPTEMBER

2442

Storvilt

2024 Kr 139,-

84 SIDER
JAKT-
GLEDE

8 sider
skuddplassering

Hvor setter du skuddet?

**DEN MAGISKE
STÅLOSEN**

NYTT SYN PÅ JAKTA
Briller, linser eller operasjon?

SKYTING OG STRESS
Så dårlig skyter du med høy puls

**SLIK FORBEREDER
DU HJORTEJAKTA**

Bestill ved
å scanne
QR-koden

PRIS: 139 KR

VILLREINENS HISTORIE

DEN LANGE VANDRINGEN

Gjennom historien har menneskene i Europa vært avhengig av villreinen for sin overlevelse. Nå er det villreinen som er avhengig av oss.

Tekst og foto: Tom Schandy

Villreinen er Norges urtidsdyr, men hva er dens historie i Norge, Europa – og verden?

– Det har vært en lang vandring, sier tidligere professor og forsker Reidar Andersen som sammen med villreinforsker Olav Strand har skrevet boka «Den lange

vandringen. Rein og mennesker gjennom 500 000 år».

– Uten rein hadde vi hatt en annen historie, sier han.

Andersens interesse for villreinen skriver seg 20 år tilbake.

– En tid bodde jeg i Frankrike og ble kjent med arkeologer. Da besøkte

jeg ei hule hvor det senere ble funnet rester etter rein. Så langt vi vet levde de første reinjegerne ved Arago-hula i Sør-Frankrike for drøyt en halv million år siden. Inne i Aragohulen har arkeologene kommet 11 meter ned i det totalt 16 meter dype kulturlaget som jegere har avsatt i løpet av de

SMÅ KÅR: Reinen har vært på en lang vandring gjennom historien, men i Norge i dag er den låst inne i 24 villreinområder.

siste 600 000 år. Det er som å grave seg gjennom en tidsmaskin. Beinmaterialet etter bosetterne tyder på en svært variert diett, og et klart mønster framstår. I de klimatisk tøffeste periodene har reinen vært ressursen som har holdt våre forfedre i live. I mer enn 10 000 år er tre av fire bytte-

dyr som har blitt brakt inn til boplassen vært reinsdyr, dyret som Norge har et europeisk ansvar for, forteller han.

ISTIDER

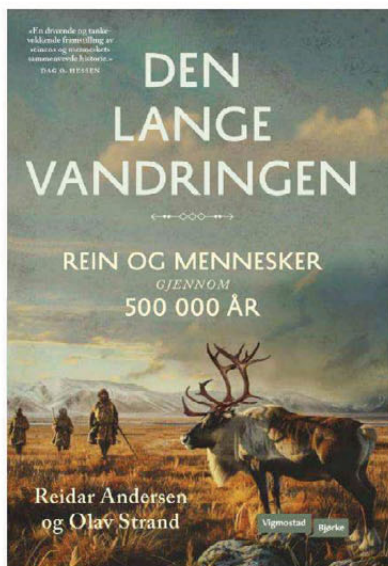
– Ofte snakker man om istiden – i entall – men faktum er at det har

vært mange iskalde perioder. De siste drøye 800 000 år har det vært et titalls ekstremt kalde perioder avløst av like mange varme perioder, forteller han.

Andersen forteller at reinen høyst sannsynlig oppsto i Sør-Amerika – som et fjelldyr. Den vandret så opp til

«I de klimatisk tøffeste periodene var
det reinen som holdt vår slekt i live
Reidar Andersen

➤ FASCINERENDE FORTELLING

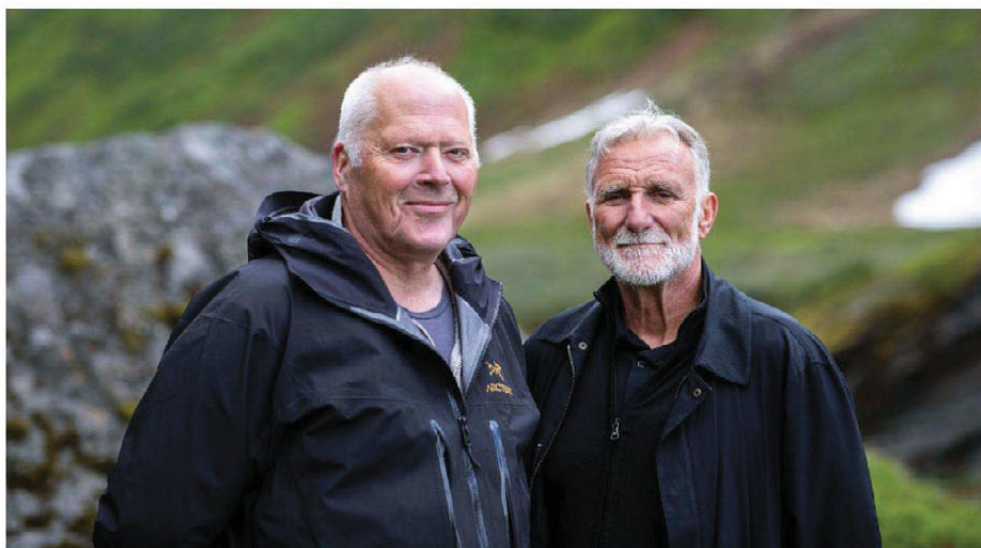
Boka «Den lange vandringen» handler om mennesket – og reinen. Reidar Andersen og Olav Strand har skrevet en fascinerende fortelling.

Reinen kom gjennom en kronglete rute fra Amerika, via Beringstredet, før den krysset Uralfjellene og kunne starte sin vandring sørvestover inn i Europa. Mennesket derimot, startet i Afrika, og kom inn i Europa lengst i sør.

Reinen var tilpasset et liv i kulde omgitt av snø og is, mens mennesket var helt avhengig av varme fra en stekende sol. At to så forskjellige arter skulle knytte sterke bånd og bli gjensidig avhengige av hverandre, ville gitt høye odds. Men slik ble det! Gjennom mer enn 500 000 år holdt flokker av vandrende rein tre ulike menneskearter i live i et svært krevende klima.

REINPAR:
Villreimbukken
sammen
med simla i
høstfjellet.

HISTORIEN: Villreinforskerne Olav Strand (t.v.) og Reidar Andersen har skrevet en utrolig beretning om reinens historie.

Ingerid Jordal

Nord-Amerika, og kom for ca. to millioner år siden til Beringia, området mellom Alaska og Russland. Deretter vandret den sørvestover og inn i Europa. Den såkalte steppetundraen, også kalt mammutsteppen, strakte seg helt fra Beringstredet og ned mot Middelhavet, og brakte med seg villreinen.

– I de klimatisk tøffeste periodene var det reinen som holdt vår slekt i live. Et istids-Europa uten rein ville etterlatt et kontinent uten jegerblod, og landområdene vill ha ligget jomfruelig uberørt, forteller han.

For i likhet med de første reinjegerne, var også neandertalerne helt avhengige av dette dyret. For ca. 45 000 år siden kommer vår egen art – istidsjegeren Cro-Magnon – inn i Europa. Og hadde reinen vært viktig tidligere, så ble dyret nå livbøyen de måtte klamre seg til i de klimatisk tøffeste periodene.

– Den siste istiden var over for

ALLTID PÅ

FARTEN: Reinen er en vandrer, hele tiden på jakt etter optimale beiteforhold.

11 000 år siden, forteller han videre, og jakten på rein fortsatte for dem som tok seg inn Norge mens isen smeltet.

– Men det er en overdrivelse å si at vi fulgte etter reinen nordover og at det var slik vi befolket landet vårt. Nei, vi var båtfolk som kom i skinnbåter. Og vi møtte naive byttedyr som ikke hadde sett mennesker før og som var lette å fange, som sel og geirfugl. Båtfolket beveget seg raskt langs kysten, for det er kort tid mellom de sørligste og nordligste bosettingene som arkeologene har gravd fram. Men for ca. 10 000 år siden er det spor etter jegere i fjellområdene.

For 8000 år siden skjedde det noe dramatisk som kan ha slått ut store deler av befolkningen langs kysten – Storegga-raset. Det anses som et av verdens største undersjøiske ras. Langs en 290 kilometer lang front utenfor Møre, 100 kilometer fra kysten, skliр opptil 500 meter tykke

sedimentmasser som isbreene har etterlatt, mange titalls mil nedover kontinentalsokkelen. Veggen av vann antas å ha blitt nærmere 50 meter høy inne i fjordarmene.

KONGER OG GEISTLIGE

Villreinen har hatt stor betydning for folk i Norge. Bare på Dovre har man funnet 15 massefangstanlegg og 1100 dyregraver i ei linje fra Dombås til Kongsvold, langs dagens jernbane og E6.

– Det må ha vært et omfattende arbeide å skjytte så mange store anlegg, så det tyder på bra tilgang på rein.

På 1500-tallet startet samene å temme villreinen. Det var da tamreindriften oppsto, men det var jakt på villrein i Finnmark helt fram til 1700-tallet. Siden har Nord-Norge vært tamreinland – mens størstedelen av Sør-Norge har vært villreinland. Men også i Sør-Norge er det

> 24 VILLREINOMRÅDER

På grunn av menneskelig påvirkning er villreinen i dag fordelt på 24 separate villreinområder i Sør-Norge. Noen av villreinområdene er ytterligere inndelte i nær isolerte områder.

Til sammen dekker villreinområdene i dag et totalt areal på om lag 50 000 km². Det utgjør nesten en fjerdedel av arealet i Sør-Norge, og villreinfjellet utgjør 56 prosent av det totale arealet av villmarkspregede områder i Sør-Norge.

mye tamreinblod i villreinstammene. De reneste villreinene finner du på Dovrefjell og Rondane.

Andersen har en teori om hvorfor det er slik.

– I dette området var det klare rettigheter og regler for utnyttelse av ressursene i fjellet. Organiseringen av fangsten her oppe var tett knyttet til gårdene i Dovre. Og med kongemakt og geistlighet på plass var det antagelig en klar forstå-

else for hvem som hadde legitime rettigheter til ressursene, og hvordan denne skulle utnyttes. Selv om bruken av fangstmassegravene stoppet opp på slutten av 1200-tallet, fortsatte fangstgropsystemet. Sannsynligvis er disse også knyttet til en del av storgårdene som også organiserte massefangsten. Så kanskje er det tidligere konger og erkebiskoper som skal takkes for at Norge, som eneste europeiske land,

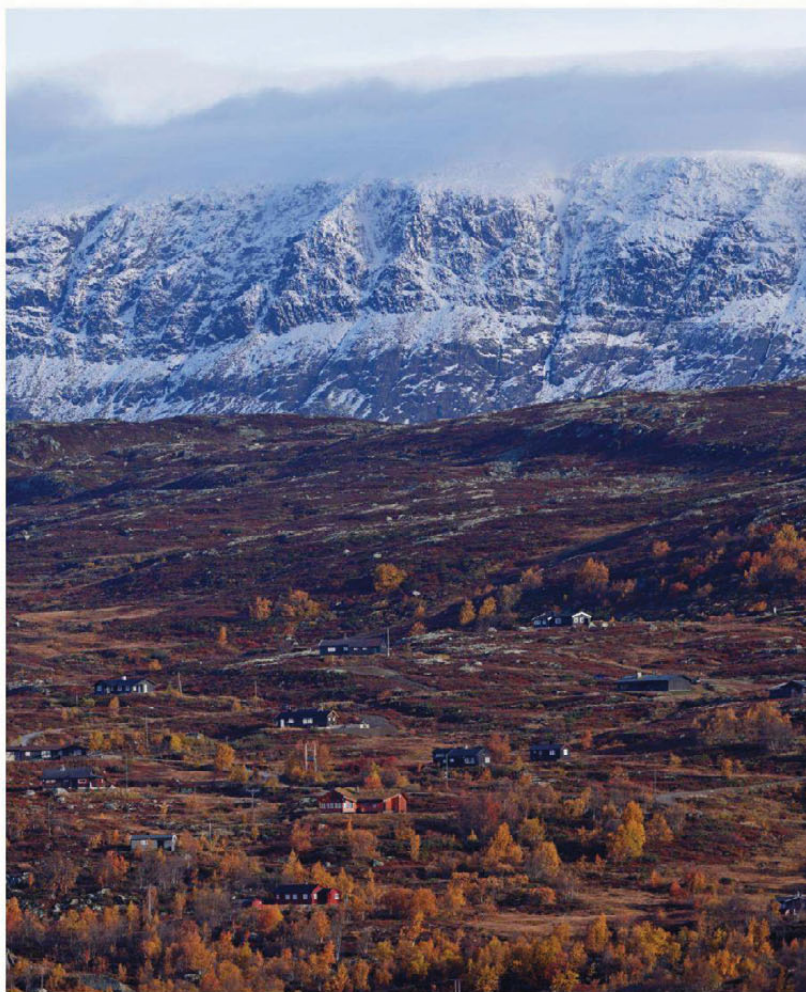
fortsatt har stammer med opprinnelig villrein i noen fjellområder, sier Andersen.

FRAMTIDEN?

I dag har vi i underkant av 25 000 villrein fordelt på 24 ulike villreinområder.

– Norge har et europeisk ansvar for å ta vare på reinen. Det er mye som står på spill. Nå er det «payback-time», men fremtiden er høyst usikker. Selv om vi har 25 000 villrein – og 280 000 tamrein – skal vi ikke ta det for gitt at vi har dem for all tid. Det er mange eksempler i historien på tallrike arter som har forsvunnet, påpeker Andersen.

– Truslene er mange. Arealendringer, blant annet hyttebyer, betyr at villreinens areal stadig skrumper inn. I tillegg kommer det grønne skiftet med store vindkraftverk som heller ikke er av det gode. Videre truer klimaendringene med å heve skoggrensen, slik at leveområdene til villreinen blir enda mindre, avslutter Reidar Andersen. ●

MINDRE OMRÅDE: Mange arealinngrep, ikke minst alle hyttebyene som vokser opp i tregrensen, snevrer inn villreinens leveområder.

FOLKESKY: Villreinen er en sky skapning som helst unngår mennesker. DNT har måttet flytte populære turtraseer av hensyn til villreinen.

BLIKKONTAKT: Et blikk inn i ursjelen til en villrein-bukk.

► MODERNE REINJEGERE

Den første moderne reinjeger ble funnet i et kaninhull i Aurignac i Frankrike i 1858, og etter hvert gitt navnet Cro-Magnon.

I den 30 000 år lange perioden fra 45 000 til 15 000 år f.Kr. skal dette jegerfolket utvikle ulike typer kulturer, hver med sine karakteristiske våpen og verktøy, men spør man franske arkeologer hva som virkelig skiller folk i denne perioden svarer de; «Ingen verdens ting. De jakter rein».

På den tiden lå isen langt nedover på Kontinentet. Antagelig talte bestanden av Cro-Magnon-mennesker bare 1500–6000 i hele Europa. Da var menneskene og jegeren i mindretall, mens byttedyrene var i flertall, slik det helst er ute i naturen.

DRØMMEN OM STORRØYA

Alle vet hva som er i vente for den som venter på noe godt. Mange år på isen, med nedturer og oppturer, kulminerte en kveld på Lufsjå.

Tekst: Roar Borgerås

Foto: Yngve Ask og Roar Borgerås

I to år hadde min gode fiskekompis Espen fortalt om stor røye. Historiene ble etter hvert så mange, og røyene så store, at jeg måtte be om bildebevis. Og det fikk jeg. Bildene viste flere flotte røyer. Om det var det årelange vennskapet vårt, eller om det var en form for medlidenhet som til slutt gjorde at han ba meg med til sitt hemmelige fiskeparadis, vet jeg ikke. Jeg svarte uansett umiddelbart «Ja».

LUFJSJÅ

Vannet heter Lufsjå, og ligger drøyt 1200 meter over havet mellom Tessungdalen og Numedalen. En stor fordel med Lufsjå er at det ligger en selvbetjent turistforeningshytte der. Jomfruturen min til Lufsjå ble lagt til slutten av april, og da vi kjørte fra Notodden, var vi litt skeptiske. Det var jo ikke snø. Vi tenkte likevel at vi ville finne den bare vi kom opp i fjellheimen, men selv da vi parkerte bilen, var snøen fraværende.

Det er mulig å gå inn fra flere kanter (se egen faktaboks), men vi valgte å kjøre inn i Luredalen. Turen er ikke lengre enn åtte-ti kilometer, men det er nesten 400 høydemeter stigning. Dette burde uansett gå greit, tenkte vi. Skiene ble stroppet fast til sekkene

og vi startet stigningen på beina. De siste par kilometerne ble preget av vassing i sørpe, men til slutt var vi framme.

Pilkeutstyret ble hentet fram. Nå skulle det fiskes. Som vi merket da vi gikk inn hadde våren kommet langt; faktisk så langt at vi måtte legge planker i overgangen mellom land og vann for å komme noenlunde tørrskodd ut på isen. Nå var vi klare for storfisk.

UHELLET

Nok en gang gjorde jeg grundig forarbeid før vi dro inn. Min beste venn når jeg skal ut å pilke på ukjente vann, er www.norgeibilder.no. Vanligvis liker jeg å fiske utenfor innløpsos, eller på andre giftige steder. I så måte er Lufsjå et vanskelig vann. Det er så stort og «homogent» at det er vanskelig å finne gode plasser ut ifra flyfoto. Jeg hadde likevel blinket meg ut noen steder vi burde prøve. Det kom inn noen små bekker nord i vannet, samt at det var noen grunnere områder ved utløpsoset.

Ti minutter ut i fiskingen knitret det iltet i bremsen på pilkestikka til Kjersti. Stemmen hennes knakk i både iver og engstelse da hun ropte: «Pappa, jeg tror jeg har stor fisk!».

Espen og jeg slapp stikkene og løp

ENDELIG: Etter mange år
på isen kunne Roar endelig
vise fram kilosrøya.

FIN FANGST:
Kjersti med finfin
røye.

for å komme 11-åringen til unnsetning. Etter noen nervepirrende minutter prøvde hun å lirke fisken inn i hullet. Det ble bom stopp. Flere ganger forsøkte hun, men med samme nedslående resultat. Til slutt tok vi voksne over, men heller ikke vi klarte å entre fisken i hullet. Og så ble snøret slakt ...

Etter noe bannskap så vi hva som hadde gått galt. Fisken glapp fordi «fly-hooken» som er montert på de forhåndsknyttede blinkene/fortommene hadde klipset seg av. Her trenger jeg vel ikke å nevne at vi aldri har brukt de ferdigknyttede fortommene igjen. Nå knytter vi alt selv.

STORFISK

Neste morgen startet med en kort og hektisk frokost. Vi ville alle ned på isen, så det gjaldt å komme seg fort av gårde. Kvelden i forveien hadde vi borret opp noen hull og foret med reke på grunna. Fisket begynte bra, og det kom umiddelbart noen fine og feite røyer opp på isen, men ingen brøyt den magiske kilosgrensa.

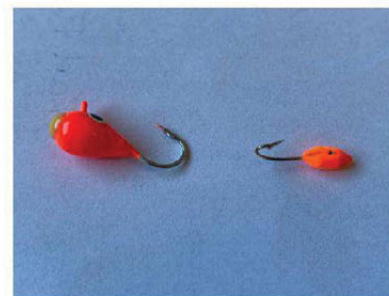
Etter hvert trakk jeg meg litt unna for å prøve et avsidesliggende fôrhuell, og umiddelbart etter nedslipp hogg det til. Nå var det ingen tvil; her var

det storfisk. Endelig skulle jeg oppleve røye over kiloen; det var helt sikkert. Det høres kanskje rart ut, men jeg ble nesten litt skuffa da det kom opp en ørret. Selv om det var en nydelig fisk på 1,3 kilo, så var det ikke røye. Stor ørret har jeg fått før – det var stor røye jeg ville ha.

RØYEPINNE MØTER GLUPSK ØRRET

Det virka som om røyene med ujevne mellomrom kom fra dypet og svømte innover grunna for å beite. I disse periodene beit fisken på alt vi fiska med, mens det var lange dødperioder innimellom. Selv fiskeslo som vi hadde sluppet ned i hullene ble borte da «støvsugerne» fra dypet kom på besøk.

Godt utpå dagen måtte Espen gjøre sitt fornødne, og da han tok opp stikka to minutter, senere ble det liv. Det er ikke ofte Espen hyler, men det gjorde han denne gangen. Da skjønte jeg at det var storfisk på gang. Etter 30 sekunders kamp kom en liten røyepinne på rundt 20 centimeter opp av hullet. En lettere forfjamset Espen påsto hardnakket at det hadde vært stor fisk der, og da vi kikket nær-

FISKETIPS:

Ved pilking etter røye og ørret bruker man gjerne røyeblink og opphenger med krok. Selv er jeg veldig glad i å fiske med mormyshka. Etter røye bruker jeg gjerne oransje mormyshkaer, mens etter ørret liker jeg best svarte eller kremfargede.

TUNGT:
Sørpeføre på vei inn.

>>>

mere på røya så vi tydelige bittmerker på siden av fisken.

Ny maggot ble satt på og mormyshkaen ble sluppet ned. Umiddelbart ble det kontakt, og etter noen nervepirrende minutter lå det en nydelig ørret på halvannen kilo på isen. Mormyshkaen satt godt planta i overkjeven på den gamle hannfisken. Det var siste gangen den forsøkte seg på smårøye.

BLÅTIMEN INNFRIR

Jeg har nå pilka i snart 30 år, og har tilegnet meg mye erfaring.

En ting jeg ofte ser, er at ørreten gjerne er mer hissig enn røya når mørket senker seg. En annen ting jeg

har lært, er at det er ingen regel uten unntak.

Da det store hogget endelig kom, var det nesten helt mørkt. Jeg fiska med favorittmormyshkaen; en som hadde gitt meg mange røyer tidligere. Det er en liten oransje tass som egentlig har litt for myk krok. Det ble derfor en lang kamp, der hjertet mitt holdt på å stoppe flere ganger. Men både krok og hjerte holdt, og til slutt kom storfisken opp på isen.

Denne gangen var det røye, og jammen passerte fisken den magiske kilosgrensen med noen få gram. Målet var nådd. Jeg hadde endelig fått kilosrøya mi. ●

FØRING: Å føre hullene kan være avgjørende for å lokke røya på plass.

FEIL ART: ... men ørreten Espen dro opp var likevel en flott fisk.

➤ LUFJSJÅ

Lufsjå er et stort høyfjellsvann (1216 m.o.h.) på snaue 5 km². Ved sørvestenden har Den Norske Turistforeningen (DNT) en selvbetjeningshytte. Hovedhytta har 12 køyer og sikringshytta har fire køyer.

Atkomst (vinter)

fra Breiset:

Kjør RV40 til Nore, kjør over brua til Kravik. Sørover til skiltet avkjøring til Juvsgrend. Grusveien videre til Breiset hyttegrend, hvor det er P-plass. Derfra delvis kvistet løype til Lufsjå.

Atkomst (vinter) fra Imingfjell Turistheim:

Kjør RV40 gjennom Uvdal til skiltet avkjøring til Austbygd. Følg opp til Imingfjell Turistheim, hvor det er P-plass. Derfra DNT-kvistet løype til Lufsjå.

PRAKTISK GAVE TIL NYE ABONNENTER

Spar
595 kr

SMS-kode:
FISK9
til **2205**

eller scan
QR-koden

Sløye- og
fileteringssett
i gave

**5 utgaver av
ALT OM FISKE for kr 249***

Bli abonnent og få et sløyesett i velkomstgave!

Alt om fiske holder deg oppdatert på sportsfiske, nyheter, utstyr, tester, teknikker og reportasjer fra hele landet. Norges eneste rendyrkede blad for sportsfiskere!

Få et praktisk sløye/fileteringssett i fire deler. Her har du det du trenger for å gjøre klar fisken til gryta. Den gode fileteringskniven har beskyttelsesslire som holder den fin samtidig som den beskytter omgivelsene for kutt og stikk. Med en god knivsliper har du alltid skarp kniv tilgjengelig. Det følger også med kuttsikker hanske, den får godt grep på fisken samtidig som du beskytter fingrene. Passer utmerket til både hav og innlandsfiske.
Verdi: 249,-

5 utgaver i butikk	kr 595
Sløyesett	kr 249
TOTALVERDI	kr 894
DIN PRIS*	kr 249
DU SPARER	kr 595
Porto	kr 49

NATURENS KJØKKEN

VERDENS BESTE VILTPØLSE

Hjemmelagde farsepølser med viltkjøtt er en utbytterik, morsom og overkommelig oppgave. Men du må bruke riktig metodikk og ikke tulle deg bort i pølseev.

Tekst og foto: Helge Hagen

SNADDER: Pølser etter oppskriften som er gjengitt, inneholder cirka 10 prosent proteiner, 18,3 prosent fett, 62,8 prosent vann og 5,4 prosent karbohydrater. Kjøttprosenten er 57, saltinnholdet er 1,8 prosent.

Matlyst og iver er påtagelig til stede når fire kamerater i Elverum møtes for å produsere hjemmelaget viltpølse. To av gutta er storviltjegere, de to andre har sans for kjøttets gløder og dets foredling.

– Det startet for alvor for noen år siden, da jeg investerte i pølsetapperen Lucy, forteller Gunnar Aakrann Eek. Lucy er ikke noe tul-

lenavn, men den italienske fabrikantens navn på herligheten. Den var vel verdt prisen den gang på cirka 2500 kroner for alle som vil stappe egne pølser.

GROV PØLSE MED ELGKJØTT

Med på laget er Frode Meskau, Frode Flathagen og Thomas Olsen. De to sistnevnte får det ansvarsfulle verv å betjene kjøttkverna.

– Vi skal lage en grov pølse som blant annet inneholder elgkjøtt, opplyser Gunnar. Men elgkjøtt alene vil gi en tørr og mager pølse, derfor tilsettes svinekjøtt.

I oppskriften kan svinekjøtt og småflesk erstattes med feit flatribbe (uten svor og bein) av svin. Ribbe og elgkjøtt kan godt utgjøre hver sin halvpart av kjøttingrediensen.

► DETTE TRENGER DU

Til ti kilo farse brukes:
 2,0 kilo renskåret elgkjøtt
 2,5 kilo svinekjøtt (23 % fett)
 1,3 kilo svin småflesk uten svor (70 % fett)
 92 g salt
 82 g nitrittsalt
 (kan erstattes med vanlig salt)
 3,5 liter helmelk
 500 g potetmel
 18 g hvit malt pepper
 18 g malt muskatnøtt
 14 g malt ingefær
 Dessuten trengs en del meter svinetarm (knakkpølse-dimensjon) som kan kjøpes hos en pølsemaker.

NATURTARM

Tarmene forbehandles ved at de ligger i lunkent vann en times tid. Deretter skylles de godt i vann. Lar du dem ligge natta over i kaldt vann, blir de ekstra sprø når pølsa tilberedes.

KVERNING

Kvern kjøttingrediensene. De skal være kalde, men ikke frosne. Tilsett salt og krydder, og bland alt godt sammen. Det kan godt gjøres med en vanlig, men litt kraftig kjøkkenmaskin.

Lager du så mye som ti kilo farse, må den bearbeides i mindre porsjoner, slik at maskinen klarer jobben. Håndarbeid er også en mulighet.

Tilsett kald melk litt om gangen mens maskinen kjøres. Legg merke til hvordan farsen opptar væske. Tilsett potetmel og resten av melka. Til

slutt tilsettes kvernet småflesk. Farsen kjøres i maskinen til den får en temperatur på 15 grader. Da løser fett et seg godt opp i farsen.

STAPPING

Da er det klart for stapping, som foregår ved hjelp av vidunderlige Lucy.

Ha farse i sylindren, sett inn stemplet og press ut litt farse. Trøtarm på pølsehornet og skru farsen ut i tarmen. Fortsett til det ikke er igjen mer tarm, eller at Lucy må fylles. Knyt igjen tarmen med hyssing og fortsett med ny tarm når det trengs. Slyng eller tvinn pølsene i ønsket lengde. På dette stadiet kan pølsene røykes, men det er ikke nødvendig. Gjør klart kokevann. Ha i pølsene og la dem trekke ved 78 grader i 25 minutter. Ta dem opp og avkjøl raskt i rennende kaldt vann. Pølsene er klare til nytelse eller konservering.

FARSEPØLSAS METODIKK

Gode ingredienser i riktige mengder er avgjørende for pølsesuksess. Minst like viktig er pølseproduksjonens metodikk. Den oppsummeres slik: Finmalt kjøtt og salt blandes sammen til en seig masse som kan oppta væske. Det spes med kald væske (melk) litt om gangen. Kryd-

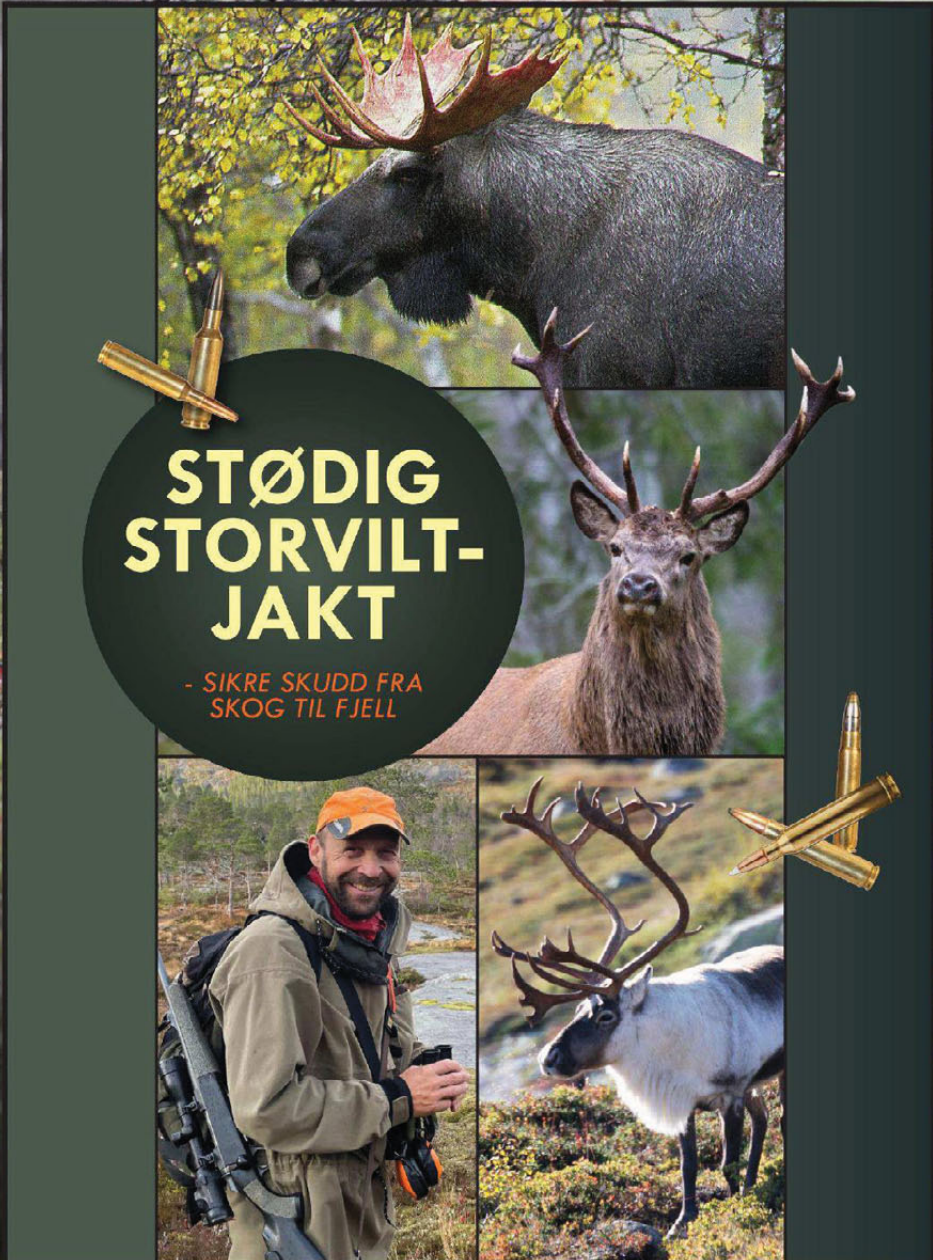
STAPPING: Gunnar sveiver mens Frode holder tarmfyllingen under kontroll.

der, potetmel og resten av melka tilsettes. Kvernet småflesk tilsettes farsen og kjøres i kjøkkenmaskin eller hakkes til temperaturen blir 15 grader, slik at fett et blir godt innblandet i farsen. Pølsene stappes, i vårt tilfelle i svinetarm. Pølsene kan røykes ved 50–60 grader i 30–60 minutter. Pølsene trekkes ved 78 grader i 15–25 minutter avhengig av tykkelsen. Kjerntemperaturen skal være 72 grader når pølsene er ferdige. Pølsene avkjøles raskt i rennende, kaldt vann. ●

KRYDDER: Her velger du litt av hva du liker, men det er vanskelig å komme utenom pepper. Malt ingefær, muskatnøtt og knuste einebær er også gode varianter. Husk at du må ofte krydre mer enn du tror.

STØDIG STORVILTJAKT I SALG NÅ

STØDIG STORVILT- JAKT

- SIKRE SKUDD FRA
SKOG TIL FJELL

SLIK BESTILLER
DU BOKEN
PÅ SMS

SEND
SMS-KODE:

STOR24
TIL 2205

PRIS:
398 KR

SMS-BESTILLING VIL BELØPET BELASTES DIN MOBILTELEFONREGNING
OG DET KOMMER INGEN ANDRE KOSTNADER VED KJØPET

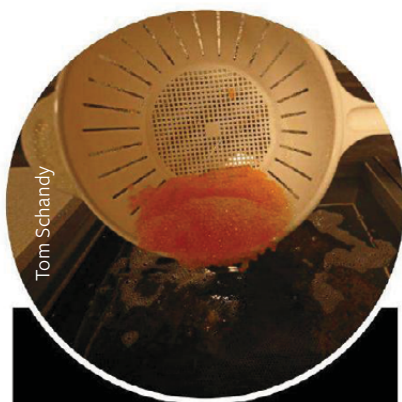

Av Tom
Schandy

FISKEKULTIVERING

DET STARTET MED ET UHELDIG ØKSEHOGG

I dag drives stamfiske, fiskeoppdrett og klekking i anlegg over hele landet, men hvordan begynte det hele?

Tom Schandy

KLEKKERIER

Klekkeriet i Hokksund ble etablert så tidlig som i 1855 og var det aller første anlegg for kunstig utklekking av rogn i Norge. Arbeidernes Fiske Forening i Oslo var den første sportsfiskerforeningen som etablerte eget klekkeri i 1936, i kjelleren på Sagene Skole. Drammens Sportsfiskere fikk sitt første settefiskanlegg i 1941. I dag er det mange avanserte klekkerier rundt omkring i landet.

Like ved Sandungsvollen, ved vannet Sandungen i Finne-marka nord for Drammen, står en minnestein med følgende tekst: «*Jakob Nilsen Sandungen. Han var den første i Norge som drev med kunstig befruktning av ørretrogn. Det var her han hadde sine klekketasser i årene omkring 1850. Reist av takknemlige sportsfiskere. 15.6.1985.*»

OBSERVANT HUSMANN

Det var altså her det startet – i Finne-marka. Sandungen var ingen vitenskapsmann, bare en fattig husmann som bodde på et småbruk langt inne i marka. Han var født 25. februar 1822. Faren var soldat, og familiens bosted var Lysagereie i Nedre Eiker. Jakob giftet seg 9. januar 1845 med Gunild Fingarsdatter fra Rollag. Hun var 22 år eldre og hadde en sønn fra før. Rundt 1850 bosatte de seg på Sandungsvollen som er en vakker plass ved et attraktivt ørretvann.

Historien skal visstnok ha startet i august 1845. Da var Jakob ute for å hogge ei stor gran. Han var uheldig og traff beinet i stedet for grana. Øksa gikk inn til beinet under kneet,

så han fikk et dypt kutt. Dermed ble han satt ut av spill i sitt daglige virke. Han ble «sykmeldt» fra jobben. Det var selvsagt svært uheldig for en fattig husmann, men nå fikk han tid til å studere ørretene i bekken like ved. Han var veldig opptatt av både fiske og jakt.

Han observerte at det kom yngel til syne der storørreten hadde vært før isen la seg, og han så at det var forskjell på hann og hunn. Jakob tok med seg et knippe rognkorn og plasserte dem i noen bekker uten ørret. Da våren kom, fant han igjen rognkornene og så at de nå hadde utviklet prikker, altså det som var forstadium til fiskeøyne.

Nå begynte hjernecellene til Jakob å surre skikkelig, og i løpet av sommeren 1846 hadde han lagt en plan. Nå skulle han ikke bare se på, men gjøre noe aktivt for å fremme fiskeklekkingen. Han lagde ei felle i bekken og fikk to hanner og to hunner. Han tok opp hunnen og strøk henne over ryggen med dirrende fingre, slik hannen ville ha gjort. Og så sannelig hadde det effekt. Ut av hunnfisken kom det rognkorn. Så gjorde kona Gunhild det samme med hannfis-

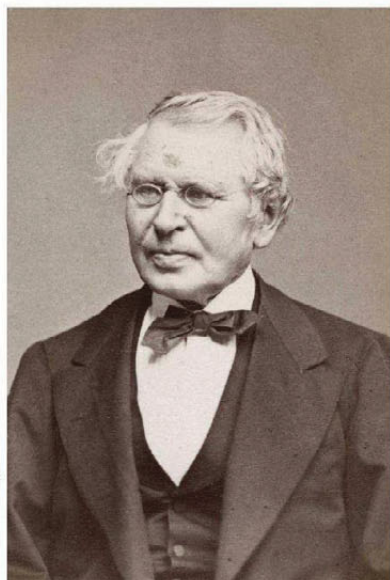
Hartvig Huitfeldt-Kaas/Norsk Skogmuseum.

KULTIVERING: Stryking av
ørret mellom 1900–1920.

UTKLEKKING: Fra fiskeklekkingens barndom med enkle klekkedekker i Vestre Slidre mellom 1900 og 1920.

Nå begynte hjernecellene til Jakob å surre skikkelig, og i løpet av sommeren 1846 hadde han klekt ut en plan.

Fredrik Klem/Oslo Museum

TENTE PÅ IDEEN: Professor Halvor Heyerdahl Rasch opprettet en egen etat for å ta vare på ferskvannsfisket i Norge.

ken, og ut kom melke. Med ei tresleiv blandet de melke og rogn sammen i et kar. Dermed hadde de gjennomført landets første kunstige befruktning. Verre var det ikke...

Med 3000 befruktede ørretegg i ei krukke satte han dem ut i to ulike bekker. Men han ga seg ikke med dette. Metoden måtte videreutvikles, så høst nummer tre la han befruktede rogn i enkle klekkedekker som han plasserte i bekkene. Dermed kunne han befolke stadig flere vann med fisk. Det tok ikke lange tiden før Jakobs metode ble kjent, og snart tilbød han sine tjenester, for å la andre få innsyn i metoden.

DANSKEN

Men Sandungen var ikke den eneste som eksperimenterte med dette. I Danmark drev Heinz Kolding også på med eksperimenter. I 1852 sendte han brev til den norske regjeringen med beskrivelse av hvordan man kunne produsere yngel av ferskvannsfisk ved hjelp av et apparat han hadde utviklet. Brevet havnet på

bordet til den anerkjente zoologen og professoren Halvor Heyerdahl Rasch, som sporenstreks kontaktet Kolding. Dette var interessant.

De første klekkedekkerne var lagd med finmasket netting i veggene slik at ferskt vann kunne strømme gjennom. Bunnene var dekket med fin grus hvor rogn ble fordelt. Så ble kassa satt ut i egnet bekk. Sandungen hadde nøydt seg med ett lag med befruktede egg, men de nye klekkedekkerne kom med flere etasjer og kunne inneholde flere tusen egg.

Oppglødd inviterte Rasch til foredrag i Akademiet i Oslo. Det var fullstendig stille i salen da han fortalte om den revolusjonerende metoden. Nå kunne man befolke tusener av fisketomme vann med fisk, noe som ville gi en stabil og sunn matressurs til fattige folk på bygda.

Og i prinsippet kunne man gjøre dette med hvilken som helst fiskeart, ikke bare ørret, men også sik, lagesild og krøkle. Man var ikke så opptatt av stedeigne fisker som man er i dag. Den gang gjaldt det bare å sette ut

fisk overalt. Foredraget i Akademiet ble et paradigmeskifte, for nå kunne mennesker gripe inn og forbedre naturen.

Her må det imidlertid legges til at tyskeren L.S. Jacobi (1709–84) var den første i Europa som fant fram til metoden for kunstig befruktning av fiskerogn. Han tok metoden i bruk i 1741 og ga en nøyaktig beskrivelse av den i 1765. Men det gikk helt til omkring 1850 før befruktningen og klekkingen ble alminnelig kjent og tatt i bruk i Europa og Amerika.

FØRSTE FISKERI-INSPEKTØR

I 1852 ga Rasch ut skriftet «Om kunstig Fiskeformerelse». Saken vakte stor interesse og var årsaken til at det ble opprettet en egen etat med formål å ta vare på ferskvannsfisket i Norge. Rasch søkte samarbeid med Magnus Gabriel Hetting som senere ble ansatt som vår første fiskeri-

inspektør. Før Hetting tiltrådte denne stillingen, fikk han i oppdrag å reise rundt i landet og undervise om kunstige fiskeformering.

Det var på en slik reise at han i 1855 kom til Hougsund på Eger, altså Hokksund i Eiker. Saken var at vårt ferskvannsfiske på denne tid, ifølge Hetting, «*Aar for Aar aftager i en saa foruroligende Grad, at deres fuldkomne Tilintet-gjørelse syntes at maatte forudsees inden et ikke fjernt Tidsrum, der maatte rykke nærmere og nærmere efterhaanden som vore Vasdrage mer og mer tages i brug i Industriens og Communicationens Tjeneste - - -*»

Han mente derfor at det kun var kunstig befruktning av rogn og utklekking av yngel som var det eneste saliggjørende. Kjennskapen til denne metoden var ganske ny her i landet, men det tok imponerende kort tid fra regjeringens folk fikk

Tom Schandy

SPORTSFISKE

Sportsfiske er en av Norges viktigste friluftslivsaktiviteter. Ifølge Norges Jeger- og Fiskerforbund fisker om lag halvparten av Norges befolkning minst én gang i året.

Tom Schandy

MINNESTEIN: Sportfiskere har satt opp en minnestein i Finnemarka til minne om Jakob Nilsen Sandungen, som var den første som startet med kunstig befruktning av ørretrogn.

ØRRETEN

Ørreten gyter nesten alltid i rennende vann, derfor er tilløpsbekkene til skogsvannene av stor betydning. Her går nemlig ørreten opp for å gyte i oktober– november. Hannen kommer gjerne før hunnen, og han sikrer seg gjerne et revir som han forsvarer mot andre hanner. Når hunnen kommer, graver hun ut ei gytegrøp. Derfor er det viktig med elvegrus på bunnen og ikke stor stein. Når gropa er ferdig, kommer hannen og presser seg mot hunnen. Da sprer hunnen sin rogn og hannen sin melke. Rognen og melken faller ned i gytegrøpen. Avhengig av vanntemperaturen klekkes eggene etter ca. 16 uker.

Tom Schandy

kjennskap til saken til det hele var satt i handling.

I Housgund fikk Hetting den overraskende opplysning, som han selv skriver i sin beretning vel tilbake i hovedstaden, at en «*Husmand i Eger, Jakob Sandungen, i flere aar med held betjente sig af den kunstige Befrugtning for derved at forøge Ørretmængden i de i Nærheden af hans Plads værende Kjærne og Bække*».

I sin «Indberetning til Departementet for det Indre», skriver Undertoldbetjent Hetting 10. mai 1856 blant annet:

«*En saa kraftig Foranstaltning, som Statens Autoritet, maatte der altsaa til for at hæve de Tvivl og Fordomme der paa sine Steder fantes om denne sag. Til Beviis herpaa kan jeg anføre et ganske merkelig eksempel. En arbeidsmand i Nærheden av Housgund har i flere aar drevet med kunstig Fiskeavl paa egen haand og besat flere Vande, der forhen var fiskeløse. Men hans virksomhed er alligevel bleven miskjent og spottet og han selv anseet for En, der ikke var ganske vel forvaret. Først nu, da Staten har grebet Tingen an nyder Jakob*

HUSMANNS- PLASS:

Sandungsvollen i Finnemarka. Det var her Jakob Nilsen Sandungen bodde på midten av 1800-tallet.

Sandungen, dette er Mandens Navn, Bæstrebelser al Anerkjendelse.»

Hetting oppsøkte Sandungen, og det endte med at husmannen ble ansatt som fiskeriassistent av Hetting i 1856. Han tiltrådte denne stillingen 23. juli 1856 med en lønn på 60 skilling, samt en diettgodtgjørelse på 48 skilling dagen. Fra 1. juli 1857 fikk han imidlertid en fast årlig lønn på 300 spesidaler, foruten skyss- og diettgodtgjørelse beregnet til 200 spesidaler.

Dette ble trolig i meste laget for en fattig husmann fra Eger som i embeds medfør stadig var på reiser i inn- og utland med alle de fristelser dette førte med seg. Han kom i dårlig selskap og ble syk. Da han skulle reise hjem, måtte han be om reisepenger. Han fikk da avskjed som fiskeriassistent. Han fratrådte derfor stillingen allerede i mars 1858 – og forsvant ut av fiskehistorien. Hjemme hadde Gunhild ventet på mannen sin i fem lange år. Han døde på Ebeneser sykehus i Fredrikstad.

Jakob Nilsen Sandungen har imidlertid fått full anerkjennelse for å ha vært den første i Norge som anvendte

KATEKISME FOR YNGELPRODUKSJON

Professor Rasch skrev heftet «Om Midlerne til at forbedre Norges Laxe- og Ferskvands-fiskerier» som ble selve katekismen for yngelproduksjon. Her skriver han detaljert om behandling av gytefisk, eggenes transport, behandling i utklekkingstiden, rognens og yngelens fiender, hvilket for som er mest egnet. Innen tiåret var omme, var det opprettet 82 produserende settefiskanlegg rundt omkring i landet.

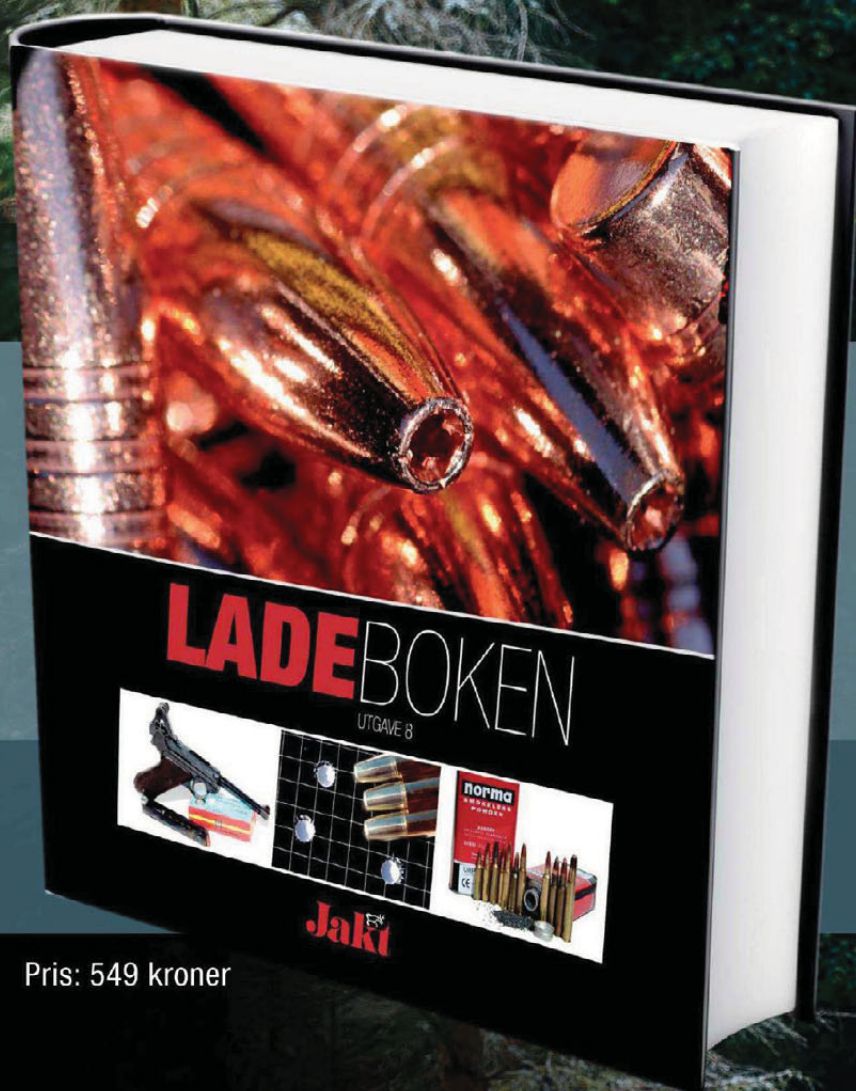
I Hettings virketid som fiskeri-inspektør ble det oppført 146 klekkerier for innlandsfisk. Da han sluttet etter 20 år, var det var 33 utklekkingsapparater igjen - og av disse var 25 i drift.

«den kunstige befruktningsmetoden» på ørretrogn og via kunstig vei klekket ørretyngel. Og dette var altså for snart 170 år siden i en liten sidebakk bare et par hundre meter fra Sandungsvollen i Finnemarka nord for Drammen.

Kilder:

«Ørret» av Lars Nilssen (2017), «Finnemarka» av Tom Helgesen og Tom Schandy (2015), «Laksefisket i Dramselva» av Einar Mathiesen (1997)

Hjemmeladernes bibel

Pris: 549 kroner

Ladeboken 8 er endelig kommet! Med 115 riflepatroner og 27 pistolpatroner er dette uten sidestykke det mest komplette bokverket om lading skrevet på norsk. Dette er "må-ha"-boka for jegere, skyttere, hjemmeladere og våpeninteresserte. Kjøp Ladeboken, og les den fra perm til perm!

LADEBOKA

Utgave 8

BESTIL VED Å
SENDE SMS-KODE:

**LADE20
til 2205**

ELLER PEK PÅ
QR-KODEN MED
DIN MOBIL

Knallsterk dobbeltseier til Tobias Gjerde

RASKET MED SEG PRISEN

Med en knallsterk avslutning på årets fotokonkurranse, var det 21-åringen Tobias Gjerde som gikk helt til topps både i konkurransen Årets naturfoto og som Årets naturfotograf.

Tekst: Mats Schjølberg Ulshagen

Tobias Gjerde gjorde seg bemerket allerede for to år siden da han også vant tittelen Årets naturfoto, i tillegg til at han fikk utmerkelsen Årets unge fotograf. Etter å ha stått over konkurransen i fjor, slo han kraftig tilbake i år og leverte gullbilde på gullbilde til en stadig mer imponert jury.

TOK BORT SPENNINGEN

– Til tross for sin unge alder, har Tobias utmerket seg som en svært dyktig fotograf i miljøet i lang tid – herunder ble han kåret til årets unge fotograf i NM for to år siden. Bildene til Tobias preges av estetikk og nøye utvalgte komposisjoner, som ofte bryter med det tradisjonelle. Slike bilder gjør seg i konkurranser, noe årets vinnerbilde er et godt eksempel på. Denne tilnærmingen, kombinert med et kunstnerisk blikk på naturen og kontroll på det tekniske – både i felt og etterbehandlingen – har Tobias imponert juryen gang på gang dette året, forteller jurymedlem Knut Erik Alnæs.

Det var spenning i toppen hele vår og utover sommeren, men høsten skulle vise seg å bli en parademarsj for unggutten.

– Det har vært en spennende konkurranse i år, med rekorddeltakelse og gode fotografer som har deltatt. Juryen besto av fire medlemmer i år, og har vel dømt strengere enn noen gang. Strengt, men forhåpentligvis også rettfærdig, sier avtroppende juryformann Heidi Mellingen.

Før sommerferien var Filip Blaauw i ledelsen, med Tobias Gjerde som nærmeste utfordrer, med en rekke gode fotografer på plassene bak.

– Det var flott å kjenne på at mange la mye energi i å gjøre det godt i år. I runde 7, 8 og 9 fikk Tobias Gjerde gullbilder og dermed ble litt av spenningen borte, forteller hun.

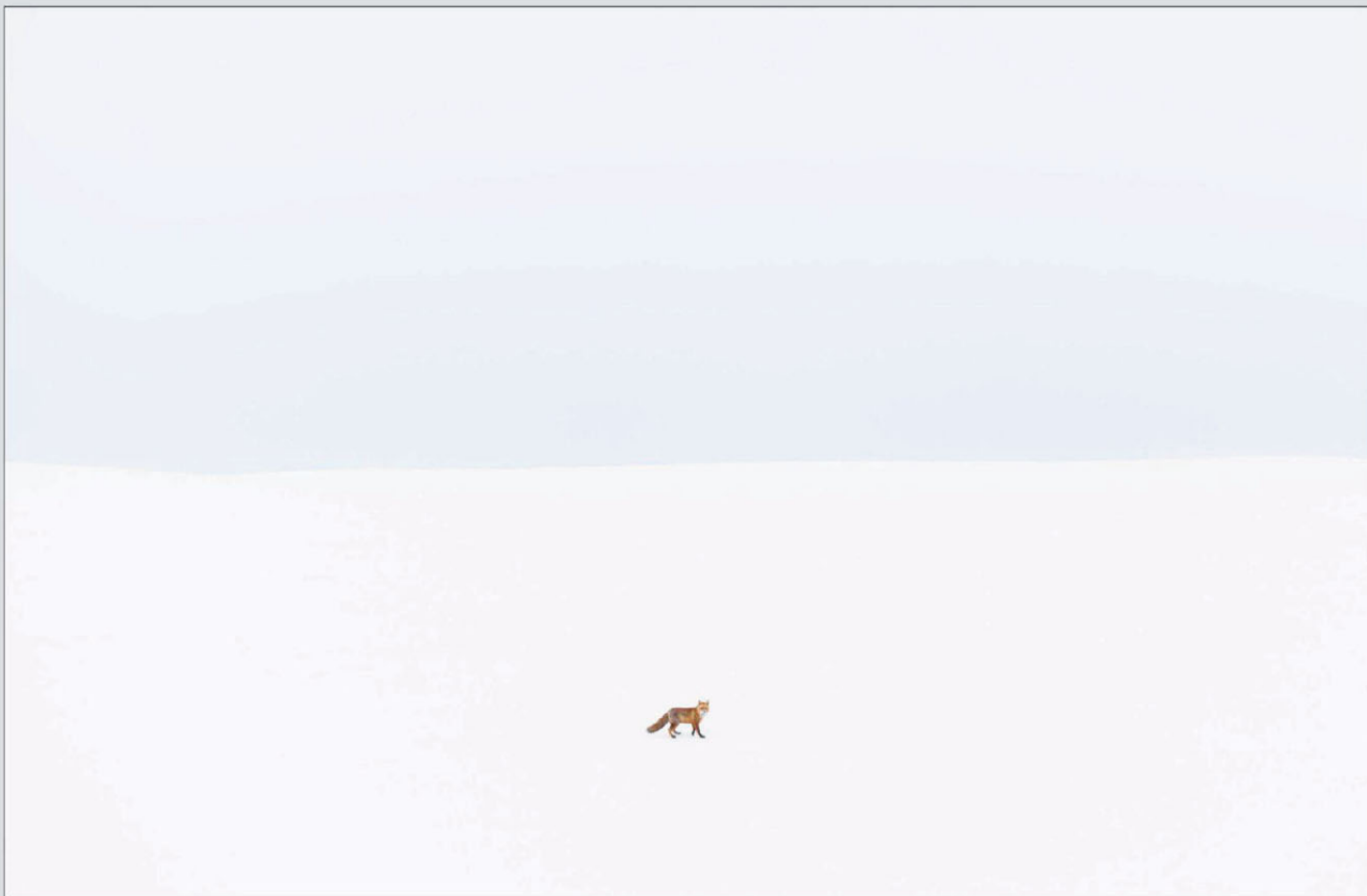
BRUDD PÅ ALLE REGLER

Det var da også i runde 7 at det som skulle bli Årets naturfoto ble innsendt. Bildet med tittelen «Ensom vandrør» ble hyllet av juryen, og i gullrunden var det dette som fikk flest poeng.

– Bildet til Tobias av en rødrev i fjellandskap skiller seg ut på flere måter. Veldig minimalistisk og rendyrket på en helt særegen måte. Motivet er midtstilt vertikalt og horisonten er midtstilt horisontalt, altså brudd på alle etablerte komposisjonsregler. Men i dette tilfelle fungerer det utrolig bra. Fint lys og avdempet fin fargepalett er med på å gjøre dette motivet komplett. Tobias mester kunsten med å forenkle et motiv til det ytterste på en fantastisk måte, slår jurymedlem Henrik Strømstad fast.

Han tar over som juryformann neste år etter at Heidi har valgt å takke av etter sju år i juryen.

– Vi har sett mange fine bilder gjennom året, ikke bare gullbildene, og vi er takknemlige for at så mange vil prøve seg. Det er mye inspirasjon og læring i å delta, og å lykkes i NM i Naturfoto krever at du jobber hardt og bruker mye tid ute i naturen. Vi håper å se dere alle til neste år også, avslutter Heidi Mellingen.

GULL

NM I NATURFOTO VILLMARKSLIV

ÅRETS NATURFOTO 2024 ENSOM VANDRER

TOBIAS GJERDE

En vågal komposisjon, hvor hovedmotivet er midtstilt både horisontalt og vertikalt, noe som fungerte overraskende godt.

Canon EOS R5, 420mm, f/4, 1/1000 sek, ISO 250

2. SNØSTORM

TOBIAS GJERDE

Våren i Varanger er uforutsigbart, og på få minutter skiftet været fra knall sol til full snøstorm. Vinden tok seg opp såpass at fotografen slet med å holde balansen, mens alkefuglene svermet kaotisk rundt i lufta. For å få med omgivelsene byttet fotografen ut telelinsa til fordel for et 70-200mm-objektiv.

Canon EOS R5, 70mm, f/8, 1/3200 sek, ISO 4000

4. SOVENDE KJEMPE

OLE THØRING

De er ikke alltid like lette å få øye på, uroksene på Dovrefjell. På avstand er det vanskelig å få øye på oksen der den hviler. Bildet er tatt på en snø- og vindfull dag, ifølge Thøring.

Nikon Z9, 400mm, 1/500s, f/7.1, ISO 320

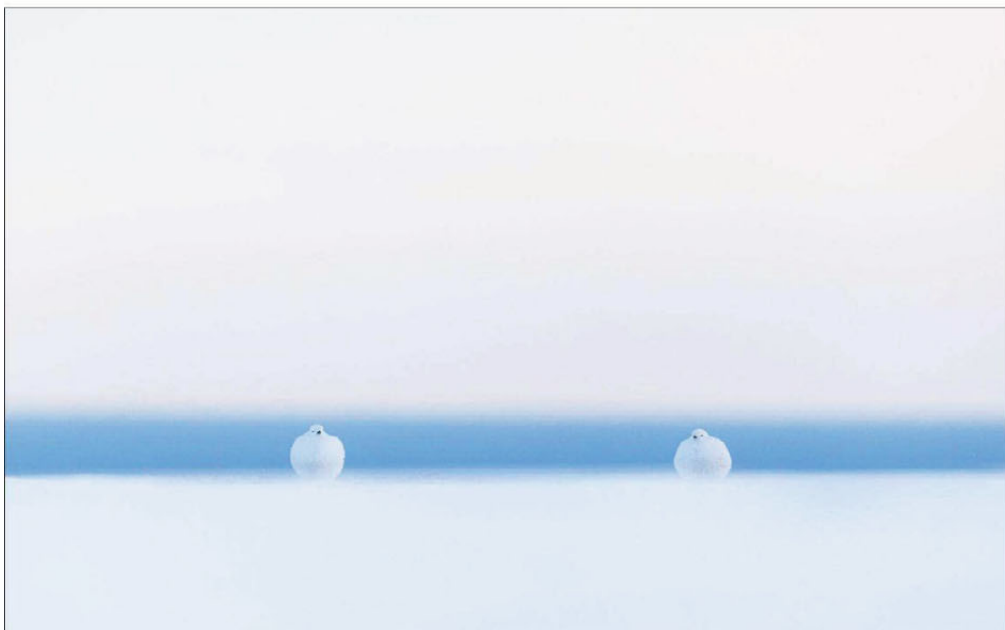

3. ENSOM VANDRER

OLE THØRING

På tur i Rondane kommer en rein komme beitende i fotografens retning. Med gunstig vindretning setter han seg i skjul og får blant annet dette bildet når reinen kommer tuslende forbi. Bildet er tatt ved Raudhammerbu, nord i Rondane.

NIKON Z 9, 75mm, 1/125, f/8, ISO 640

5. MINIMALISME

TOBIAS GJERDE

I Varanger, der fjellhabitatet strekker seg helt ned i fjæra, finner vi både lirype og fjellrype tett på havet. Fotografen skriver at han «spiller på tomheten i landskapet, men inkludere en flik av det åpne hav, og resultatet blir et svært minimalistisk uttrykk». Det er artig at folk tør å gjøre ting annerledes, er blant tilbakemeldingene.

Canon EOS R5, 600mm, f/5.6, 1/2500 sek, ISO 1600

6. FOSSEKALL I FOSSEBRUS

PETTER ASKØ NÆSS

Fotograf Petter Askø skriver at han har jobbet hardt med å få til dette bildet. Juryen mener hvert fall at han har lyktes godt med å fange fossekallen som nylig har hentet seg en matbit i elva.

Sony, Alpha 1, 400mm, 1/4000s, f/2.8, ISO 1600

10. SNØKAOS

TOBIAS GJERDE

På sin lange trekkroute til hekkeplassene i Arktis, passerer polarsnipene gjennom faste rasteplasser. Som arktiske fugler er de vandt til litt vær, men i slutten av mai tror jeg neppe det var snøstorm de hadde sett for seg i Varanger. Idet en jordugle passerte over, tok alle fuglene til vingene, og fløy noen sirkler over fjorden, før de returnerte til rasteplassen.

Canon EOS R5, 600mm, 1/50, f/14, ISO 100

7. MÅR OG FULLMÅNE

ASLE BÅRDLI

Et bilde som fanget juryens oppmerksomhet. En baklyst mår under fullmånen med litt tåkedis, gir en fin stemning til bildet. Lyset i bakgrunnen er kunstig, men bidrar til å framheve motiv og stemning.

Canon EOS R3, 135mm, 1/200s, f/4, ISO 640

9. MÅR I BLÅTIMEN

FILIP BLAAUW

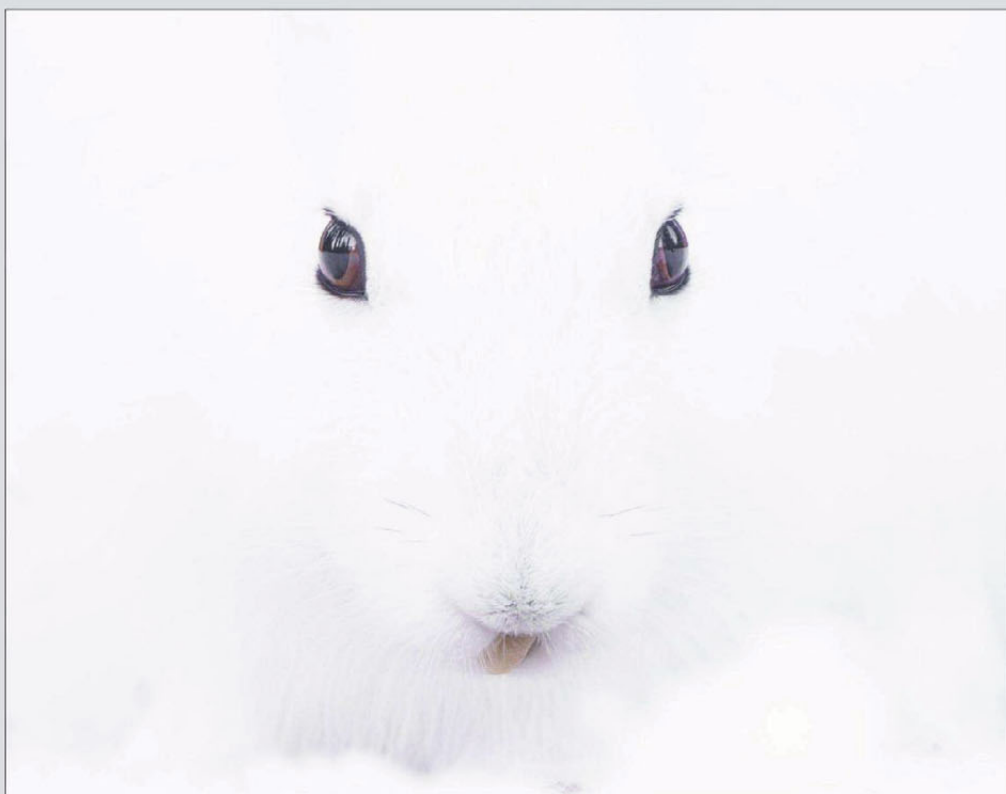
«Mår i blåtimen» tok Filip Blaauw ved hjelp av en kamerafelle. Bildet er tatt i Gjesdal kommune.

NIKON D810, 28MM, 1/80s, F/9, ISO 800

8. DU SER MEG VEL IKKE

IDA HASUND

Fotografen skriver: «Fjellharen bak hytta vår en ettermiddag».

ÅRETS NATURFOTO 2024

PLASS FOTOGRAF

PLASS	FOTOGRAF
1.	Ensom vandrer – Tobias Gjerde
2.	Snøstorm – Tobias Gjerde
3.	Ensom vandrer – Ole Thøring
4.	Sovende kjempe – Ole Thøring
5.	Minimalisme – Tobias Gjerde
6.	Fossefall i fossebrus – Petter Askø Næss
7.	Mår og fullmåne – Asle Bårdli
8.	Du ser meg vel ikke – Ida Hasund
9.	Mår i blåtimen – Filip Blaauw
10.	Snøkaos – Tobias Gjerde

ÅRETS NATURFOTOGRAF 2024

PLASS FOTOGRAF POENG

PLASS	FOTOGRAF	POENG
1.	Tobias Gjerde	217,85
2.	Ole Thøring	194,95
3.	Filip Blaauw	187,35
4.	Rolf Selvik	171,10
5.	Petter Askø Næss	166,00
6.	Asle Bårdli	165,80
7.	Joakim Ottosson	164,90
8.	Tommy Sørensen	155,00
9.	Trond Tysse	153,95
10.	Vidar Moløkken	149,55

FLOTTE PREMIER

Premiene er like i begge klasser: Årets Naturfotograf og Årets Naturbilde.

1. PREMIE

Samlet verdi ca 16.000 kr

- Gavekort kr. 10.000 for bruk hos CEWE Japan Photo – sponset av Villmarksliv
- Bildeprodukter fra CEWE Japan Photo til en verdi av 5000 kr
- Fotobok med utvalgte bilder fra NM i Naturfoto – verdi ca. 800 kr
- Plakett

2. PREMIE

Samlet verdi ca. 13.000 kr

- Drømmehelg hos Rekdal foto- og natur-opplevelser, verdi 9500 kr
- Bildeprodukter fra CEWE Japan Photo til en verdi av 2500 kr
- Fotobok med utvalgte bilder fra NM i Naturfoto – verdi ca. 800 kr
- Plakett

3. PREMIE

Samlet verdi ca 7000 kr

- Opphold hos «Fotobonden» på Dalen Villmarkssenter, en overnatting, to dager i skjul (en i ørneskjul) – verdi 5000 kr
- Bildeprodukter fra CEWE Japan Photo til en verdi av 1000 kr
- Fotobok med utvalgte bilder fra NM i Naturfoto, verdi ca 800 kr
- Plakett

4. PREMIE

Samlet verdi ca. 4800 kr

- Moskusguiding på Dovre med Kristin Kletthammer – verdi cirka 3000 kr
- Årsabonnement på 3x blader fra Story House Egmont. Velg mellom Villmarksliv, Alt om fiske, Jakt eller Vi Menn – verdi ca. 3.000 kr
- Bildeprodukter fra CEWE Japan Photo til en verdi av 500 kroner
- Fotobok med utvalgte bilder fra NM i Naturfoto, verdi ca. 800 kr
- Plakett

5. PREMIE

Samlet verdi ca. 3000 kr

- Årsabonnement på 3x blader fra Story House Egmont. Velg mellom Villmarksliv, Alt om fiske, Jakt eller Vi Menn – verdi ca. 1.500 kr
- Bildeprodukter fra CEWE Japan Photo til en verdi av 500 kroner
- Fotobok med utvalgte bilder fra NM i Naturfoto, verdi ca. 800 kr
- Plakett

SOVNET INN: Rolf Selvik døde av lymfekreft 9. september.

GULLBILDE: Dette var med i runde 7.

GULLBILDE: Dette leverte Rolf Selvik i runde 3.

PERFEKT: Rolf Selvik mente dette bildet var det beste han hadde tatt.

TIL MINNE OM ROLF SELVIK

En av de mest entusiastiske deltakerne i NM i Naturfoto er Rolf Selvik. Han gikk helt til topps både 2015 og 2018, og hadde en rekke bilder inne på medaljer i årets konkurranse, deriblant ett gullbilde.

Etter at han ble kreftsyk, gjorde han bildene klare for hver runde utover høsten, og ba datteren Liv Vilde S. Selvik om å fortsette å sende dem inn til konkurransen.

– Fra pappa var barn har han alltid vært veldig naturinteressert og likte godt å være i naturen både i skog og fjell. Når far hans skulle på Reinsdyrjakt, sprang pappa etter bilen fordi han ville være med. Fra barneskolealder gikk han på biblioteket og lånte seg bøker om fugle- og dyrearter som han leste seg opp på. Han likte også godt å tegne og ofte var det dyr som var motiv, forteller datteren.

ALENE PÅ JAKT

Allerede som 12-åring dro han og en venn alene på rypejakt, og de lå på hytte i fjellet.

– Han var med på reinsdyrjakt med faren sin på Hardangervidda, og når han ble 18 år, dro han og kompisen alene på reinsdyrjakt.

Tidlig på 1990-tallet begynte han å interessere seg for å skyte dyrene med kameralinsa, og etter hvert som interessen økte fikk han bedre og bedre utstyr.

– Pappa har hatt sitt eget årshjul

som var styrt av naturen og hva han skulle ta bilde av eller jakte på. På vinteren har han brukt mye tid på ørnefotografering i ørnehytta han har bygget. På våren er det både tiur- og orreleik. Om sommeren var han mye på fjelltur, både telt, fiske og hytteturer. På høsten har jakt vært prioritert høyt, men i høstferien ble alltid rifla bytta ut med kamera i ei uke i lag med to gode fotokompiser for å ta bilder av hjort i brunst.

DRØMMEBILDET

I et intervju med Villmarksliv fortalte han at det beste bildet hadde han ennå ikke tatt, men drømmebildet var av hjort. Mens han lå syk avslørte han at nå hadde han fått tatt det.

– Pappa fikk spørsmål av en sykepleier nå under sykdomsperioden om han hadde fått tatt det perfekte bildet. Da svarte han faktisk ja. Bildet av en brølebukk i et flott terreng.

De aller fleste bildene han har tatt er tatt i nærområdet rundt Sauda hvor han bodde.

– Han så det unike i det nære, avslutter datteren.

Se flere bilder som Rolf har tatt i den vedlagte kalenderen.

NM I NATURFOTO 2025

Konkurransen om å bli Årets naturfotograf begynner nå. Send inn dine bilder innen 10. februar, og du er med i den første runden.

TO KLASSER

Konkurransen går over 10 måneder fra og med februar til og med november.

Det konkurreres automatisk i to klasser samtidig – Årets naturfoto (beste gullbildet gjennom året) og Årets naturfotograf (sammenlagt for alle månedene).

Fristen for første innlevering er 10. februar.

Atle Helland

JURYEN

Juryen består av fem medlemmer og er sammensatt av fotografer. Juryeringa i konkurransen er anonym i den forstand at en fotografs navn ikke er kjent under bedømmelsen.

NOEN REGLER

Bildene skal være tatt i Norge, herunder norsk territorialfarvann, Svalbard og Jan Mayen, og skal være tatt på en slik måte at de ikke bryter norske lover eller regler.

Bilder av dyr i fangenskap eller opptak der naturen er uakseptabelt forstyrret/voldt skade på, kan ikke delta. Hvis det kan være grunn til tvil, skal fotografen redegjøre om hvilke forhold et bilde er tatt under. Hi- og reirfoto er uønsket.

SLIK DELTAR DU

All informasjon om NM i Naturfoto, inkludert regler og resultater finner du på www.nminaturfoto.no

FØLG OSS

#nminaturfoto

NM i Naturfoto – Fotojakt

Ole Thøring

MOTIVOMRÅDENE ER:

- Natur – små og store landskap, inkludert nærfoto.
- Ville dyr og fugler
- Jakt, fiske og friluftsliv (inkluderer mennesker i naturen og husdyr der det er relevant, for eksempel fuglehund i stand).

Hvis du har en naturopplevelse du vil dele med Villmarkslivs lesere, kan du sende tekst og bilde til Villmarksliv, v. Mats Ulshagen, 0441 Oslo eller e-post: mats.ulshagen@egmont.com

Tro og overtro

LÅVETØSA

Første hverdag etter nyttår startet karene med «sluutresking», møkkakjøring eller tømmerhogst og ventet spent på hvem som ble låvetøs. Låvetøsa var det kvinnfolket som kom først til gården for å tilby arbeidshjelp. Karene ville at låvetøsen skulle være ung og frisk, ikke mager og grå, for slik låvetøsen var, slik ble kornet om høsten.

Kilde: Hva dagene vet, Sverre Østen, Orions Forlag

SPENNENDE: Hvordan den første låvetøsen som kom til gårds på nyåret var, kunne fortelle hvordan avlingen ville bli. (Foto: Paul Strand)

GRÅHEGRE MOT SOLA

Hegra på bildet pleide å ha fast sitteplass på denne greina. Der satt den og hvilte seg. En gang var jeg heldig å komme nær nok, og da ble det et dramatisk bilde med fuglen i silhuett mot sola. En stund satt den helt stille, før den fløy ned til tjernet for å fiske.

Tekst og foto: Leif Rustand

Månedens skrøne

Godt sagt

Jeg vet ikke hvorfor alle rikingene absolutt vil flytte til Sveits, men flagget er i hvert fall et stort pluss.

Har du sett hva som står på skiltet inne på sædbanken? «Takk for at du kom!»

Rart at vi ikke har hørt om Pinocchios søsken. Du vet, moren var jo trebarnsmor.

Vet du hva slags vin de lager mest av på sørpolen? Pingvin.

HELGE

UT PÅ TUR, IKKE SÅ LUR

Det finnes ikke dårlig vær, eller klær, bare veldig dårlig planlegging.

VI ER EN guttegjeng som årlig samles en helg i mai eller juni, for å spille poker, spise god mat og henfalle til en rekke andre sosiale aktiviteter. Det er et nytt sted hvert år, og det kan like godt være Marbella eller London, som Tønsberg eller Trondheim. Vi har til og med vært i Las Vegas et år.

Selv om det var pokeren som samlet oss til å begynne med, sørger Thomas som arrangerer, for at det er stadig nye og uventede poster på programmet, det være seg golf, padle-tennis eller vinsmaking.

VI BEGYNNER JO å bli eldre, så preferansene har etter hvert endret seg fra å handle om uteliv og festing på disse turene, så da fjorårets tur ble klar, viste det seg at vi skulle til Vartdal, ved Ørsta. Ved fotenden av Sunnmørsalpene. Samtidig ble det også klart at årets sosiale hovedaktivitet ved siden av pokeren, var en fjelltur. Vi skulle bestige 917 meter høye Levandehornet.

JEG HAR ALDRI vært spesielt god på å pakke. Rett før jul skulle jeg på en helgetur på hytta med kjæresten min, og først fredag morgen, rett før vi skulle dra, pakket jeg en lett bag med skift til tre dager. Da vi kom opp, og skulle re opp senga, viste det seg at jeg ikke hadde pakket med sengetøy, jeg hadde heller ikke med ting som ullundertøy eller tjukk genser, selv om det er en hytte uten innlagt strøm og det for lengst hadde kommet nattefrost på de trakter.

– Hva har du egentlig tenkt når du pakket dette? spurte kjæresten min mens hun holdt opp to boksershortser, en T-skjorte og to par sokker.

– Jeg pakket for to dager. Tenkte ikke helt på hvor vi skulle, mumlet jeg.

OMTRENT PÅ SAMME måte fortonet det seg da vi sto på parkeringsplassen nedenfor Levandehorn. Jeg hadde på olabukse, flate sneakers og en tynn vårjakke, i den ene jakkelomma hadde jeg stukket ned en øl som jeg planla å innta på toppen.

DEN ENE ETTER den andre av kompisene mine kledde på seg sine nye dyre Norrøna- og Hagløfs-jakker, bukser som kunne puste, skikkelige tursko, overtrekksplagg og superundertøy, pluss tursekker fylt med det mest nødvendige, ting som kunne komme godt med om uhellet var ute, pluss masse fancy unødvendigheter. Det hører med til historien at det nok ikke var så mange av dem jeg gikk med som var så godt bevandret i fjellheimen, vi snakker tross alt om en liten tur på en liten topp, ikke 14 dager gjennom Jotunheimen.

– Det er en tur på fire–fem timer, og det er meldt regn, sa Thomas spurte syrlig: – Hva tenkte du egentlig da du pakket dette?

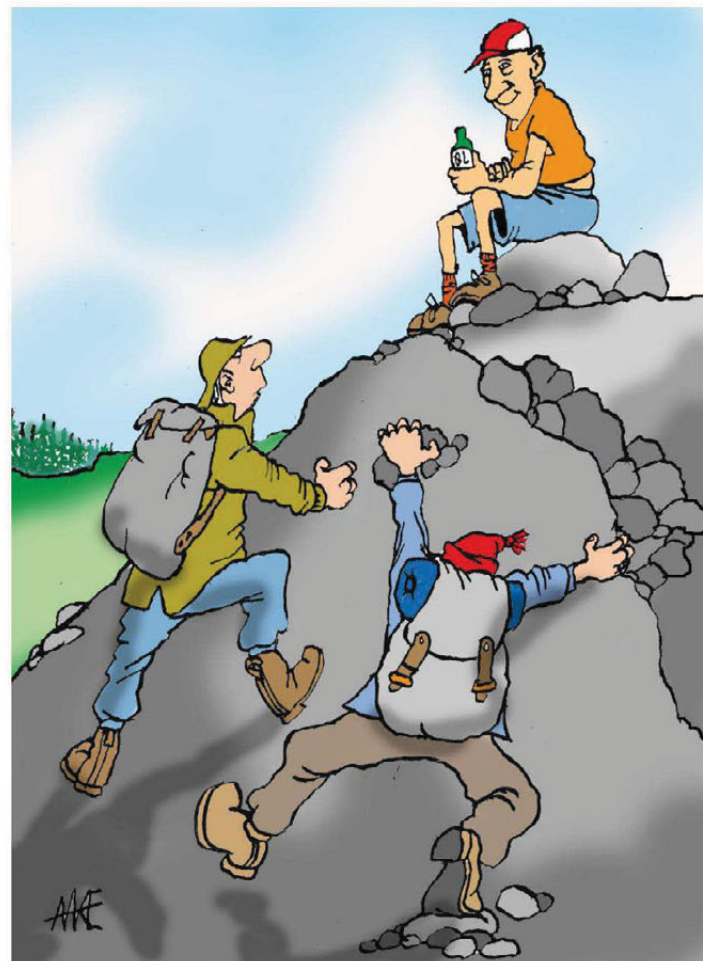
– Jeg tenkte ikke helt på hvor vi skulle, mumlet jeg.

DET BLE EN helt nydelig tur. Det var en vakker vårdag, og sola tit-

tet fram når vi kom oss litt i høyden. Jeg var førstemann på toppen, og drakk fornøyd ølen min da de andre kom heseblesende og utslitte etter. De fleste av dem gjennomvåte av svette, og med sprekkeferdige sekker fulle av overskuddsklær, næringsdrikke, tennstål og nødproviant.

STYRTREGNET KOM I det vi satt i bilen igjen noen timer senere, som flaks var fordi jeg hadde ikke med flere bukser.

JEG VANT FOR øvrig den påfølgende pokerturneringen også, og kunne med rette kalle meg både best i test og best på fest, selv om jeg nok fortsatt ikke er best på utstyr. Men for prispengene på pokeren fikk jeg i det minste kjøpt meg en ny turjakke og noen skikkelige sko, for fjellturen ga mersmak. Jeg kan ikke garantere at jeg kommer til å huske å ha det med meg neste gang sjansen byr seg, men da er det i hvert fall en sjanse.

ILLUSTRASJON: AAKE NYSTEDT

I SALG
14.
FEBRUAR

Skoghogst truer

TIURLEIKENE HOGGES SØNDER OG SAMMEN

NESTE UTGAVE 3/2025

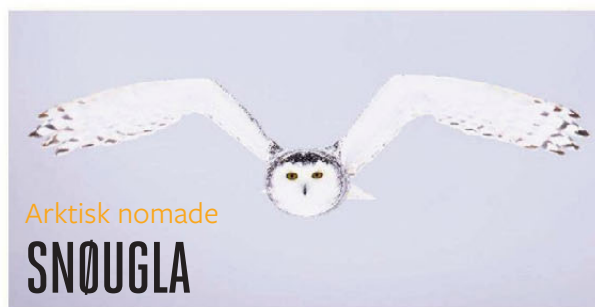
Dronningen av Vesterålen

BLI MED TIL TOPPS PÅ MØYSALEN

Turkameraten

EN HYLLEST TIL TURMAKKEREN

Arktisk nomade

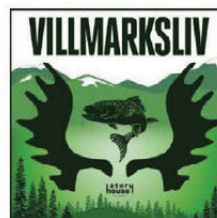
SNØUGLA

Lenge til neste utgave?

Les **Villmarksliv**
digitalt i Flipp

- ✓ Les hele bladet digitalt
- ✓ Tilgang til tidligere utgaver
- ✓ Uten ekstra kostnad for abonnenter

www.flipp.no/start

HØR PODKASTEN
VILLMARKSLIV

Hver uke på
podkasten
Villmarksliv.no

Bli abonnent på bladkiosken.no og søk etter Villmarksliv

RETURADRESSE:
ART AS
POSTBOKS 209
2021 SKEDSMOKORSET

15 UTG. KUN KR 349 *

+ Multiverktøy i gave

Gave til deg: Solid multiverktøy med en mengde funksjoner og godt grep. Stor kniv, liten kniv, sag, skrutrekker x 3, stjernetrekker, flaskeåpner, bokseåpner, bitsholder, 9 stk bits, knipetang med avbiter. Etui medfølger. Verdi 399,-

**DU SPARER
1535,-**

Så mye sparer du

15 blader	kr 1485
+ Multiverktøy	kr 399
Totalverdi	kr 1884
Din pris	kr 349*
Du sparer	kr 1535

*+ porto kr 49 for gaven

BESTILL I DAG

Scan QR-kode

eller send SMS

VIM59
til **2205**

Det lønner seg og abonnere!

Som abonnent får du Vi Menn levert hjem hver uke! + eksklusive temautgaver som Vi Menn Bobil, Vi Menn Båt, Vi Menn Bil og Vi Menn Premier League. Abonnementet løper inntil du sier opp. Du kan si opp når du vil. Etter introduksjonstilbudet er ordinær pris kr 549 for 16 utgaver.